FoTo
Flankerend onderzoek
Tweetalig primair onderwijs

Evaluatie pilot Tweetalig Primair Onderwijs

Vervolgmeting schooljaar 2016/17

Tessa Jenniskens | Bianca Leest | Maarten Wolbers
Evelien Krikhaar | Cindy Teunissen | Rick de Graaff
Sharon Unsworth | Karien Coppens

April 2018

Colofon

Auteurs:

KBA Nijmegen:
Tessa Jenniskens
Bianca Leest
Maarten Wolbers

Expertisecentrum Nederlands:
Evelien Krikhaar
Cindy Teunissen

Universiteit Utrecht:
Rick de Graaff

Radboud Universiteit
Sharon Unsworth

Universiteit Maastricht:
Karien Coppens

Inhoud

Samenvatting 1

1 Inleiding 4
1.1 Tweetalig primair onderwijs 4
1.2 Tweede meting van de evaluatie pilot Tweetalig onderwijs 4
1.3 Terugblik Startmeting schooljaar 2014/2015 4

2 Probleemstelling en onderzoeksopzet 6
2.1 Inleiding 6
2.2 Probleemstelling 6
2.3 Onderzoeksopzet 7
2.4 Instrumenten en metingen 8

3 Methoden en resultaten tweede meting 11
3.1 Inleiding 11
3.2 Dataverzameling en steekproef 11
3.3 Toetsresultaten van leerlingen 13
3.3.1 Non-verbale intelligentie 14
3.3.2 Engelse taalvaardigheid 14
3.3.3 Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid 24
3.3.4 Toetsresultaten per school 27
3.4 Achtergrondkenmerken leerlingen groep 3 en ouders 27
3.4.1 Inleiding 27
3.4.2 Engelstalige activiteiten thuis 28
3.4.3 Thuistaal: horen en spreken van Engels 29
3.4.4 Contact kind met Engelssprekenden 31
3.4.5 Betrokkenheid en attitude van het kind m.b.t. Engelse les 32
3.4.6 Attitude ouders tpo/vvto 33
3.4.7 Keuzemotieven tpo/vvto 34
3.4.8 Mening aangeboden hoeveelheid Engels 35
3.4.9 Hoogste onderwijsniveau ouders 36
3.4.10 Moedertaal en spreektaal ouders 38
3.5 Leerkrachtvariabelen 41
3.5.1 Rationale docentcompetenties en lesobservaties 41
3.5.2 Opzet schoolportret 43
3.5.3 Samenvatting vragenlijsten en interviews 43
3.5.4 Lesobservaties tpo-scholen 46
3.5.5 Attitude tpo-leerkrachten 49
3.5.6 Taalvaardigheidsniveau leerkrachten 52
3.5.7 Conclusie 54

4 Ontwikkelingen in Engelse en Nederlandse taalvaardigheid, en rekenvaardigheid 56
4.1 Receptieve deeltaalvaardigheden Engels 56
4.1.1 Ontwikkeling in Engelse taalvaardigheid PPVT en TROG 56
4.1.2 Verschillen in ontwikkeling in Engelse taalvaardigheid PPVT en TROG voor enkele achtergrondkenmerken 60

4.1.3 Ontwikkeling Engelse taalvaardigheid PPVT en TROG 64
4.1.4 Invloed van school- en leerkrachtkenmerken op ontwikkeling Engelse taalvaardigheid PPVT en TROG 70
4.2 Niveau productieve Engelse taalvaardigheden, Nederlandse taalvaardigheid en Rekenvaardigheid 74
4.2.1 Niveau Engelse taalvaardigheid EVT en CELF 74
4.2.2 Ontwikkeling Nederlandse taalvaardigheid en Rekenvaardigheid 76

5 Conclusies en vooruitblik 79

Literatuur 83

Bijlagen 84
Bijlage 1 – Toetsscores per school 85
Engelse taalvaardigheid 85
SON-R Non-verbale intelligentietest 90
Cito-LOVS toetsresultaten 91
Bijlage 2 – Correlaties tussen Engelse taalvaardigheidstesten en Cito-LOVS toetsresultaten 97
Bijlage 3 – Overige resultaten oudervragenlijsten 99
Oudersamenstelling 99
Geboorteland en verblijfsduur ouders en kind 99
Beheersing Nederlands en Engels ouders 100
Bijlage 4 – Voorbeeld van een Frog Story fragment van een FoTo-leerling in groep 3 102
Bijlage 5 – Korte beschrijving van de geobserveerde lessen per school 104
Bijlage 6 – Vragenlijsten 116

Samenvatting

Dit rapport beschrijft de vervolgmeting van de evaluatie van de pilot Tweetalig Primair Onderwijs (tpo). De evaluatie geeft antwoord op de vraag op welke wijze wordt vormgegeven aan tpo en wat het effect van tpo is op de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid.
Deze vervolgmeting is de tweede van in totaal drie metingen (groep 1 in 2015, groep 3 in 2017 en groep 5 in 2019). Naast twaalf tpo-scholen namen als controlegroep elf vvto-scholen (vroeg vreemdetalenonderwijs Engels) deel en negen scholen zonder enigerlei vorm van vvto, die we eibo-scholen noemen (Engels in het basisonderwijs vanaf groep 7). Bij deze vervolgmeting is, evenals bij de startmeting, informatie verzameld op leerling-, ouder-, leerkracht- en lesniveau. Leerlingen in groep 3 zijn voor de tweede keer getest op hun receptieve woordenschat en grammatica Engels en voor de eerste keer op hun productieve woordenschat en grammatica Engels. Voor het Nederlands en rekenen zijn Cito-LOVS-toetsgegevens verzameld. Daarnaast hebben ouders een vragenlijst ingevuld en zijn leerkrachten getest op hun Engelse taalvaardigheid, geïnterviewd en geobserveerd in een Engelse les.
Waar we in het vervolg van deze samenvatting spreken over verschillen tussen groepen leerlingen doelen we steeds op statistisch significante verschillen.

Vormgeving tpo
Op de twaalf deelnemende tpo-scholen wordt in groep 3 tussen de 16% en 60% (gemiddeld 24%) van de onderwijstijd Engels als voertaal gebruikt. Ter vergelijking: op de vvto-scholen is dit gemiddeld 8% van de onderwijstijd. Voor het merendeel van de tpo-scholen lag het aandeel onderwijs in het Engels in groep 1 hoger (gemiddeld 36% van de onderwijstijd) dan in groep 3; een niet geheel onverwachte ontwikkeling omdat sommige tpo-scholen al eerder hadden aangegeven in groep 3 een stapje terug te willen doen met het Engels om ruimte te maken voor het leren lezen in het Nederlands.
Een deel van de scholen gebruikt een *One teacher, one language* benadering (OTOL: twee leerkrachten van wie de één Engels spreekt en de andere Nederlands). Andere scholen werken volgens een *One situation, one language* benadering (OSOL): de leerkracht spreekt allebei de talen maar deze worden gescheiden aangeboden. Op één school worden beide talen gedurende de hele week als een mix aangeboden door de leerkracht (*Sandwich* methode).

Achtergrond en attitude leerlingen
In het algemeen zijn er zowel op de tpo-scholen als op de vvto- en eibo-controlescholen weinig leerlingen die Engels als thuistaal hebben. Zo hoort binnen de tpo-groep slechts een klein deel van de leerlingen (5%) voornamelijk Engels van hun moeder en vader, binnen de andere twee groepen is dit aandeel nog kleiner. De leerlingen in dit onderzoek hebben over het algemeen hoogopgeleide ouders, dit geldt helemaal voor de tpo-leerlingen, er is echter aanzienlijke variatie tussen scholen. Op de tpo-, en vvto-scholen is de attitude van alle betrokken partijen – leerlingen, ouders, leerkrachten – ten opzichte van het onderwijs (respectievelijk tpo- en vvto-onderwijs) positief.

Vaardigheidsniveau Engels leerlingen groep 3
Tpo-leerlingen halen in groep 3 gemiddeld betere resultaten dan vvto-leerlingen op zowel receptieve woordenschat en grammatica in het Engels (net als in groep 1) als de productieve woordenschat en grammatica. Op de receptieve Engelse taalvaardigheden doen de vvto-leerlingen het

op hun beurt weer beter dan de eibo-leerlingen. Ook op een narratieve taak (eveneens productieve Engelse taalvaardigheid; niet bij eibo-leerlingen afgenomen) doen tpo-leerlingen het over het algemeen beter dan de vvto-leerlingen. De resultaten voor rekenen en non-verbale intelligentie zijn voor alle drie de groepen vergelijkbaar. Wel is er op alle testen aanzienlijke variatie tussen de afzonderlijke scholen.

Ontwikkeling Engelse taalvaardigheid tussen groep 1 en groep 3

Bij alle drie de groepen leerlingen is de receptieve Engelse taalvaardigheid (woordenschat en grammatica) toegenomen tussen groep 1 en groep 3; de vaardigheidsgroei is echter het sterkst bij de tpo-leerlingen. Factoren die van invloed zijn op de receptieve taalvaardigheid zijn: hogere leeftijd, een hoger opleidingsniveau van de ouders en thuis Engels spreken. Ook wanneer in de analyses rekening wordt gehouden met deze factoren, groeit de ontwikkeling van de receptieve Engelste taalvaardigheid sterker voor tpo-leerlingen dan voor vvto- en eibo-leerlingen.

Wanneer we inzoomen op de tpo-scholen blijken de volgende factoren een positieve invloed te hebben op de productieve Engelse taalvaardigheid van de leerlingen: de benadering (*One teacher, one language* ten opzichte van de *Sandwich* methode), de hoeveelheid onderwijstijd in het Engels en de native speaker achtergrond van de leerkrachten. Hetzelfde geldt voor de receptieve taalvaardigheid van tpo-leerlingen. Hier heeft bovendien een hoger ERK-niveau van de leerkracht (C2 ten opzichte van C1) een positieve invloed op de toetsscores van de leerlingen en behalen leerlingen met onderwijs in de *One teacher, one language* benadering gemiddeld betere resultaten dan zowel de leerlingen in de *Sandwich* benadering als de *One situation, one language* benadering.

Relatie tussen tpo en Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid

Rekening houdend met het beginniveau voor taal, wordt er voor de Nederlandse deelvaardigheden Woordenschat, Spelling en Technisch lezen – teksten lezen in groep 3 geen effect van tpo waargenomen. Wel behalen vvto-leerlingen op de deelvaardigheid Technisch lezen – woordlezen in groep 3 betere resultaten dan tpo-leerlingen. Er is op dit onderdeel geen verschil gevonden bij de vergelijking van de resultaten tussen eibo- en tpo-leerlingen. Het gevonden verschil tussen vvto- en tpo-leerlingen op deze deelvaardigheid is op dit moment lastig te duiden. Op basis van de derde meting in groep 5 zal blijken of dit verschil tijdelijk van aard is of niet.

Ook blijken er geen verschillen te zijn in de rekenvaardigheid tussen tpo, vvto- en eibo-leerlingen in groep 3 (eveneens rekening houdend met het beginniveau voor taal in groep 1). Er is met andere woorden geen effect van tpo op de rekenvaardigheid in groep 3.

Taalvaardigheid, attitude en didactische kenmerken leerkrachten

Er bestaan grote verschillen tussen tpo-leerkrachten wat betreft hun leeftijd, opleidingsachtergrond en ervaring met het geven van Engelstalige lessen in het primair onderwijs. Van de 12 tpo-scholen is op twee scholen de leerkracht Engels in groep 3 een native speaker. Vrijwel alle leerkrachten beschikken over een behoorlijk tot uitstekend Engels taalvaardigheidsniveau (B2-C2), zo laten de resultaten van zelfinschatting en receptieve woordenschattoets zien. Slechts één leerkracht voldoet volgens de interviewbeoordeling (B1) niet aan de beoogde B2-norm. De interviews laten zien dat de leerkrachten ook in groep 3 volledig achter het tpo staan. Verder is de opzet en vormgeving van tpo weliswaar per school verschillend, maar weloverwogen en passend bij de visie van de school. De meeste leerkrachten proberen tijdens de Engelstalige momenten uitsluitend in het Engels te praten en schakelen alleen bij onveilige situaties (fysiek en sociaal-emotioneel) over op het Nederlands. Leerkrachten stimuleren de leerlingen om in het Engels te spreken, meer dan tijdens de startmeting in groep 1, en de mate van interactie is in groep 3 hoger dan in

groep 1. Ondanks verschillende achtergronden en opvattingen waren de geobserveerde lessen onderling vergelijkbaar: interactief, speels, doelgericht en aan de hand van een bepaald thema. Verschillen tussen lessen qua didactiek, input, interactie en feedback leken vooral het gevolg van de diversiteit aan leerdoelen, inhouden en werkvormen die gehanteerd werden tijdens de lesobservatiemomenten.

Tot slot

De eerste indruk die de startmeting gaf is met deze vervolgmeting bevestigd: tpo-leerlingen ontwikkelen zich beter in het Engels dan hun vvto- en eibo-medeleerlingen. Van een negatieve samenhang tussen tpo en de Nederlandse taalvaardigheid en de rekenvaardigheid is geen sprake. In de volgende meting in groep 5 in 2019 worden de productieve Engelse taalvaardigheden voor de tweede keer gemeten en kan de ontwikkeling van zowel de receptieve als de productieve Engelse taalvaardigheden optimaal in beeld worden gebracht. Bovendien geeft de derde meting verder inzicht in de ontwikkeling van het Nederlands en het rekenen. Voor een goed inzicht in de mogelijke effecten van tpo op het Engels, Nederlands en rekenen in de bovenbouw van het primair onderwijs is het gewenst de tpo-pilot en het flankerend onderzoek ook na groep 5 voort te zetten.

1 Inleiding

1.1 Tweetalig primair onderwijs

In 2014 is de pilot Tweetalig primair onderwijs (tpo) van start gegaan. De scholen die deelnemen aan de pilot tpo mogen tot 50% van hun onderwijstijd een vreemde taal als doeltaal gebruiken. In september 2014 zijn de eerste twaalf scholen gestart, een jaar later, in september 2015, zijn nog eens zes scholen begonnen met tpo. Alle deelnemende scholen hebben gekozen voor Engels als vreemde taal. In de tpo-pilot wordt *Content and Language Integrated Learning* (CLIL) gehanteerd. Tijdens de CLIL-lessen is de vreemde taal de voertaal en ligt de focus op zowel de inhoud (Content) van het vak dat aangeboden wordt als de taal (Language) die geleerd wordt. Voor een uitgebreide toelichting op tweetalig (primair) onderwijs wordt verwezen naar het linguïstisch-theoretisch en onderwijskundig kader tweetalig onderwijs zoals geschetst in het rapport van de startmeting (paragraaf 1.1 van 'Evaluatie pilot Tweetalig Primair Onderwijs- *Startmeting schooljaar 2014-2015*').

In het Flankerend onderzoek Tweetalig primair onderwijs (FoTo) wordt voor de twaalf scholen van het eerste cohort onderzocht hoe zij het tpo vormgeven en wat het effect van tpo is op de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid van de leerlingen. Het onderzoek bestaat uit drie metingen, in groep 1, 3 en 5 en drie rapportages.

1.2 Tweede meting van de evaluatie pilot Tweetalig onderwijs

De startmeting in groep 1 in het voorjaar van 2015 ging in op de vormgeving van tpo, de attitude van betrokkenen, en de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid. Omdat de leerlingen op dat moment pas enkele maanden onderwijs in de Engelse taal genoten, was het rapport vooral beschrijvend van aard en konden er nog geen uitspraken worden gedaan over de invloed van tpo op de taalontwikkeling. De belangrijkste resultaten van deze eerste meting zijn beschreven in de volgende paragraaf (1.3).

Het voorliggende rapport betreft de vervolgmeting in groep 3 in het voorjaar van 2017. Opnieuw zijn de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid evenals de rekenvaardigheid geanalyseerd. Inmiddels hebben de leerlingen twee jaar een deel van hun onderwijs in het Engels gevolgd. Daarom wordt er in dit rapport naast een beschrijvende analyse ook aandacht besteed aan een longitudinale analyse, waarbij de ontwikkeling van de vaardigheden tussen de startmeting en vervolgmeting is geanalyseerd en rekening is gehouden met verschillen tussen scholen en leerlingen.

1.3 Terugblik Startmeting schooljaar 2014/2015

In deze paragraaf vatten we kort de resultaten van de startmeting samen, voordat we in het vervolg van het rapport ingaan op de resultaten van de tweede meting.

De startmeting werd gehouden bij twaalf tpo-scholen (experimentele groep), twaalf vvto-scholen en negen eibo-scholen (beide controlegroepen), in groep 1. De leerlingen in deze groepen zijn getest op Engelse taalvaardigheden (receptieve woordenschat en receptieve grammatica). Tevens zijn hun Cito-LOVS-toetsgegevens voor Nederlandse taalvaardigheden en rekenvaardigheden opgevraagd bij de scholen. Verder hebben ouders van de leerlingen vragenlijsten ingevuld, hebben de tpo-coördinatoren informatie gegeven over de opzet van het tpo op de school en zijn leerkrachten getest op hun Engelse taalvaardigheid, geïnterviewd en tot slot geobserveerd in een Engelse les. De data die op deze verschillende manieren zijn verzameld, hebben geleid tot de volgende bevindingen.

Uit de gegevens van de startmeting bleek ten eerste dat op de tpo-scholen in groep 1 tussen de 25% en 50% van de onderwijstijd Engels als voertaal gebruikt werd. Bij vvto-scholen lag dit percentage tussen de 2% en 12% van de lestijd. Daarnaast bleek uit de gegevens dat het Engels op verschillende manieren werd aangeboden in de tpo-klassen. De meerderheid van de scholen gebruikte de *One teacher One Language* methode. Een derde van de scholen de *One Situation One Language* methode en een zesde deel de *Sandwich* methode, waarbij beide talen gedurende de hele week als een mix worden gebruikt.

Aan de hand van de oudervragenlijsten werd de achtergrond en de attitude (m.b.t. leren van Engels) van de leerlingen in kaart gebracht. Over het algemeen heeft slechts een klein deel van de leerlingen Engels als thuistaal (dit geldt zowel voor tpo-, vvto- als eibo-scholen), maar er zijn een aantal specifieke scholen die hierop een uitzondering vormen en waar het aandeel leerlingen dat Engels als thuistaal heeft groter is. De attitude van zowel de kinderen als van de ouders ten opzichte van tpo/vvto was positief. De bepaling van de attitudes is gebaseerd op een aantal uitspraken, die ouders voor zichtzelf en hun kind hebben beoordeeld zoals ‘mijn kind wil graag Engels leren’ en ‘tpo is nuttig voor kinderen in de onderbouw’.
De oudervragenlijsten lieten verder zien dat tpo-leerlingen thuis fors meer in aanraking kwamen met het Engels dan de leerlingen van vvto- en eibo-scholen. Dit is belangrijk, aangezien uit de startmeting bleek dat het aantal minuten dat een kind in aanraking kwam met Engelstalige activiteiten, sterk samenhing met de hoogte van de toetsscores op de Engelse testen.

De Engelste taalvaardigheid van de leerlingen werd gemeten voor twee deelvaardigheden: receptieve woordenschat en receptieve grammatica. Tpo-leerlingen scoorden beter op deze twee deelvaardigheden dan vvto-leerlingen, die op hun beurt weer beter scoorden dan eibo-leerlingen. Er was geen verschil waar te nemen in Nederlandse taalvaardigheid en Rekenvaardigheid tussen de tpo-, vvto- en eibo-leerlingen zoals gemeten met de Cito LOVS-toetsen.

Tot slot, lieten de gegevens van de startmeting zien dat de leerkrachten die tpo onderwezen, sterk van elkaar verschilden op enkele kenmerken. Zo verschilden ze niet alleen in leeftijd, opleidingsachtergrond en ervaring, maar bijvoorbeeld ook in taalachtergrond (*non-native*, *near-native* of *native* speaker). Ondanks deze verschillen bleek uit de zelfbeoordeling en de woordenschattoets dat alle tpo-leerkrachten over een behoorlijk tot uitstekend Engels taalvaardigheidsniveau beschikten (B2-C2). En ondanks dat de vormgeving van tpo verschilde per school, waren de geobserveerde lessen toch gelijksoortig: er was veel interactie en er werd vaak gebruik gemaakt van thema’s.

2 Probleemstelling en onderzoeksopzet

2.1 Inleiding

Dit rapport beschrijft de resultaten van de tweede meting van in totaal drie metingen van het onderzoek. In deze tussenrapportage herhalen we kort de onderzoeksvragen en de onderzoeksopzet. We verwijzen naar het rapport over de startmeting voor een uitgebreide beschrijving van de onderzoeksopzet en de onderzoeksinstrumenten.

2.2 Probleemstelling

De hoofdvraag van het onderzoek luidt:

Op welke wijze wordt vormgegeven aan tpo en wat is het effect van tpo op de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid?

Deze vraag is voor het gehele FoTo-traject (2014-2019) uiteengelegd in de volgende deelvragen:

1. Wat zijn de effecten van tpo op de Engelse en de Nederlandse taalvaardigheid? Welke verschillen zijn er op relevante deelvaardigheden tussen leerlingen die tpo volgen en leerlingen die dat niet doen?
   a. Zijn er verschillen tussen scholen en specifieke groepen leerlingen? Welke factoren bieden mogelijk een verklaring voor eventuele positieve of negatieve effecten?
   b. Welke relatie bestaat er tussen de ontwikkeling van de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid? Anders geformuleerd: ontwikkelt het Nederlands van tpo-leerlingen zich op vergelijkbare wijze als het Nederlands van leerlingen die geen tpo volgen?
2. Hoe ontwikkelen zich de verschillende deelvaardigheden van het Engels over de tijd?
3. Wat is het effect van tpo op (de ontwikkeling van) de rekenvaardigheid?
4. Op welke wijze wordt op de scholen vormgegeven aan tpo, qua opzet, toegankelijkheid, intensiteit en didactische en talige vaardigheden van leerkrachten?
5. Wat zijn de attitudes van de leerlingen, ouders, leerkrachten, schoolleiders en bestuurders ten aanzien van tpo?

Op basis van de eerste en tweede meting kunnen de deelvragen 4 en 5 worden beantwoord voor de situatie in groep 1 en 3. Uiteraard volgen we in het onderzoek ook de ontwikkelingen en mogelijke wijzigingen in vormgeving en attitudes. We brengen verder de *relaties* tussen tpo en de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid in beeld en we kunnen een eerste inzicht geven in de ontwikkeling van de Engelse taalvaardigheid (vraag 2). Ook beschrijven we de gemeten verschillen tussen scholen onderling (vraag 1a) en bieden mogelijke verklaringen voor deze verschillen. We kunnen op basis van de start- en vervolgmeting nog geen uitspraken doen over de *effecten* van tpo op de ontwikkeling van de Nederlandse taalvaardigheid en de rekenvaardigheid (vraag 1b en 3). De taal- en rekentoetsen van groep 1 (kleutertoetsen) en groep 3 hanteren immers geen doorlopende schaal waardoor we de ontwikkeling van deze vaardigheden nog niet kunnen meten. Dit zal bij de rapportage over de eindmeting wel gebeuren, wanneer we ontwikkeling van groep 3 naar groep 5 kunnen tonen.

2.3 Onderzoeksopzet

Het onderzoek kent een quasi-experimenteel design[1], met één experimentele en twee controlegroepen. We gaan na hoe de leerlingen zich wat betreft de Engelse en Nederlandse taal en het rekenen ontwikkelen en of er daarbij verschillen zijn tussen de experimentele en controlegroepen, en binnen de experimentele groep tussen scholen. Om mogelijke effecten zo eenduidig mogelijk te kunnen toeschrijven aan tpo, is het van belang rekening te houden met kenmerken van de leerlingen en hun ouders, van de leerkrachten en van de organisatie en vormgeving van het tpo.

Zoals hierboven vermeld, onderscheiden we een experimentele groep en twee controlegroepen die gedurende een periode van vijf jaar worden gevolgd, met metingen in groep 1, 3 en 5. De *experimentele* groep omvat de 12 scholen die in het schooljaar 2014/15 met tpo zijn gestart; deze scholen hebben allemaal voor Engels als vreemde taal gekozen. De twee *controlegroepen* betreffen een groep van scholen met vroeg vreemdetalenonderwijs (vvto) Engels, en een groep van scholen zonder enigerlei vorm van vvto, die we eibo-scholen noemen (Engels in het basisonderwijs; sinds 1986 een verplicht vak). Op die manier creëren we twee relevante referentiegroepen, waartegen we de opbrengsten van de experimentele groep kunnen afzetten. De controlegroepen bestonden in de startmeting uit 12 vvto-scholen en 9 eibo-scholen. Vanwege de longitudinale opzet van de studie, participeren dezelfde tpo-, vvto- en eibo-scholen in de vervolgmeting. Eén vvto-school (vvto_3) heeft zich na de startmeting echter teruggetrokken uit het onderzoek omdat er binnen de school geen draagvlak meer was voor deelname aan het onderzoek. Hierdoor komt het aantal deelnemende vvto-scholen in de tweede meting uit op 11. Het onderzoek richt zich op de leerlingen die in 2014/15 in groep 1 met tpo zijn begonnen (en uiterlijk 1 januari 2015 waren ingestroomd) en we volgen deze leerlingen in de jaren daarna.

In tabel 2.1 zijn de percentages gewichtenleerlingen per school weergegeven[2]. Bij de startmeting (schooljaar 2014-2015) zagen we al dat de tpo-scholen – op één school na – nauwelijks achterstandsleerlingen (i.c. 'gewichtenleerlingen' 0.3 en 1.2; zie Driessen, 2015) hadden in de betreffende leeftijdsgroep. Ter vergelijking: in schooljaar 2015-2016 was 9% van de leerlingen in het basisonderwijs een achterstandsleerling[3]. Voor de vervolgmeting hebben we opnieuw de leerlinggewichten bekeken, ditmaal voor de 6-7-jarigen in schooljaar 2016-2017. Hoewel er lichte schommelingen zijn in de percentages gewichtenleerlingen blijft het beeld gelijk: ook voor schooljaar 2016-2017 geldt dat de tpo-scholen op één school na nauwelijks achterstandsleerlingen hadden in de betreffende leeftijdsgroep. De vvto-scholen en eibo-scholen hebben iéts meer achterstandsleerlingen dan de tpo-scholen; dit geldt zowel voor het schooljaar 2014-2015 (4- en 5-jarigen) als het schooljaar 2016-2017 (6- en 7-jarigen).

1 Quasi-experimentele designs zijn gangbaar in het sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Het voornaamste verschil tussen een experimentele en quasi-experimentele opzet ligt in het feit dat in de laatstgenoemde individuen niet random aan de experimentele en controlegroep (kunnen) worden toegewezen.

2 De tabel is gebaseerd op analyses verricht op het DUO-leerlingbestand. Gegevens uit dit bestand betreffen data voor de gehele groep 4-5- respectievelijk 6-7-jarigen in schooljaar 2014-2015 op de scholen die aan het onderzoek deelnemen; de tabel heeft dus niet specifiek betrekking op de leerlingen die aan het onderzoek deelnemen maar geeft een beeld van de leerlinggewichten op de betreffende scholen in 2014-2015.

3 Zie https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/07/aandeel-achterstandsleerlingen-basisonderwijs-afgenomen.

Tabel 2.1 – Leerlinggewichten (schooljaar 2014-2015 4- en 5-jarige gewichtenleerlingen per school, schooljaar 2016-2017 6- en 7-jarige gewichtenleerlingen per school, in %)

	2014-2015 (4- en 5-jarigen)			2016-2017 (6- en 7-jarigen)		
	gewicht 0, 00	gewicht 0, 30	gewicht 1, 20	gewicht 0, 00	gewicht 0, 30	gewicht 1, 20
tpo_1	100	0	0	100	0	0
tpo_2	98,3	0,6	1,1	98,8	0,6	0,6
tpo_3	100	0	0	93,2	5,1	1,7
tpo_4	98,1	1,9	0	98,2	1,2	0,6
tpo_5	100	0	0	100	0	0
tpo_6	100	0	0	100	0	0
tpo_7	100	0	0	100	0	0
tpo_8	100	0	0	100	0	0
tpo_9	99,6	0	0,4	99,2	0,4	0,4
tpo_10	100	0	0	98,8	1,2	0
tpo_11	95,6	1,9	2,5	97,9	1,1	1,1
tpo_12	76,2	2,4	21,4	81,4	2,3	16,3
N tpo	1674	8	16	1639	11	13
vvto_1	93,8	4,2	2,1	96,0	2,0	2,0
vvto_2	92,7	2,4	4,9	94,5	1,1	4,4
vvto_4	98,1	1,9	0,0	98,2	1,2	0,6
vvto_5	92,8	4,4	2,9	89,6	5,2	5,2
vvto_6	98,3	1,7	0,0	100	0	0
vvto_7	81,8	15,2	3,0	75,9	13,8	10,3
vvto_8	100,0	0,0	0,0	100	0	0
vvto_9	95,3	4,7	0,0	95,1	4,9	0
vvto_10	95,5	0,9	3,6	95,4	0,9	3,7
vvto_11	95,9	2,0	2,0	95,7	1,1	3,2
vvto_12	100	0	0	100	0	0
N vvto	776	23	14	779	18	20
eibo_1	100,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0
eibo_2	98,3	0,6	1,2	98,8	0,6	0,6
eibo_3	91,5	6,4	2,1	89,6	8,3	2,1
eibo_4	96,5	1,2	2,4	96,4	1,2	2,4
eibo_5	97,8	2,2	0,0	97,7	2,3	0,0
eibo_6	92,9	2,4	4,8	88,2	5,9	5,9
eibo_7	95,0	3,8	1,3	93,1	5,6	1,4
eibo_8	97,1	1,9	1,0	97,2	1,9	0,9
eibo_9	98,5	1,5	0,0	97,2	2,8	0,0
N eibo	829	13	9	820	18	9

2.4 Instrumenten en metingen

In het onderzoek wordt met behulp van uiteenlopende toetsen informatie verzameld over de vaardigheden Nederlands, rekenen en Engels. Daarnaast worden vragenlijsten afgenomen om achtergrondinformatie te verzamelen bij de verschillende categorieën betrokkenen (leerkrachten, leerlingen, ouders). Informatie over het onderwijs zelf wordt middels observaties verkregen. Een gedetailleerde beschrijving van de onderzoeksinstrumenten, procedures en analyses wordt in hoofdstuk 3 steeds bij de betreffende paragraaf over de onderzoeksresultaten gegeven.

Tabel 2.2 geeft een overzicht van wanneer de metingen plaatsvinden (steeds in de periode januari – maart), bij welke jaargroep, met welke instrumenten, bij wie (leerlingen, leerkrachten of ouders) en op welke scholen (tpo (T), vvto (V) en/of eibo (E)). Het meten van de Engelse taalvaardigheid is gestart met het toetsen van de receptieve taalvaardigheid in groep 1 voor alle drie schooltypen en wordt herhaald in groep 3 en 5. Voor de tpo- en vvto-leerlingen wordt deze meting in groep 3 en groep 5, als de leerlingen ouder zijn en al meer onderwijs in het Engels hebben gehad, uitgebreid met toetsen van de productieve Engelse taalvaardigheid. Bij de start van het Engelse onderwijs in groep 1 worden nog geen productieve vaardigheden bij de leerlingen verwacht. De productieve toetsen worden niet afgenomen bij de eibo-leerlingen, omdat zij geen Engels onderwijs volgen waarin productieve vaardigheden worden aangeleerd, en bij hen geen ontwikkeling van de productieve vaardigheden wordt verwacht. Receptieve vaardigheden voor Engels bij eibo-leerlingen blijven wel gemeten worden omdat deze wel beïnvloed kunnen worden door spontaan contact met Engels in het dagelijks leven in en om de school, De invloed van aspecten van deze zogenaamde 'linguistic landscape', die geldt voor alle leerlingen in Nederland, kan daardoor meegenomen worden in onderzoek naar het toegevoegde effect van gericht taalonderwijs in het Engels in de tpo- en vvto-scholen. De Nederlandse taalvaardigheid wordt in groep 1 getoetst met Taal voor Kleuters en Rekenen voor Kleuters; in groep 3 en 5 betreft het de toetsen Spelling, Woordenschat en Technische Lezen (AVI en DMT). De toetsen Nederlandse taalvaardigheid betreffen alle Cito LOVS-toetsen die de scholen zelf afnemen.

Tabel 2.2 – Planning en invulling metingen: wanneer, wat en wie

	Vorm	2015 groep 1	2017 groep 3	2019 groep 5
Bij leerlingen				
Receptief vocabulaire Engels (PPVT-4)	Test	TVE*	TVE	TVE
Receptieve grammatica Engels (TROG-2)	Test	TVE	TVE	TVE
Productief vocabulaire Engels (EVT-2)	Test		TV	TV
Productieve grammatica Engels/woordstructuur (CELF-4)	Test		TV	TV
Productieve grammatica Engels (TEGI)	Test			TV
Narratieve taak Engels (Frog Story)	Test		TV**	TV
Leesvaardigheid Engels	Test			TV
Schrijfvaardigheid Engels	Test			TV
Non-verbale intelligentie (SON-R)	Test		TVE	TVE
Taal voor Kleuters Nederlands	Test	TVE		
Rekenen voor Kleuters	Test	TVE		
Spelling Nederlands	Test		TVE	TVE
Woordenschat Nederlands	Test		TVE	TVE
Technisch lezen Nederlands (AVI)	Test		TVE	TVE
Technisch lezen Nederlands (DMT)	Test		TVE	TVE
Rekenen/wiskunde	Test		TVE	TVE
Attitude	Vragenlijst			TV
Bij ouders				
Achtergrondkenmerken	Vragenlijst	TVE***		
Attitude, blootstelling	Vragenlijst	TVE	TVE	TVE
Bij leerkrachten				
Opleiding, ervaring en attitude Engels	Vragenlijst	T	T	T
Zelfinschatting Engels	Vragenlijst	T	T	T
Receptieve vocabulaire Engels	Test	T	T	T
Gespreksvaardigheid Engels	Interview		T	T
Observaties	Observatie	T	T	T
Bij tpo-coördinatoren				
Organisatie en vormgeving	Vragenlijst	T	T	T

*T=tpo-scholen; V=vvto-scholen; E=eibo-scholen
** De narratieve taak Engels (Frog Story) is bij een deel van de leerlingen afgenomen
*** Bij de leerlingen die bij de vervolgmeting zijn ingestroomd, zijn in groep 3 de achtergrondkenmerken opgevraagd

3 Methoden en resultaten tweede meting

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk geven we een beschrijving van de gegevens die we bij de tweede meting hebben verzameld. Allereerst wordt in paragraaf 3.2 het verloop van het veldwerk beschreven en worden de belangrijkste kenmerken van de steekproef en de vormgeving gegeven in termen van leerlingen en onderwijstijd in het Engels. In paragraaf 3.3 beschrijven we de toetsresultaten van de leerlingen en in paragraaf 3.4 de belangrijkste achtergrondkenmerken van de leerlingen in groep 3 en hun ouders. Tot slot beschrijven we in paragraaf 3.5 de kenmerken van de leerkrachten die betrokken zijn bij het tpo en de lessen.

3.2 Dataverzameling en steekproef

In 2014/2015 heeft de startmeting onder de leerlingen in groep 1 plaatsgevonden; de vervolgmeting in 2016/2017 vond plaats in groep 3. Hoewel dezelfde scholen deelnemen aan het onderzoek, is er logischerwijs sprake van verandering van de leerlingenpopulatie van de scholen. Leerlingen kunnen naar een andere school zijn gegaan, pas later zijn ingestroomd op de school, versneld zijn doorgestroomd naar de volgende groep of juist langer hebben gekleuterd. In Tabel 3.1 zien we dat ongeveer 70% van de leerlingen op beide meetmomenten zijn getoetst. De totale aantallen leerlingen in de drie schooltypen zijn vrijwel ongewijzigd, met ruim boven de 300 leerlingen per schooltype.

Tabel 3.1 – Gerealiseerde steekproef van scholen en leerlingen, naar schooltype

	Startmeting				Vervolgmeting			
	tpo	vvto	eibo	Totaal	tpo	vvto	eibo	Totaal
n scholen	12	12	9	33	12	11	9	32
n leerlingen	330	356	322	1008	376	335	312	1023
waarvan leerlingen die ook aanwezig waren in de startmeting					263	230	231	724
range leerlingen per school (min.–max.)	6-58	8-52	25-46		8-115	8-53	24-53	
gemiddeld aantal leerlingen per school	28	30	36		31	30	35	

Bij de startmeting zijn alle scholen gepseudononimiseerd. De tpo-scholen zijn genummerd van tpo_1 tot tpo_12, de vvto-scholen van vvto_1 tot vvto_12, en de eibo-scholen van eibo_1 tot eibo_9. Scholen hebben bij deze vervolgmeting dezelfde schoolcodes.

Om de anonimiteit van de deelnemende tpo-leerkrachten te waarborgen, zijn in paragraaf 3.6 over de leerkrachtvariabelen de tpo-scholen willekeurig herordend en opnieuw gepseudononimiseerd, nu van tpo_A tot tpo_L. In de rapportage wordt geen direct verband gelegd tussen de schoolcodes met nummers (tpo_1-12) en de schoolcodes met letters (tpo_A-L). Vanzelfsprekend kunnen in vervolganalyses de tpo-leerlinggegevens (tpo_1-12) gekoppeld worden aan de tpo-leerkrachtgegevens (tpo_A-L).

Door de scholen is ook informatie aangeleverd over het geslacht en de geboortedatum van de leerlingen. Op basis van dat laatste is de leeftijd op 1 september 2016 bepaald. Beide gegevens staan per schooltype in Tabel 3.2.

Tabel 3.2 – Geslacht (%) en leeftijd (gemiddeld) op 1 september 2016 van de deelnemende leerlingen naar schooltype

	Schooltype			
	tpo	vvto	eibo	totaal
Geslacht (% jongens)	53.7	52.4	45.5	50.8
Leeftijd (in jaren)	6.2	6.3	6.3	6.3

Het verschil in het aandeel jongens in de eibo-groep is niet significant. Ook qua gemiddelde leeftijd van de leerlingen zijn er geen verschillen tussen de drie groepen.

De tpo- en vvto-scholen hebben aangegeven hoeveel minuten van het onderwijs per week in groep 3 in het Engels wordt gegeven. We hebben dit gegeven uitgedrukt in een percentage, namelijk het aantal minuten per week in het Engels ten opzichte van het totale aantal minuten onderwijs per week (1500). In Tabel 3.3 staan de verdelingen op leerling- en schoolniveau voor tpo en vvto, zowel voor de startmeting als voor de vervolgmeting.

In Tabel 3.3 zien we dat er veel variatie is in het aantal minuten dat er per week in groep 3 wordt onderwezen in het Engels op de scholen. Niet alleen tussen tpo- en vvto-scholen zijn duidelijke verschillen waar te nemen, maar ook tussen de verschillende scholen binnen de schooltypen.
Bovendien blijkt uit de tabel dat op een meerderheid van de tpo-scholen het aandeel onderwijs in het Engels in groep 1 hoger lag dan in groep 3. Voor vvto-scholen zien we dit niet, voor enkele scholen is het aandeel minuten onderwijstijd in het Engels gestegen, voor andere scholen gedaald en voor enkele scholen blijft het gelijk. Deze ontwikkeling bij de tpo-scholen is niet geheel onverwacht, omdat al in een eerder stadium uit contacten met de scholen bleek dat sommige scholen in groep 3 een stapje terug wilden doen in de omvang van de onderwijstijd voor het Engels zodat ze meer tijd en aandacht kunnen besteden aan het leren lezen in het Nederlands in groep 3.

Tabel 3.3 – Aantal minuten Engels in groep 1 en groep 3 per week, absoluut en relatief ten opzichte van de totale onderwijstijd, naar schooltype (gemiddelden en %)

School	Startmeting (groep 1)		Vervolgmeting (groep 3)	
	p/w minuten	p/w % van 1500min	p/w minuten	p/w % van 1500min
tpo	532	36%	364	24%
tpo_1	600	40%	900	60%
tpo_2	750	50%	515	34%
tpo_3	660	44%	540	36%
tpo_4	630	42%	405	27%
tpo_5	600	40%	-[4]	
tpo_6	420	28%	240	16%
tpo_7	600	40%	525	35%
tpo_8	420	28%	420	28%
tpo_9	375	25%	285	19%
tpo_10	480	32%	510	34%
tpo_11	600	30%	525	35%
tpo_12	450	35%	345	23%
vvto	75	5%	124	8%
vvto_1	75	5%	60	4%
vvto_2	55	4%	90	6%
vvto_3	60	4%		
vvto_4	60	4%	195	13%
vvto_5	180	12%	185	12%
vvto_6	60	4%	60	4%
vvto_7	120	8%	120	8%
vvto_8	60	4%	30	2%
vvto_9	60	4%	180	12%
vvto_10	60	4%	-[5]	
vvto_11	90	6%	90	6%
vvto_12	30	2%	30	2%

3.3 Toetsresultaten van leerlingen

Voor de bepaling van de effectiviteit van tpo is het van belang inzicht te krijgen in de ontwikkeling van zowel receptieve als productieve vaardigheden in het Engels. Daarnaast wordt nagegaan hoe de ontwikkeling van de Nederlandse taalvaardigheid en de rekenvaardigheden verloopt. Tevens wordt een maat van algemene intelligentie meegenomen als controlevariabele.

Verschillen tussen schooltypen zijn op statistische significantie getoetst. Daar waar de verschillen significant bleken, is dit in de tekst expliciet aangegeven.

4 Bij deze school is er in de tpo-klas de gehele dag zowel een Engelssprekende als een Nederlandssprekende leerkracht aanwezig. De leerlingen krijgen voortdurend zowel het Nederlands als het Engels aangeboden. Dit maakt het lastig om een gemiddeld aantal minuten Engels per week aan te geven.

5 Deze school heeft geen informatie aangeleverd ten aanzien van het aantal minuten Engels per week.

3.3.1 Non-verbale intelligentie

Bij de leerlingen van alle drie de schooltypen is een non-verbale intelligentietest afgenomen (SON-R 2.5-7 'Analogieën'), zodat we in vervolganalyses de scores op de taal- en rekentoetsen kunnen relateren aan een maat van non-verbale intelligentie van de leerlingen. Om de scores van de leerlingen van de verschillende scholen te kunnen vergelijken, bekijken we het aantal correcte responses bij deze test. In Tabel 3.4 zien we dat de gemiddelde score op de non-verbale intelligentietoets niet significant verschilt tussen leerlingen van tpo-, vvto- en eibo-scholen.

Tabel 3.4 – Toetsscores Non-verbale intelligentie (gemiddelden)

		Schooltype			
		tpo	Vvto	eibo	Totaal
SON-R	Aangeboden (sd)	17.2 (2.0)	17.2 (1.9)	17.1 (2.1)	17.2 (2.0)
	Correcte responses (sd)	15.6 (4.1)	15.3 (3.7)	15.1 (3.9)	15.4 (3.9)
	N	376	335	312	1023

3.3.2 Engelse taalvaardigheid

3.3.2.1 Productieve en receptieve Engelse taalvaardigheid

Bij de startmeting in groep 1 heeft het onderzoek zich voor de Engelse taalvaardigheid geconcentreerd op de receptieve kennis van de kinderen. Er is gebruik gemaakt van de *Peabody Picture Vocabulary Test* (PPVT-4) en de *Test of Reception of Grammar* (TROG-2). Bij de vervolgmeting in groep 3 is het aantal testen uitgebreid met twee testen die op het productieve Engels focussen. De *Expressive Vocabulary Test* (EVT-2) is gericht op de productieve woordenschat en de deeltoets 'Woordstructuur' van *Clinical Evaluation of Language Fundamentals* (CELF-4) focust op productieve grammatica. In de rapportage van de startmeting werd de CELF-4 niet aangekondigd, maar de TEGI-test. In de praktijk bleek de TEGI echter te moeilijk voor de tpo- en vvto-leerlingen van groep 3 en zijn de afnames afgebroken. Om het niveau op productieve grammatica toch te kunnen meten bij de leerlingen, is er de deeltoets 'woordstructuur' van de CELF-4 toets afgenomen. In vergelijking met de deeltoets van de TEGI die wij wilden gebruiken, die alleen op het vervoegen van werkwoorden gericht is, is de deze deeltoets van CELF-4 een stuk omvangrijker omdat hij verschillende aspecten van de woord- en zinsstructuur (de morfosyntaxis) meet, zoals het gebruik van o.a. hulpwerkwoorden, meervoud, possessieven en comparatieven. De CELF-4 en EVT-2 zijn afgenomen bij de experimentele groep en de vvto-controlegroep (Zie ook tabel 2.3). De TROG-2 en PPTV-4 zijn – net als bij de startmeting – zowel bij de experimentele als bij beide controlegroepen afgenomen. Wanneer in het vervolg van het rapport wordt gesproken over PPVT, TROG en CELF, doelen we daarmee op PPVT-4, TROG-2 en CELF-4.

Voor het meten van de productieve taalvaardigheid in het Engels is bij een steekproef van de tpo- en vvto-leerlingen in groep 3 ook een narratieve taak afgenomen, namelijk de Frog Story. In deze taak werd aan de leerlingen gevraagd een verhaal te vertellen aan de hand van de plaatjes in een prentenboek (Maier, 1969). De uitkomsten van deze taak worden verder besproken in de volgende paragraaf.

Alle bovengenoemde testen zijn individueel afgenomen, waarbij ervaren en speciaal voor dit onderzoek getrainde testleiders zijn ingezet. Vanwege de omvang van de testbatterij zijn de testen verdeeld over twee sessies van 30 minuten per leerling en is waar mogelijk steeds gebruikgemaakt van afbreeknormen. De taalvaardigheidstesten PPVT, TROG en EVT, evenals de nonverbale intelligentietest SON-R kennen een afbreeknorm, op basis van het aantal opeenvolgende items incorrect in een bepaalde range. Dit houdt in dat de test na een vastgesteld aantal incorrect beantwoorde items wordt afgebroken, zodat leerlingen niet onnodig gefrustreerd raken over de testsessie. Het betekent tevens dat leerlingen niet allemaal hetzelfde aantal items per test krijgen aangeboden.

De PPVT en TROG leveren drie scores op, namelijk (1) het aantal aangeboden items, (2) het aantal incorrecte responses, en (3) het aantal correcte responses (zijnde (1) – (2)). Voor de EVT en CELF is aan de hand van de handleiding de score bepaald, welke is gebaseerd op het aantal correcte responses van de leerlingen. In Tabel 3.5 geven we een overzicht van de resultaten, uitgesplitst naar schooltype (in Bijlage 1 zijn deze gegevens verder uitgesplitst per school).

Tabel 3.5 – Toetsscores PPVT, TROG, EVT en CELF naar schooltype (gemiddelden)

		tpo	vvto	eibo	totaal
PPVT	Aangeboden	104.4	86.9	67.6	87.1
	Incorrect	36.3	35.7	31.6	34.6
	Correct (sd)	68.1 (21.5)	51.3 (20.8)	36.0 (20.3)	52.5 (24.7)
	N	357	334	312	1003
		tpo	Vvto	eibo	totaal
TROG	Aangeboden	54.3	39.5	26.4	40.9
	Incorrect	15.2	13.6	12.9	14.0
	Correct (sd)	39.1 (17.9)	25.9 (14.0)	13.5 (10.6)	27.0 (18.1)
	N	374	323	312	1009
		tpo	Vvto	eibo	totaal
EVT	Correcte responses (sd)	14.3 (13.3)	8.0 (9.1)	-	11.4 (12.0)
	N	374	323		697
		tpo	Vvto	eibo	totaal
CELF	Correcte responses (sd)	8.0 (6.6)	2.8 (4.5)	-	5.5 (6.3)
	N	373	323		696

De tabel laat zien dat de groep tpo-leerlingen op zowel de PPTV en TROG hoger scoort dan de groep vvto-leerlingen, die op hun beurt gemiddeld weer hoger scoort dan de groep eibo-leerlingen. Ook op de EVT en CELF scoort de groep tpo-leerlingen hoger dan de groep vvto-leerlingen. De toetsscores per school (Bijlage 1) laten zien dat er veel variatie is in de toetsscores.

In hoofdstuk 4 van het rapport worden vervolgens analyses uitgevoerd op basis van voorgaande toetsresultaten waarbij wordt gekeken naar de *ontwikkeling* van de Engels taalvaardigheid van groep 1 naar groep 3 en deze in verband wordt gebracht met verschillen tussen de diverse scholen en met verschillen in achtergrond en beginniveau tussen de leerlingen. Op deze manier kan nagegaan worden in welke mate de verschillen tussen de groepen leerlingen samenhangen met het type onderwijs dan wel met bepaalde school- of achtergrondvariabelen.

3.3.2.2 Productieve Engelse taalvaardigheid - narratieve taak Frog Story

Voor het meten van de productieve taalvaardigheid in het Engels is bij een steekproef van de tpo- en vvto-leerlingen in groep 3 ook een narratieve taak afgenomen, namelijk de zogenaamde *Frog Story*. In deze taak werd aan de leerlingen gevraagd een verhaal te vertellen aan de hand van de plaatjes in een prentenboek (Maier, 1969).

Bij de afname van deze taak zat de leerling in een aparte ruimte met de testleider, met voor zich een plaatjesboekje en een pop. De leerling mocht eerst het boekje helemaal doorkijken, en daarna het verhaal van dit boekje vertellen aan een pop die in een bedje lag en graag nog een verhaaltje wilde horen voor het slapen gaan. De pop had de ogen al dicht en kon de plaatjes in het boek daarom niet zien. Eerst mocht de leerling het verhaal bij het boekje '*Frog, where are you?'* vertellen in het Nederlands, aan pop Marieke, die alleen Nederlands verstond. De Nederlandse versie gaf de leerling de mogelijkheid om echt vertrouwd te raken met de verteltaak en een indruk te geven van zijn of haar vertelvaardigheid in de moedertaal (L1). Daarna was het boekje *'One frog too many'* aan de beurt, dit verhaal moest verteld worden in het Engels, aan pop Mary, die alleen Engels verstond. Van de vertelde verhaaltjes zijn audio-opnames gemaakt.

De taak is afgenomen bij ongeveer een derde van de leerlingen van de vvto- en tpo-scholen, van elk schooltype rond de 100 leerlingen. Van elke school zijn ongeveer 6 tot 9 leerlingen gevraagd om mee te doen aan deze taak, volgens een random keuze uit de leerlinglijst en verder gebaseerd op de inschattingen van de leerkracht over welke leerlingen dit zouden willen doen. Van beide sets afnames, van zowel tpo als vvto, bleken er een aantal niet bruikbaar, om verschillende redenen, zoals falende opname-apparatuur, te veel achtergrondlawaai, of een leerling die de taak toch niet wilde of durfde uit te voeren of te voltooien. In beide sets afnames bleven vervolgens ruim 80 geslaagde en bruikbare audio-opnames over, wat het totaal aan te analyseren opnames op ruim 160 bracht.

De analyses in dit rapport richten zich op de Engelstalige verhaaltjes. Hiertoe zijn de opnames geselecteerd met minstens 10 verstaanbare uitingen per verhaal. Met hun nog relatief beperkte taalbeheersing in het Engels vonden veel kinderen het vertellen van het verhaal aan de Engelstalige pop wel een uitdaging, maar al pratend bleken ze creatief gebruik te maken van alle taalkennis die ze zelf voorhanden hadden om het verhaal te vertellen. Bij de afname van de taak viel op dat veel leerlingen hun verhaal vertelden met gebruikmaking van zowel Engels als Nederlands, waarbij beide talen soms ook gecombineerd werden in dezelfde zin. Voorbeelden van de geproduceerde taaluitingen zijn opgenomen in Bijlage 4.

Het oorspronkelijke plan was om alle vertelde verhalen te laten evalueren op een aantal aspecten door beoordelaars, zoals voorgesteld door Fred Genesee, expertconsulent in de voorstudie (Van den Broek e.a., 2014). In de praktijk bleek in de cruciale periode voor de dataverwerking de beschikbaarheid van voldoende beoordelaars met de juiste ervaring en vaardigheden een probleem, waardoor het oorspronkelijke analyseplan op een later moment uitgevoerd zal worden en voor de analyse van de data nu gekozen is voor een andere aanpak. De audio-opnames van de verhaaltjes zijn nu getranscribeerd, maar omdat transcriberen een zeer tijdrovende activiteit is, kon in de beperkte tijd die nu beschikbaar was voor de dataverwerking niet de hele set opnames getranscribeerd worden, maar is gekozen voor een selectie uit de beschikbare opnames. Hiermee is het toch mogelijk om een eerste indruk te krijgen van de vertelvaardigheid in het Engels van een deel van de tpo- en vvto-leerlingen, en deze met elkaar te vergelijken. Voor een totaalbeeld hiervan voor alle tpo- en vvto-leerlingen waarbij deze taak is afgenomen zal op een later

moment in de onderzoeksperiode het oorspronkelijke analyseplan alsnog uitgevoerd worden. Hiervan zal verslag gedaan worden in het volgende rapport dat zal verschijnen na de meting in groep 5.

Uit de opnames is een selectie gemaakt van 22 opnames van tpo-leerlingen en 22 opnames van vvto-leerlingen. De selecties bestaat uit een steekproef uit elke set van de ruim 80 opnames per schooltype, waarbij rekening is gehouden met de passieve woordenschatkennis van de leerlingen. Er is voor gezorgd dat er in beide groepen voldoende spreiding was in de scores van de leerlingen op de passieve woordenschattoets (de *Peabody Picture Vocabulary Test* (PPVT) – zie 3.3.2.1), zodat in beide groepen leerlingen voorkwamen met lage, gemiddelde en hoge scores. Uit de eigen verdeling van de PPVT-scores per proefpersoongroep is een verdeling gemaakt van 4 niveaus: laag – middellaag – middelhoog – hoog, en uit elk niveau zijn ten minste 5 leerlingen geselecteerd. De PPVT-scores van de tpo-leerlingen in deze selectie liepen van 41 tot 95 met een gemiddelde van 73, de scores van de vvto-leerlingen in deze selectie liepen van 24 tot 93 met een gemiddelde van 62. Deze scores lagen wat hoger dan de gemiddelde PPVT-scores voor de totale set tpo-leerlingen en vvto-leerlingen, daar was het gemiddeld 68 voor tpo-leerlingen en gemiddeld 51 voor vvto-leerlingen, maar wel ruim binnen één standarddeviatie (zie sectie 3.3.2.1 van dit rapport).

Er is bij de selectie ook rekening gehouden met de verdeling over de verschillende scholen binnen elke groep, zodat er van elke deelnemende tpo- en vvto-school een of meer leerlingen in deze selectie opgenomen waren. De leerlingen in beide groepen van deze selectie bleken niet significant van elkaar te verschillen in leeftijd (t = 1.518, df = 42, p = .136). De tpo-leerlingen waren gemiddeld 6 jaar en 8 maanden oud en de vvto-leerlingen waren gemiddeld 6 jaar en 10 maanden oud. Ook het opleidingsniveau van zowel moeder als vader verschilde niet significant tussen deze beide groepen (Fisher's Exact test, p = .370 voor opleidingsniveau vader, p = .471 voor opleidingsniveau moeder). De geselecteerde tpo- en vvto-leerlingen zijn dus vergelijkbaar wat betreft deze twee relevante achtergrondfactoren.

De twee maal 22 opnames zijn getranscribeerd in CHAT format volgens de criteria van CHILDES (zie verder: *The CHILDES Project: Tools for Analyzing Talk,* MacWhinney & Snow, 1984). Daarna zijn deze transcripten geanalyseerd op een aantal kenmerken, zoals het aantal uitingen in het Engels, het aantal uitingen in het Nederlands en het aantal uitingen met een combinatie van Engelse en Nederlandse woorden. Van de Engelse uitingen is de gemiddelde uitingslengte in woorden (MLU, Mean Length of Utterance) berekend en daarnaast is gekeken naar het aantal gebruikte woorden in Types (aantal verschillende woorden) en Tokens (alle gebruikte woorden). Voor de verhouding tussen het aantal verschillende Engelse woorden en het totaal aantal gebruikte Engelse woorden kan gekeken worden naar de frequentie van voorkomen van elk type woord, ofwel naar hoe vaak elk verschillend woord is gebruikt in het fragment. Op basis van het aantal types en tokens kan de lexicale diversiteit van het taalgebruik in het verhaal onderzocht worden. Een kind kan bijvoorbeeld in totaal wel veel woorden (tokens) gebruiken, maar als het daarbij steeds gaat om maar een paar verschillende woorden (types) die telkens weer herhaald terugkeren in de zinnen, dan is de lexicale diversiteit bij dit kind klein. Een ander kind gebruikt misschien ook veel woorden (tokens), maar als het hierbij gaat om bijna allemaal verschillende woorden (types), dan zien we een heel andere verhouding tussen het aantal types en tokens, en zien we een grote lexicale diversiteit.
Voor de analyses hier is gebruik gemaakt van een specifieke maat voor lexicale diversiteit (Malvern's D, *Lexical Diversity*). Deze is berekend volgens het CLAN-analyse programma voor de

functie VOCD van CHILDES, waarbij rekening gehouden wordt met de totale omvang van het taalfragment en daarmee zowel het totaal aantal Tokens als de verdeling van de Types en Tokens over het fragment. Voor de interpretatie van de D-scores geldt dat een leerling met bijvoorbeeld een Malven's D score van 25 bij het vertellen van de Frog Story een meer diverse set van woorden heeft gebruikt dan een leerling met bijvoorbeeld een Malvern's D score van 20.

Tabel 3.6 – Overzicht van totalen, gemiddelden en minima en maxima voor de verschillende maten bij de geproduceerde uitingen in de narratieve taak

	TPO		**VVTO**	
N - aantal leerlingen	**22**		**22**	
Totaal aantal uitingen	**1027**		**693**	
gemiddeld aantal uitingen	46,7	SD 19,4	32	SD 9,7
min	16		17	
max	86		58	
Aantal uitingen NL	**92**		**99**	
gemiddeld aantal uitingen NL	4,2	SD 6,8	4,5	SD 6,3
min	0		0	
max	22		20	
Aantal uitingen MIX EN - NL	**329**		**325**	
gemiddeld aantal uitingen MIX EN - NL	15	SD 11,4	14,8	SD 9,1
min	1		1	
max	48		34	
Aantal uitingen EN	**606**		**269**	
gemiddeld aantal uitingen EN	27,6	SD 19,2	12,2	SD 9,0
min	0		0	
max	73		30	
MLU - Engels	**5**	**SD 1,7**	**4,2**	**SD 2,5**
min	0		0	
max	7,36		8,56	
Woorden - Types Engels	**1029**		**638**	
gemiddeld aantal Types	46,8	SD 17,4	29	SD 18,7
min	9		4	
max	75		72	
Woorden - Tokens Engels	**4868**		**2906**	
gemiddeld aantal Tokens	221,3	SD 114,1	132,1	SD 72,5
min	41		28	
max	429		254	
Lexicale Diversiteit Engels (Malvern's D)				
gemiddeld Malvern's D	11,2	SD 7,7	6,9	SD 4,5
min	1		0,6	
max	33		16,3	

Bij de statistische analyse van de data is met behulp van de t-test getoetst op het voorkomen van significante verschillen tussen de tpo- en vvto-leerlingen.

Figuur 3.1 – Totaal aantal uitingen: verdeling van de scores per groep

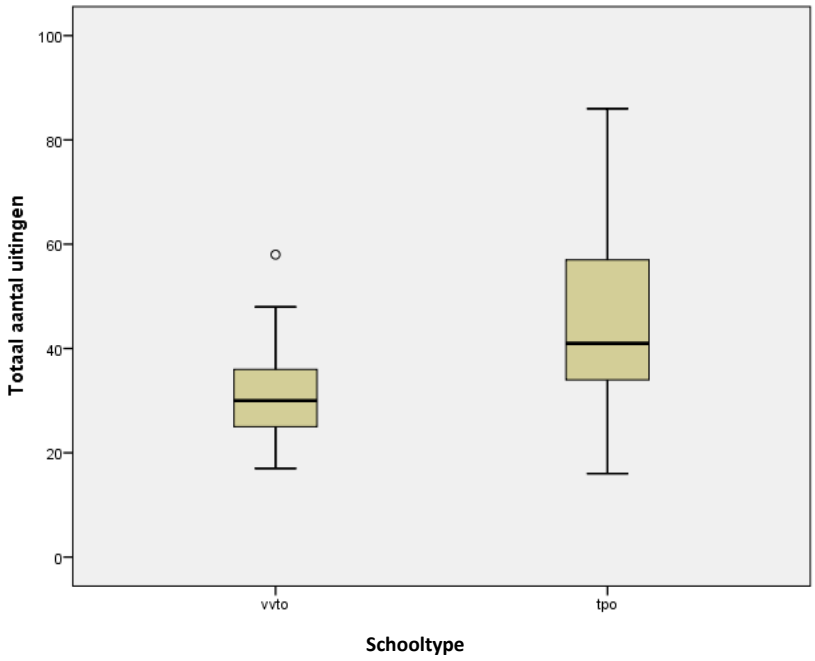

De vvto-leerlingen produceerden in de Frog story taak in totaal gemiddeld bijna 32 uitingen, voor de tpo-leerlingen was dit gemiddeld bijna 47 uitingen. Het gemiddelde van alle geproduceerde uitingen is significant groter voor tpo dan voor vvto (t = -3.3, df = 42, p = .002).

Figuur 3.2 – Aantal uitingen Nederlands: verdeling van de scores per groep

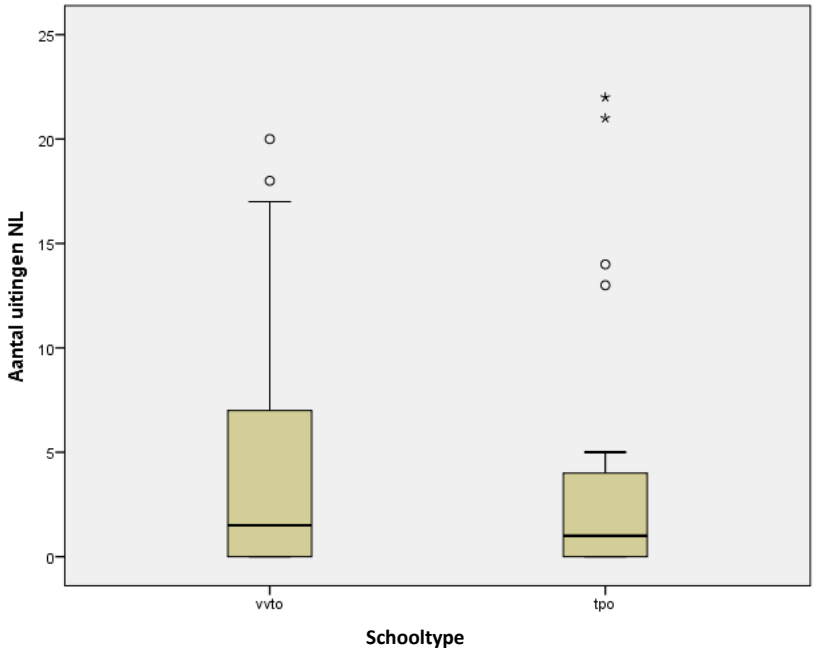

De vvto-leerlingen produceerden gemiddeld bijna 5 uitingen in het Nederlands, voor de tpo-leerlingen was dit gemiddeld ruim 4 uitingen. De gemiddelden voor de uitingen in het Nederlands in beide groepen verschillen niet significant van elkaar (*t* = .161, *df* = 42, *p* = .873).

Figuur 3.3 – Aantal uitingen Engels: verdeling van de scores per groep

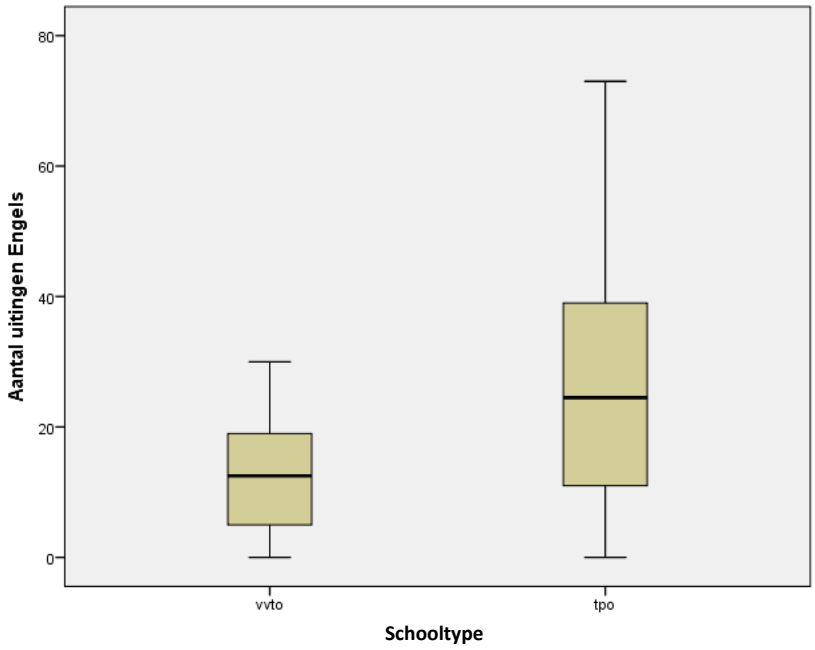

De vvto-leerlingen produceerden in de *Frog Story* taak gemiddeld ruim 12 volledig Engelse uitingen, voor de tpo-leerlingen was dit gemiddeld bijna 28 volledig Engelse uitingen. Het gemiddelde van de geproduceerde Engelse uitingen is significant groter voor tpo dan voor vvto (*t* = -3.391, *df* = 42, *p* = .002).

Figuur 3.4 – Aantal uitingen MIX Engels-Nederlands: verdeling van de scores per groep

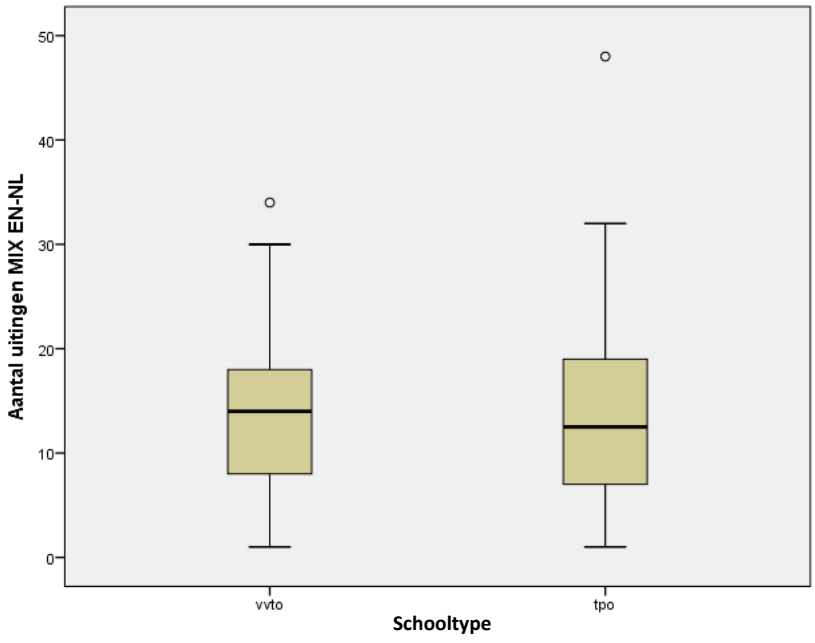

De vvto-leerlingen en de tpo-leerlingen produceerden gemiddeld bijna 15 uitingen met een combinatie (MIX) van Engelse en Nederlandse woorden. De gemiddelden voor de uitingen met een mix van Engels en Nederlands in beide groepen verschillen niet significant van elkaar (*t* = -.058, *df* = 42, *p* = .954). Met andere woorden: de tpo- en vvto-leerlingen mixen even veel.

Figuur 3.5 – Gemiddelde uitingslengte Engelse zinnen (Mean Length of Utterance (MLU))

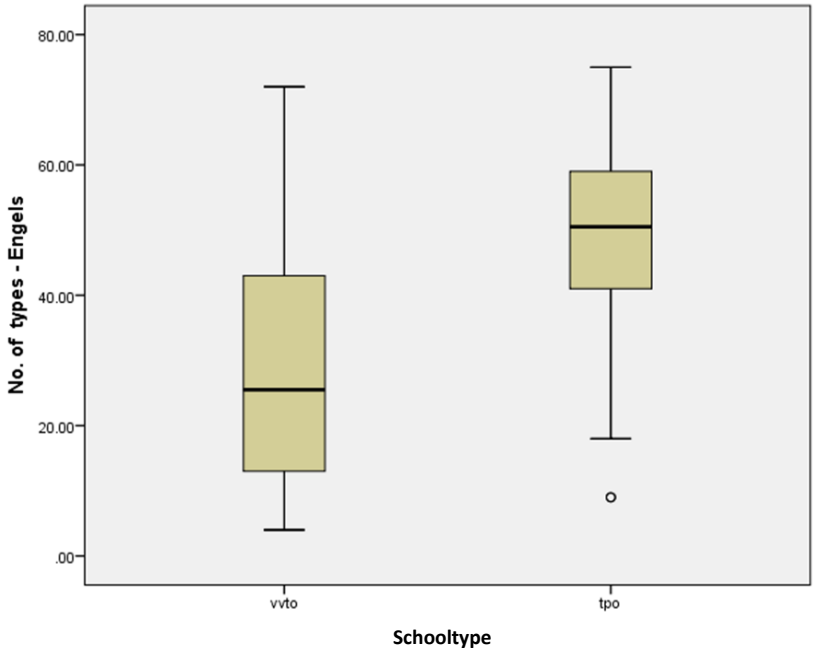

De gemiddelde uitingslengte van de volledig Engelse zinnen lag bij vvto-leerlingen op ruim 4 woorden per Engelse zin, voor de tpo-leerlingen was dit gemiddeld bijna 5 woorden per Engelse zin. De gemiddelden voor de uitingslengte voor Engelse zinnen in beide groepen verschillen echter niet significant van elkaar (*t* = -1.277, *df* = 42, *p* = .208).

Figuur 3.6 – Totaal aantal Engelse woorden (Tokens): verdeling van de scores per groep

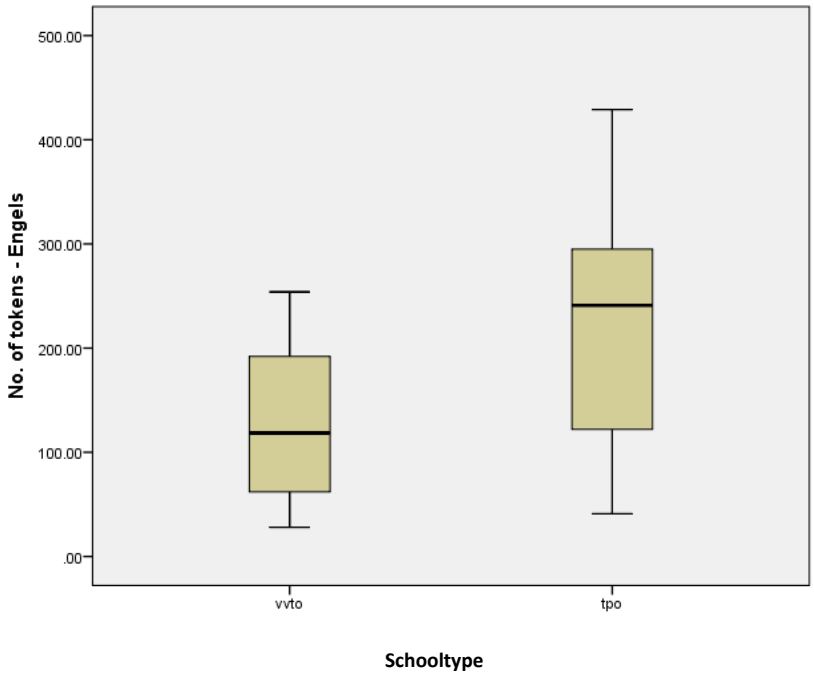

De vvto-leerlingen produceerden in de *Frog Story* taak in totaal gemiddeld 132 Engelse woorden (Tokens), voor de tpo-leerlingen was dit gemiddeld 221 Engelse woorden (Tokens). Het gemiddelde aantal geproduceerde Engelse woorden (Tokens) is significant groter voor tpo dan voor vvto (t = -3.094, df = 42, p = .004).

Figuur 3.7 – Aantal verschillende Engelse woorden (Types): verdeling van de scores per groep

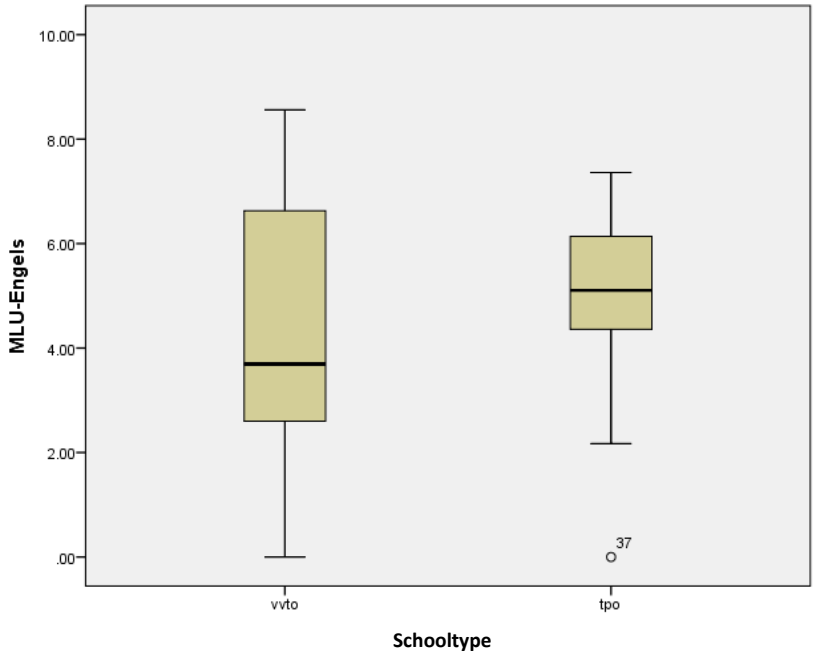

De vvto-leerlingen produceerden in de *Frog Story* taak in totaal gemiddeld 29 verschillende Engelse woorden (Types), voor de tpo-leerlingen was dit gemiddeld bijna 47 verschillende Engelse woorden (Types). Het gemiddelde aantal geproduceerde verschillende Engelse woorden is significant groter voor tpo dan voor vvto (*t* = -3.264, *df* = 42, *p* = .002).

Figuur 3.8 – Lexicale diversiteit (Malvern's D) voor Engelse uitingen: verdeling van de scores per groep

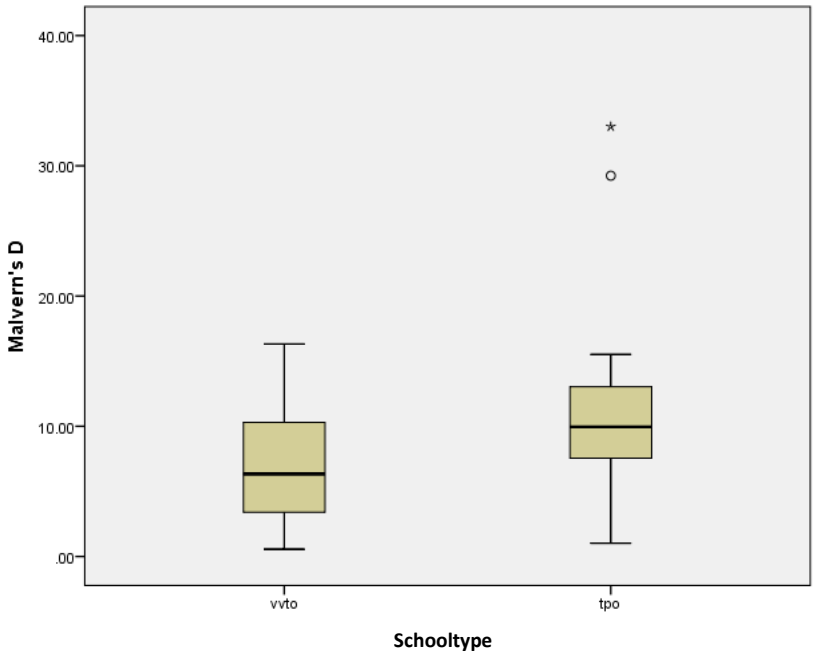

De waarde voor de lexicale diversiteit (Malvern's D) is voor vvto-leerlingen gemiddeld 6.9415 (SD = 4.46780), voor de tpo-leerlingen is dit gemiddeld 11.1743 (SD = 7.66077). Als de verschillen tussen beide groepen worden getoetst met de t-test, is de gemiddelde lexicale diversiteit significant groter voor tpo dan voor vvto (t-test, t= -2.147, df=39, p=0.038). Omdat de data echter niet normaal verdeeld zijn, is het beter om non-parametrisch te toetsen. De gemiddelden voor lexicale diversiteit voor de beide groepen blijken dan net niet significant van elkaar te verschillen (Mann-Whitney U test, p=0,060).

Conclusie bevindingen narratieve taak groep 3

We zien dat de tpo-leerlingen in groep 3 bij deze narratieve taak in totaal meer uitingen produceren, en daarbij ook meer volledig Engelse zinnen gebruiken dan de vvto-leerlingen. Beide groepen leerlingen gebruiken echter ook uitingen in het Nederlands en ook uitingen met een mix van Engelse en Nederlandse woorden, en beide groepen doen dit in gelijke mate. De gemiddelde uitingslengte van de Engelse zinnen verschilt niet significant tussen beide groepen.

Wat betreft het gebruik van Engelse woorden zien we ook verschillen: tpo-leerlingen blijken zowel meer Engelse woorden in totaal (Tokens) als meer verschillende Engelse woorden (Types) te produceren in vergelijking met de vvto-leerlingen. De tpo-leerlingen lijken hierbij ook een grotere lexicale diversiteit te vertonen, dat wil zeggen dat ze ook in verhouding met hun groter totaal aantal Engelse woorden (Tokens) nog steeds meer verschillende Engelse woorden (Types) lijken

te gebruiken dan de vvto-leerlingen. Met andere woorden: tpo-leerlingen zeggen meer in het Engels dan vvto-leerlingen en wat ze zeggen is ook nog meer gevarieerd. Dit verschil is bij de statistische analyses echter (net) niet significant gebleken.

Wat we ook zien is dat er veel variatie is tussen kinderen, zowel bij de tpo- als bij de vvto-groep. Dit zal natuurlijk deels komen door onze selectieprocedure: we hebben namelijk leerlingen van verschillende taalvaardigheidsniveaus uitgezocht voor deze eerste analyse. Of er evenveel leerlingen van deze verschillende niveaus daadwerkelijk aanwezig zijn bij de twee groepen zal moeten blijken: de in eerdere secties vermelde resultaten doen sterk vermoeden dat dit niet het geval zal zijn en dat er waarschijnlijk meer leerlingen met een grotere taalvaardigheid zullen zijn bij de tpo-groep, maar ook hiervoor geldt dat dit nog uitgezocht zal moeten worden en wordt opgenomen in het eindrapport.

Naast de bevindingen over aantallen zinnen en woorden vielen ook grammaticale aspecten van de geproduceerde Engelse woord- en zinstructuren op. In beide groepen leken de kinderen soms een mix toe te passen van Nederlandse en Engelse structuren binnen woorden en zinnen. Nadere analyse van deze morfo-syntactische structuren kan ook interessante aanvullende bevindingen opleveren over de ontwikkeling van de taalbeheersing van de leerlingen, maar paste niet in het tijdsbestek van de analyses voor deze rapportage. Voorbeelden van uitingen met gemengde morfo-syntactische structuren zijn te vinden in de bijlagen.

Naast het transcriberen van de volledige dataset is het ook de bedoeling om op een later moment de volledige set opnames van de *Frog Story* in groep 3 nog te analyseren volgens het oorspronkelijke plan voor evaluatie door beoordelaars. Hierbij kunnen dan ook aspecten als vloeiendheid van de taalproductie en kwaliteit van uitspraak van het Engels meegenomen worden. Van de genoemde nog uit te voeren analyses op de volledige dataset van de verteltaak in groep 3 zal verslag gedaan worden in het volgende rapport, na de volgende meting, waarbij ook meteen de vergelijking met de vertelvaardigheid in groep 5 gemaakt kan gaan worden.

3.3.3 Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid

Voor het bepalen van de Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid wordt gebruik gemaakt van toetsen uit het (vernieuwde) Cito-Leerlingvolgsysteem, het LOVS. Het merendeel van de Nederlandse basisscholen hanteert (onderdelen van) dit systeem. Door in het onderzoek hiervoor te kiezen worden de scholen het minst belast. Bij de startmeting werden de toetsresultaten van Taal voor kleuters en Rekenen voor kleuters opgevraagd bij de scholen. In groep 3 worden er meer toetsen afgenomen en konden er bijgevolg meer toetsgegevens opgevraagd worden bij de scholen. Voor deze vervolgmeting zijn de resultaten van de volgende LOVS-toetsen opgevraagd bij de deelnemende scholen: Spelling, Woordenschat, Technisch Lezen – teksten lezen (AVI), Technisch lezen – leessnelheid van woorden (DMT) en Rekenen/wiskunde. Niet alle deelnemende scholen nemen alle LOVS-toetsen af. Om deze reden ontbreken voor sommige scholen toetsgegevens en variëren de aantallen leerlingen (N) die de toets hebben gemaakt. De toetsscores die geanalyseerd worden zijn de scores op de M3-versies (midden groep 3), die volgens de Cito-toetskalender in januari/februari worden afgenomen. Voor Spelling bestaat er geen M3-versie en wordt daarom de E3-versie (eind groep 3) geanalyseerd. In het onderzoek wordt gewerkt met de vaardigheidsscores die de Cito-toetsen opleveren. In tabel 3.7 zijn de verdelingen per schooltype opgenomen. In Bijlage 1 zijn de resultaten verder uitgesplitst naar school.

Tabel 3.7 – Toetsscores Spelling, Woordenschat, Technisch lezen en Rekenen/Wiskunde (gemiddelden)

		Schooltype			
		tpo	Vvto	eibo	totaal
Spelling	Vaardigheidsscore (sd)	184.1 (49.8)	172.0 (61.4)	157.4 (54.3)	169.4 (58.1)
	N	64	207	123	394
		tpo	Vvto	eibo	totaal
Woordenschat	Vaardigheidsscore (sd)	37.3 (17.7)	43.9 (21.6)	42.1 (16.4)	41.3 (19.3)
	N	129	165	107	401
		tpo	Vvto	eibo	totaal
Technisch Lezen (AVI)	Beheersingsniveau	1.1 (1.5)	1.1 (1.3)	0.9 (1.3)	1.0 (1.4)
	N	230	285	298	813
		tpo	Vvto	eibo	totaal
Technisch Lezen (DMT)	Vaardigheidsscore (sd)	19.9 (14.8)	24.1 (15.7)	22.3 (14.8)	22.3 (15.3)
	N	246	330	259	835
		tpo	Vvto	eibo	totaal
Rekenen/ Wiskunde	Vaardigheidsscore (sd)	121.9 (32.2)	124.3 (34.1)	119.9 (31.2)	122.0 (32.5)
	N	199	282	308	789

Spelling
De E3-meting van Spelling wordt maar door een beperkt aantal scholen afgenomen. Binnen de schooltypen tpo en eibo namen respectievelijk 3 en 4 scholen de test af; onder de vvto-scholen namen 7 scholen de test af bij de leerlingen. De resultaten kunnen daardoor minder representatief zijn voor de totale steekproef van deelnemende scholen. In tabel 3.7 zien we dat tpo-leerlingen gemiddeld het hoogst scoren, gevolgd door vvto-leerlingen. Eibo-leerlingen scoren het laagst. Alleen het verschil tussen tpo en eibo blijkt significant. Ook voor Spelling geldt dat er naast variatie tussen de schooltypen ook veel variatie is binnen de schooltypen ten aanzien van de gemiddelde vaardigheidsscore.

Woordenschat
Er zijn geen significante verschillen tussen de drie groepen leerlingen wat betreft de vaardigheid Woordenschat. Binnen de tpo-categorie valt op dat de gemiddelde vaardigheidsscore sterk varieert tussen scholen; van gemiddeld score 24 tot 52. Ook binnen de andere schooltypen varieert de gemiddelde vaardigheidsscore, maar minder sterk dan bij de tpo-scholen.

Technisch lezen - teksten lezen (AVI)
De vaardigheid Technisch lezen – teksten lezen wordt vergeleken aan de hand van het AVI-beheersingsniveau. Dit beheersingsniveau varieert van 0 tot 5, waarbij 5 het hoogste niveau is. Er is veel variatie in de manier waarop scholen de AVI-testen afnemen. Enkele scholen kiezen ervoor om de leerlingen meerdere leeskaarten te laten lezen, wanneer het benodigde niveau voor dat meetmoment (M3) behaald is. Zo kan het zijn dat leerlingen uit groep 3 een AVI-niveau M4 behalen, het niveau dat leerlingen midden groep 4 moeten kunnen halen. Andere scholen kiezen ervoor om te stoppen wanneer een leerling het benodigde niveau M3 behaalt. Beheersingsniveau 1 houdt in dat de leerling M3 heeft gehaald, bij beheersingsniveau 0 behaalt de leerling nog niet het niveau dat hij/zij zou moeten halen midden groep 3. Wanneer de score hoger dan 1 is, betekent dit dat een leerling meerdere leeskaarten heeft gekregen.
De verdeling van de scores geeft in dit geval dus het minimale niveau van de leerling. Het kan zo zijn dat een bepaalde leerling hoger zou scoren dan 1 (M3), maar niet verder getoetst is. Om deze reden moeten we voorzichtig zijn met het vergelijken van AVI-scores tussen verschillende scholen. In tabel 3.7 worden de toetsscores per schooltype weergegeven. Per type (tpo, vvto, eibo) is het aandeel scholen dat doortoetst zodat leerlingen een niveau hoger dan 1 kunnen behalen ongeveer gelijk. Er zijn geen significante verschillen tussen de drie groepen. Ook bij de vaardigheid Technisch lezen geldt dat er veel variatie is in gemiddelde scores per school binnen de schooltypen.

Technisch Lezen - woordlezen (Drie-Minuten-Toets (DMT))
De DMT toetst woordlezen, een deelaspect van de vaardigheid Technisch lezen. Uit Tabel 3.7 blijkt dat vvto-leerlingen gemiddeld de hoogste vaardigheidsscores op de DMT halen. Het verschil in DMT-resultaten tussen vvto- en tpo-leerlingen is significant, de andere verschillen tussen de groepen niet.

Rekenen
Het merendeel van de scholen neemt het Cito-onderdeel ‘Rekenen/Wiskunde’ af. Uit tabel 3.7 blijkt dat de gemiddelde vaardigheidsscore niet verschilt naar schooltype. Er zijn binnen de verschillende schooltypen wel verschillen waar te nemen tussen de scholen.

3.3.4 Toetsresultaten per school

In Bijlage 1 zijn de resultaten op de diverse toetsen uitgesplitst per type (tpo, vvto of eibo) naar school. Vervolgens staan in Bijlage 2 de correlaties tussen de scores op de diverse toetsen voor alle leerlingen en per schooltype.

Uit de analyse in Bijlage 2 blijkt een aantal significante samenhangen tussen toetsscores. De behaalde scores op de Engelse taalvaardigheidstoetsen (PPVT, TROG, EVT en CELF) hangen met elkaar samen, ook wanneer de correlaties specifiek voor een bepaald schooltype bekeken worden[6]. Ook de Cito LOVS toetsresultaten hangen onderling met elkaar samen. Verder blijkt dat leerlingen die hoog scoren op receptieve woordenschat Engels (PPVT) en receptieve grammatica Engels (TROG) ook op rekenvaardigheid, spelling en technisch lezen (AVI) hoog scoren. Opvallend is dat een hoge score op de productieve woordenschat Engels (EVT) samenhangt met een lage score op Nederlandse woordenschat. Een hoge score op de productieve grammatica Engels (CELF) hangt samen met een hoge score op Technisch Lezen (AVI) en rekenvaardigheid.
De scores op de test voor Non-verbale intelligentie (SON-R) hangen samen met zowel scores op alle Cito LOVS-toetsen als op alle Engelse taalvaardigheidstoetsen.

3.4 Achtergrondkenmerken leerlingen groep 3 en ouders

3.4.1 Inleiding

Om de toetsprestaties van de leerlingen in groep 3 op een goede manier te kunnen duiden, is het van belang om inzicht te hebben in achtergrondkenmerken van de leerlingen (zoals leeftijd en geslacht) en van de ouders (opleiding, etniciteit, thuistaal, attitude t.a.v. tpo/vvto).
De oudervragenlijsten voor de vervolgmeting komen grotendeels overeen met de vragenlijsten van de startmeting. Enkele nieuwe vragen zijn toegevoegd[7]. Ouders die bij de startmeting al een vragenlijst hebben ingevuld, krijgen bij de tweede meting een kortere versie van de vragenlijst, zodat ze vragen ten aanzien van een aantal achtergrondkenmerken niet opnieuw hoefden te beantwoorden. Het gaat in dit geval om gegevens waarvan we kunnen aannemen dat ze stabiel zijn (gezinssamenstelling, geboorteland, opleidingsniveau, moedertaal, onderlinge spreektaal, beheersingsniveau van Nederlandse en Engelse taal). De ouders van leerlingen die na de startmeting zijn ingestroomd, kregen de lange vragenlijst. Aspecten zoals attitude ten opzichte van het leren van Engels en blootstelling aan het Engels buiten de school zijn in groep 3 bij *alle* ouders opgevraagd.

In totaal bestaan er zes verschillende versies van de oudervragenlijst, te weten een korte en lange versie van de vragenlijst voor elk van de drie groepen tpo-, vvto- en eibo-leerlingen (zie Bijlage 6). Van de tpo-vragenlijsten zijn tevens Engelstalige vertalingen gemaakt. Daarnaast is voor de Friese scholen nog een aanvullende vragenlijst ontwikkeld; over deze vragenlijst wordt hier niet gerapporteerd[8].

6 Eibo-leerlingen maken geen EVT- en CELF-test.
7 Bijvoorbeeld de attitude t.o.v. de hoeveelheid Engels in tpo/vvto.
8 Voor meer informatie hierover, kunt u contact opnemen met Cedin.

De schriftelijke vragenlijsten, die op de naam van het kind zijn gesteld, zijn via de scholen onder de ouders verspreid en na invulling weer ingenomen. In totaal is naar de ouders/verzorgers van 1044 leerlingen een vragenlijst uitgegaan en zijn 733 (70%) vragenlijsten geretourneerd. De respons bij de tpo-scholen bedroeg 55%, bij de vvto-scholen 75% en bij de eibo-scholen 83% (Tabel 3.8). Overigens kan de respons op afzonderlijke vragen lager liggen, omdat ouders soms vragen niet hebben beantwoord.

Tabel 3.8 – Respons Oudervragenlijsten

Schooltype											
tpo				vvto				eibo			
school	populatie	respons	respons %	school	populatie	respons	respons %	school	populatie	respons	respons %
	382	212	55%		344	257	75%		318	264	83%
1	20	16	80	1	25	8	32	1	30	16	53
2	26	26	100	2	20	20	100	2	54	46	85
3	9	9	100					3	27	25	93
4	30	29	97	4	29	29	100	4	40	37	93
5	43	0	0	5	51	27	53	5	27	24	89
6	37	35	95	6	24	15	63	6	24	23	96
7	27	22	81	7	14	11	79	7	30	18	60
8	8	6	80	8	10	5	50	8	44	35	80
9	117	29	25	9	53	39	74	9	42	40	95
10	19	13	68	10	50	46	92				
11	19	14	74	11	44	35	80				
12	27	13	48	12	25	21	84				

In de volgende paragrafen presenteren we de bevindingen ten aanzien van de belangrijkste kenmerken die met behulp van de oudervragenlijsten zijn bevraagd. De resultaten op de overige kenmerken, zijn in Bijlage 3 opgenomen. De resultaten worden uitsplitst naar schooltype en daarbinnen naar school. We laten hier ook een aantal gegevens zien waarvan we hebben aangenomen dat ze stabiel zijn (zie bovenstaand) en in de tweede meting niet opnieuw zijn bevraagd maar die op groepsniveau wel enigszins andere resultaten kunnen laten zien dan in de startmeting vanwege de uitval en instroom van leerlingen in groep 3 ten opzichte van groep 1. Voor deze ‘stabiele’ kenmerken zijn de gegevens uit de startmeting gebruikt van de leerlingen die aan beide metingen hebben deelgenomen, aangevuld met gegevens die bij de vervolgmeting zijn verkregen voor de leerlingen die bij de vervolgmeting zijn ingestroomd. Voor aspecten als attitude en blootstelling aan het Engels, die aan verandering onderhevig kunnen zijn en die opnieuw zijn bevraagd, zijn alleen de gegevens van de vervolgmeting gebruikt.

3.4.2 Engelstalige activiteiten thuis

Aan de ouders is gevraagd hoeveel minuten per week het kind gemiddeld besteedt aan een zestal Engelstalige activiteiten: Engelstalige spelletjes, Engelstalige tv-programma’s voor Engelstalige kleuters, Engelstalige tv-programma’s voor Nederlandstalige kleuters, Engelstalige tv-programma’s voor oudere kinderen of volwassenen, Engelstalige verhaaltjes of liedjes en het herhalen van wat het kind op school heeft geleerd in het Engels[9]. De ouders konden aangeven hoeveel minuten per week er aan deze activiteit werd besteed, en hoe dat verspreid was over de week (een dag per week, meerdere dagen per week of vrijwel iedere dag). We hebben de aantallen

9 Deze laatstgenoemde activiteit is geen onderdeel van de eibo-vragenlijst, vanwege het feit dat eibo-leerlingen in groep 3 nog geen Engelstalig onderwijs krijgen.

minuten per week van de zes situaties gesommeerd en het totale aantal minuten per week berekend. Tabel 3.9 toont de resultaten.

Tabel 3.9 – Aantal minuten per week dat de kinderen thuis bij zes verschillende activiteiten in contact komen met Engels, naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school

			Schooltype					
tpo			vvto			eibo		
school	gem (sd)	min-max	school	gem (sd)	min-max	school	gem (sd)	min-max
	226 (296)	0-1800		155 (168)	0-1120		130 (163)	0-900
1	274 (358)	0-1230	1	57 (45)	5-120	1	116 (104)	15-390
2	281 (271)	10-940	2	103 (97)	0-320	2	123 (159)	0-715
3	211 (113)	90-405				3	76 (86)	10-260
4	266 (364)	15-1800	4	174 (218)	4-930	4	154 (192)	0-840
5	-	-	5	130 (125)	10-520	5	114 (103)	0-460
6	194 (252)	0-1020	6	85 (84)	15-280	6	123 (100)	0-420
7	99 (101)	8-330	7	171 (96)	50-340	7	243 (208)	30-700
8	5 502 (528)	75-1440	8	95 (117)	0-225	8	120 (186)	0-720
9	215 (366)	0-1780	9	141 (115)	10-420	9	135 (203)	0-900
10	143 (107)	25-420	10	161 (169)	3-720			
11	215 (261)	0-900	11	227 (236)	15-1120			
12	283 (303)	50-960	12	198 (217)	0-1000			

Leerlingen op tpo-scholen komen thuis significant meer in aanraking met Engelstalige activiteiten dan leerlingen op vvto- en eibo-scholen. Gemiddeld genomen bedraagt het verschil tussen tpo en vvto ruim een uur en tussen tpo en eibo ruim anderhalf uur. Het gemiddeld aantal minuten dat vvto-leerlingen thuis in contact komen met Engels in de zes genoemde situaties verschilt niet significant van het gemiddeld aantal minuten voor eibo-leerlingen.

De verschillen tussen leerlingen van de diverse scholen onderling binnen één schooltype zijn aanzienlijk. Zo besteden leerlingen van de ene tpo-school wekelijks gemiddeld iets meer dan 1,5 uur (99 minuten) aan Engelstalige activiteiten thuis, terwijl leerlingen op een andere school gemiddeld bijna 5 uur (283 minuten) hieraan besteden. In Tabel 3.9 komt wel naar voren dat de leerlingen van de meeste tpo-scholen gemiddeld meer dan 200 minuten per week aan Engelstalige activiteiten thuis besteden. Voor leerlingen op vvto- en eibo-scholen varieert het gespendeerde aantal minuten aan Engelstalige activiteiten thuis respectievelijk tussen 85 en 227 minuten en 76 en 243 minuten.

3.4.3 Thuistaal: horen en spreken van Engels

Aan ouders is bij de vervolgmeting opnieuw gevraagd aan te geven welke taal het kind het meest hoort en spreekt in de volgende vijf situaties: met moeder, vader, broers/zussen, andere gezinsleden en vriendjes/vriendinnetjes. De antwoordmogelijkheden waren: Nederlands, Engels, Fries/streektaal/dialect en andere buitenlandse taal. Omdat in dit onderzoek de Engelse taalvaardigheid van de leerlingen centraal staat, focussen we in Tabel 3.10 op het aantal en het percentage ouders dat heeft aangegeven dat in een bepaalde situatie het meest Engels wordt gehoord/gesproken. Uit de tabel blijkt dat in alle groepen (tpo/vvto/eibo) een verwaarloosbaar percentage kinderen thuis het meest Engels hoort met verschillende gesprekspartners. Er bestaan echter grote verschillen tussen scholen. Alleen binnen de tpo-groep hoort een klein deel van de kinderen (+/- 5%) voornamelijk Engels van hun moeder en vader. Het percentage kinderen op

een school dat in een bepaalde situatie voornamelijk Engels hoort varieert van 0 tot 44% (dit hoogste percentage betreft in de praktijk slechts enkele kinderen). Daarnaast werd de ouders gevraagd welke taal hun kind het meest *spreekt* met vijf verschillende gesprekspartners. Het percentage kinderen op een school dat in een bepaalde situatie voornamelijk Engels spreekt varieert ook van 0 tot 44%. Uit Tabel 3.10 blijkt ook dat leerlingen over het algemeen vaker Engels horen in een situatie dan spreken.

*Tabel 3.10 – Absoluut aantal ouders (percentage tussen haakjes) dat aangeeft dat het kind het meest Engels **hoort van of spreekt met** vijf typen gesprekspartners, naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school*[10]

		horen					spreken				
type	school	moeder	vader	broers of zussen	andere gezins-leden	vriendjes of vrien-dinnetjes	moeder	vader	broers of zussen	andere gezins-leden	vriendjes of vrien-dinnetjes
tpo		**11 (5)**	**9(5)**	**13 (6)**	**8 (4)**	**7 (4)**	**10 (5)**	**9 (5)**	**10 (5)**	**10 (5)**	**5 (2)**
	1		2 (13)					2 (13)		1 (6)	
	2		1 (4)	1 (4)	2 (8)	1 (4)	1 (4)	1 (4)		2 (8)	
	3	4 (44)	1(11)	4 (44)	3 (33)	2 (22)	4 (44)	1 (11)	4 (44)	2 (22)	
	4	1 (4)		1 (4)			1 (4)		1 (4)	1 (4)	
	5										
	6					1 (3)				1 (3)	1 (3)
	7	3 (14)	1 (5)	2 (10)	2 (10)	1 (5)	1 (5)	1 (5)	1 (5)	1 (5)	1 (5)
	8										
	9		1 (4)					1 (4)		1 (4)	
	10	2 (15)		2 (15)	1 (8)	1 (8)	2 (15)		1 (8)	1 (8)	1 (8)
	11	1 (8)	2 (17)	1 (8)		1 (8)		2 (17)	1 (8)		2 (17)
	12		1 (9)	2(17)			1 (8)	1 (9)	2 (17)		
vvto		**4 (2)**	**7 (3)**	**2 (1)**	**4 (2)**	**4 (2)**	**2 (1)**	**4(2)**	**1(0)**	**3 (1)**	**2(1)**
	1										
	2			1 (5)							
	4										
	5			1 (4)	1 (4)	1 (4)			1 (4)		
	6										
	7	3(25)	2 (18)				1 (8)			1 (9)	1 (9)
	8										
	9	1(3)	4 (11)		1 (3)	1 (3)	1 (3)	3 (8)		1 (3)	1 (3)
	10				1 (2)					1 (2)	
	11		1 (3)		1 (3)	2 (6)		1 (3)			
	12										
eibo		**1 (1)**	**3 (1)**	**2 (1)**	**2 (1)**		**1 (1)**			**1 (0)**	
	1			1 (7)							
	2										
	3										
	4		1 (3)								
	5		1 (4)								
	6										
	7	1 (6)									
	8										
	9		1 (3)	1 (3)	2(5)		1 (3)			1 (3)	

10 Wanneer een cel in de tabel leeg is, heeft geen enkele ouder van een school aangegeven dat het kind in deze situatie het meest Engels hoort of spreekt.

3.4.4 Contact kind met Engelssprekenden

Aan de ouders is ook gevraagd of het kind wel eens contact heeft met mensen buiten het gezin die Engels spreken. Hierbij wordt er onderscheid gemaakt tussen vier situaties: thuis, tijdens vakantie in het buitenland, bezoek aan Engelstalige familie en vrienden en andere situaties. Aanvullend daaraan is gevraagd of het kind dan zelf ook Engels spreekt. In Tabel 3.11 presenteren we de antwoorden op deze vragen.

Tabel 3.11 – Percentage ouders dat aangeeft dat het kind in een viertal situaties contact heeft met Engelssprekenden buiten het gezin en of de leerling dan zelf ook Engels spreekt (naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school)

type	school	thuis	zelf	tijdens vakantie in buitenland	zelf	bezoek aan Engelstalige familie en vrienden	zelf	andere situaties	zelf
tpo		**37%**	**88 %**	**66%**	**85,0%**	**37%**	**86%**	**44%**	**87%**
	1	47%	86%	63%	100%	33%	100%	38%	67%
	2	40%	90%	60%	93%	33%	100%	30%	100%
	3	75%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
	4	32%	75%	63%	80%	30%	83%	36%	67%
	5								
	6	31%	100,0%	46%	67%	18%	83%	39%	78%
	7	45%	100,0%	80%	100%	63%	82%	67%	100%
	8	17%	-	40%	100%	0%		0%	
	9	12 %	100,0%	65%	80%	19%	80%	30%	80%
	10	70%	88%	92%	82%	64%	83%	100%	100%
	11	27%	100%	75%	88%	27%	100%	20%	100%
	12	42%	40%	67%	63%	62%	63%	75%	100%
vvto		**14%**	**77%**	**54%**	**63%**	**29%**	**67%**	**14%**	**55%**
	1	0%		43%	67%	14%	100%	-	-
	2	6%	0%	44%	25%	25%	40%	11%	100%
	4	16, %	50%	56%	54%	35%	67%	20%	67%
	5	15%	75%	67%	57%	44%	70%	0%	
	6	0%		36%	40%	7%	0,%	10%	100%
	7	50%	100%	50%	83%	64%	71%	0%	
	8	0%		50%	0%	0%		0%	
	9	22%	57 %	58%	50%	44%	57%	22%	0%
	10	7%	100%	57%	83%	21%	78%	10%	100%
	11	21%	100%	59%	90%	27%	89%	19%	100%
	12	0,0%		35%	50%	10%	50%	0%	
eibo		**13%**	**28%**	**50%**	**21%**	**21%**	**23%**	**12%**	**27%**
	1	15%	0%	62%	13%	40%	0%	25%	0%
	2	15%	29%	47%	25%	22%	40%	19%	0%
	3	4%	100%	36%	0%	16%	33%	0%	
	4	11%	0%	65%	21%	17%	0%	8%	0%
	5	4%	0%	46%	22%	13%	33%	13%	33%
	6	9%	50%	48%	27%	14%	33%	0%	
	7	29%	20%	59%	30%	38%	20%	14%	0%
	8	13%	50%	39%	17%	19%	16%	7%	50%
	9	18%	33%	56%	23%	22%	33%	18%	67%

Tpo-leerlingen blijken buiten het gezin (veel) meer contact te hebben met Engelssprekenden dan kinderen binnen de vvto- en eibo-groep, ook spreken ze het meest Engels in de bevraagde situaties. Tussen de vvto- en de eibo-categorie zien we nauwelijks verschil in het contact met Engelssprekenden, maar vvto-leerlingen spreken in de vier genoemde contactsituaties zelf aanzienlijk meer Engels dan eibo-leerlingen.

3.4.5 Betrokkenheid en attitude van het kind m.b.t. Engelse les

Om een indruk te krijgen van de betrokkenheid van het kind bij het leren van Engels is de ouders van kinderen op tpo- en vvto-scholen gevraagd aan te geven of een vijftal gebeurtenissen thuis regelmatig, dat wil zeggen minimaal één keer per week, voorkomt: 1) of het kind vertelt over de schooldag, 2) of het vertelt over de lessen die in het Engels plaatsvinden, 3) of het laat zien wat het geleerd heeft tijdens de lessen in het Engels, 4) of het thuis Engels oefent, en 5) of het vraagt om met Engels te helpen. De ouders konden met 'ja' of 'nee' antwoorden. Om de betrokkenheid van het kind bij het leren van Engels ten tijde van de startmeting te kunnen vergelijken met de betrokkenheid bij de vervolgmeting, zijn de uitspraken net als bij de startmeting samengevat tot één score. Cronbachs alfa, de maat waarmee de betrouwbaarheid van deze schaal met vijf items is geanalyseerd, komt uit op 0,63 en voldoet daarmee aan de gangbare eis voor betrouwbaarheid of interne consistentie. De variabele betrokkenheid geeft een indicatie van de mate van betrokkenheid van het kind bij het leren van het Engels, en dan met name in de thuissituatie. De uiteindelijke score bestaat uit het aantal keren dat 'ja' is geantwoord op de vijf statements, en kan variëren van 0 tot 5.
In Tabel 3.12 geven we een overzicht van de verdelingen. Uit de tabel blijkt dat er geen duidelijk verschil is in betrokkenheid tussen tpo- en vvto-leerlingen. Echter, zowel voor tpo als voor vvto geldt dat er redelijk wat variatie is in de betrokkenheid van leerlingen van verschillende scholen bij het leren van Engels.

De ouders van kinderen op tpo- en vvto-scholen zijn ook gevraagd naar de attitude van het kind met betrekking tot het leren van Engels. Bij vijf stellingen konden ze aangeven in hoeverre die van toepassing zijn op hun kind: 1) wil graag Engels leren, 2) is er trots op dat het Engels leert, 3) vindt Engels leren moeilijk, 4) vindt het leuk om Engels te spreken, en 5) voelt zich onzeker over het spreken van Engels. De antwoordopties varieerden van (1) helemaal mee oneens, tot (5) helemaal mee eens. Ook bij deze schaal geldt dat deze ten behoeve van de vergelijkbaarheid met de startmeting op dezelfde manier is berekend als bij de startmeting. Betrouwbaarheidsanalyse leverde een Cronbachs alfa op van 0.81. De resulterende variabele geeft een indicatie van de attitude van het kind ten opzichte van het leren van het Engels. Voor de uiteindelijke score is het gemiddelde genomen voor de vijf stellingen (na spiegeling van de twee negatief geformuleerde stellingen), wanneer minstens twee van de stellingen waren ingevuld. Deze score varieert van 1 tot 5, met een inhoudelijke interpretatie van 'zeer negatief' tot 'zeer positief'. In Tabel 3.12 presenteren we de verdelingen. Geconcludeerd kan worden dat de kinderen in groep 3 een vrij positieve attitude hebben ten aanzien van het leren van Engels, en dat er daarbij geen verschillen zijn tussen de tpo- en vvto-leerlingen.

Tabel 3.12 – Betrokkenheid en attitude van het kind bij het leren van Engels, naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school

Type	School	Betrokkenheid			Attitude		
		gemiddelde	sd	N	gemiddelde	Sd	N
tpo		2,8	1,4	207	3,8	0,7	204
	1	2,1	1,5	16	3,7	0,8	15
	2	2,7	1,4	26	3,8	0,5	26
	3	4,0	1,4	9	4,2	0,9	9
	4	3,0	1,3	28	3,8	0,8	28
	5	-	-	-	-	-	-
	6	2,8	1,5	35	3,7	0,9	35
	7	2,5	1,5	22	3,8	0,7	22
	8	2,7	1,4	6	4,1	0,7	6
	9	2,7	1,3	27	3,8	0,6	27
	10	2,9	1,3	13	4,0	0,7	13
	11	1,8	1,3	12	3,7	0,7	10
	12	3,2	1,6	13	4,2	0,8	13
vvto		2,9	1,4	250	3,8	0,7	247
	1	1,8	1,3	8	3,2	0,8	8
	2	3,2	1,6	20	3,7	0,5	20
	4	2,9	1,3	27	3,7	0,6	27
	5	2,9	1,6	27	4,0	0,7	27
	6	2,2	1,3	14	3,6	0,7	13
	7	3,8	1,3	12	3,8	1,1	12
	8	3,0	0,8	4	3,7	0,3	4
	9	3,0	1,2	38	3,8	0,7	37
	10	2,7	1,6	45	3,7	0,8	44
	11	2,9	1,5	34	4,0	0,6	34
	12	3,6	1,2	21	3,8	0,5	21

3.4.6 Attitude ouders tpo/vvto

Via veertien stellingen hebben de ouders van de tpo- en vvto-leerlingen hun mening gegeven over tpo, respectievelijk vvto (zie de vragenlijsten in Bijlage 6). Ook hier varieerden de antwoordmogelijkheden van (1) helemaal mee oneens, tot (5) helemaal mee eens. Om tot één samenvattende score te komen hebben we een principale componentenanalyse verricht. Een probleem daarbij was dat de scores op elk van de afzonderlijke statements zeer scheef verdeeld waren. Daarom hebben we ze eerst gedichotomiseerd: de scores 1-4=0 en 5=1. Drie statements bleven zeer scheef verdeeld en zijn daarom uit de analyse verwijderd. De analyse leverde één factor die 54% van de variantie verklaart. Een betrouwbaarheidsanalyse liet zien dat één statement de betrouwbaarheid verlaagde; deze stelling is daarom verwijderd. Uiteindelijk is een Cronbachs alfa gerealiseerd van 0.92. Voor de uiteindelijke score zijn de keren dat de ouders voor ‘helemaal eens’ hebben gekozen gesommeerd. Deze score varieert van 0 tot 10.

Uit tabel 3.13 blijkt dat ouders gemiddeld op de helft van de items een zeer positieve attitude ten aanzien van tpo dan wel vvto laten zien. Het verschil in attitude van ouders van tpo-leerlingen en van ouders van vvto-leerlingen blijkt niet significant. Bekijken we de attitude op schoolniveau, dan zien we dat er tussen scholen onderling veel variatie is.

Tabel 3.13 – Attitude van de ouders ten opzichte van tpo/vvto, naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school (gemiddelde (standaarddeviatie) aantal).

type	School	gemiddelde	sd	N
tpo		5,1	3,9	201
	1	3,6	3,3	15
	2	5,0	3,7	26
	3	6,8	3,1	9
	4	5,1	3,5	28
	5			
	6	4,6	3,7	34
	7	5,0	3,5	21
	8	5,8	4,6	6
	9	5,2	3,8	26
	10	7,3	2,4	13
	11	3,2	3,7	11
	12	6,8	3,0	12
vvto		4,8	3,9	231
	1	2,4	3,1	8
	2	3,3	4,1	16
	4	2,5	3,5	27
	5	6,8	3,4	25
	6	4,2	3,9	13
	7	7,3	3,0	9
	8	5,5	4,1	4
	9	4,5	3,9	33
	10	5,7	3,8	43
	11	5,2	4,1	33
	12	4,5	3,3	20

3.4.7 Keuzemotieven tpo/vvto

De ouders van leerlingen van tpo- en vvto-scholen is gevraagd aan te geven waarom ze voor een tpo/vvto-school of -klas hebben gekozen. Deze vraag kwam enkel voor in de lange versies van de vragenlijst. Wanneer de ouders de lange vragenlijst bij de startmeting hebben ingevuld, worden de antwoorden gebruikt die zij toen gaven. Antwoordopties waren:

a. Mijn kind ging al naar deze school
b. Deze school is de dichtstbijzijnde school
c. Ik wil dat mijn kind zo vroeg mogelijk Engels leert
d. Ik vind meertaligheid belangrijk
e. Andere reden, namelijk:

Ouders konden meerdere antwoorden kiezen. Tabel 3.14 toont het percentage ouders per school dat een bepaalde reden heeft opgegeven.

Tabel 3.14 – Redenen voor keuze tpo/vvto-school of –klas (in %), naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school (meerdere antwoorden mogelijk)

Schooltype											
tpo						vvto					
School	a	B	c	d	e	School	A	b	c	d	e
	24,3%	18,7%	42,1%	56,5%	23,8%		41,0%	19,8%	29,1%	36,6%	12,3%
1	5,3%	10,5%	63,2%	89,5%	52,6%		42,9%	42,9%	28,6%	28,6%	14,3%
2	7,7%	11,5%	61,5%	61,5%	53,8%		66,7%	33,3%	16,7%	16,7%	25,0%
3	22,2%	11,1%	55,6%	55,6%	33,3%		-	-	-	-	-
4	34,8%	13,0%	34,8%	43,5%	17,4%		65,0%	25,0%	25,0%	20,0%	10,0%
5	0,0%	0,0%	62,5%	62,5%	12,5%		28,1%	15,6%	34,4%	56,3%	9,4%
6	42,1%	0,0%	26,3%	52,6%	21,1%		50,0%	20,0%	20,0%	20,0%	15,0%
7	54,2%	16,7%	20,8%	41,7%	8,3%		23,1%	15,4%	46,2%	61,5%	0,0%
8	16,7%	66,7%	16,7%	33,3%	16,7%		62,5%	50,0%	0,0%	0,0%	0,0%
9	20,0%	51,4%	31,4%	48,6%	8,6%		16,1%	12,9%	41,9%	45,2%	22,6%
10	20,0%	0,0%	70,0%	80,0%	20,0%	0	15,6%	18,8%	28,1%	46,9%	15,6%
11	28,6%	21,4%	50,0%	64,3%	35,7%	1	59,4%	6,3%	37,5%	43,8%	12,5%
12	30,8%	15,4%	23,1%	53,8%	7,7%	2	65,0%	30,0%	10,0%	10,0%	0,0%

Voor de tpo-groep was het belangrijkste motief om te kiezen voor een tpo-school het belang van meertaligheid, daarnaast het zo vroeg mogelijk leren van het Engels. Voor de vvto-groep gold als belangrijkste motief dat het kind al naar de betreffende school ging[11]. Daarnaast bleek het meertalige karakter van het vvto een belangrijk motief. Echter, er zijn wederom grote verschillen tussen scholen.

3.4.8 Mening aangeboden hoeveelheid Engels

Bij de vervolgmeting is een extra vraag toegevoegd aan de vragenlijst. Aan de ouders is gevraagd wat ze vinden van de hoeveelheid Engels die hun kind op school krijgt. De antwoordmogelijkheden waren: a) mijn kind krijgt voldoende les in het Engels, b) mijn kind zou meer les in het Engels mogen krijgen, c) mijn kind krijgt te veel les in het Engels. In Figuur 3.9 zien we dat twee derde van de ouders van leerlingen op tpo-scholen vinden dat hun kind voldoende les in het Engels krijgt. Bijna een derde van de ouders (tpo-scholen 10, 11 en 12) geeft aan dat hun kind meer les in het Engels zou mogen krijgen. Opvallend is dat van de ouders van leerlingen op vvto-scholen de helft aangeeft dat hun kind meer les in het Engels zou mogen krijgen. Vrijwel geen enkele ouder, zowel op tpo- of vvto-scholen, geeft aan dat de hoeveelheid Engels te veel is. De tabel laat verder zien dat de mening over de aangeboden hoeveelheid Engels (logischerwijs) varieert per school.

11 Dit antwoord is lastig te interpreteren. Ouders kunnen deze antwoordoptie ook gekozen hebben als ze al oudere kinderen op dezelfde school hebben, als hun kind al naar een peuterspeelzaal of kinderdagverblijf ging inpandig in het schoolgebouw of als ze hun kind al voor de school hadden aangemeld voor ze wisten dat er vvto werd aangeboden.

Figuur 3.9 – Mening ouders over de aangeboden hoeveelheid Engels op school

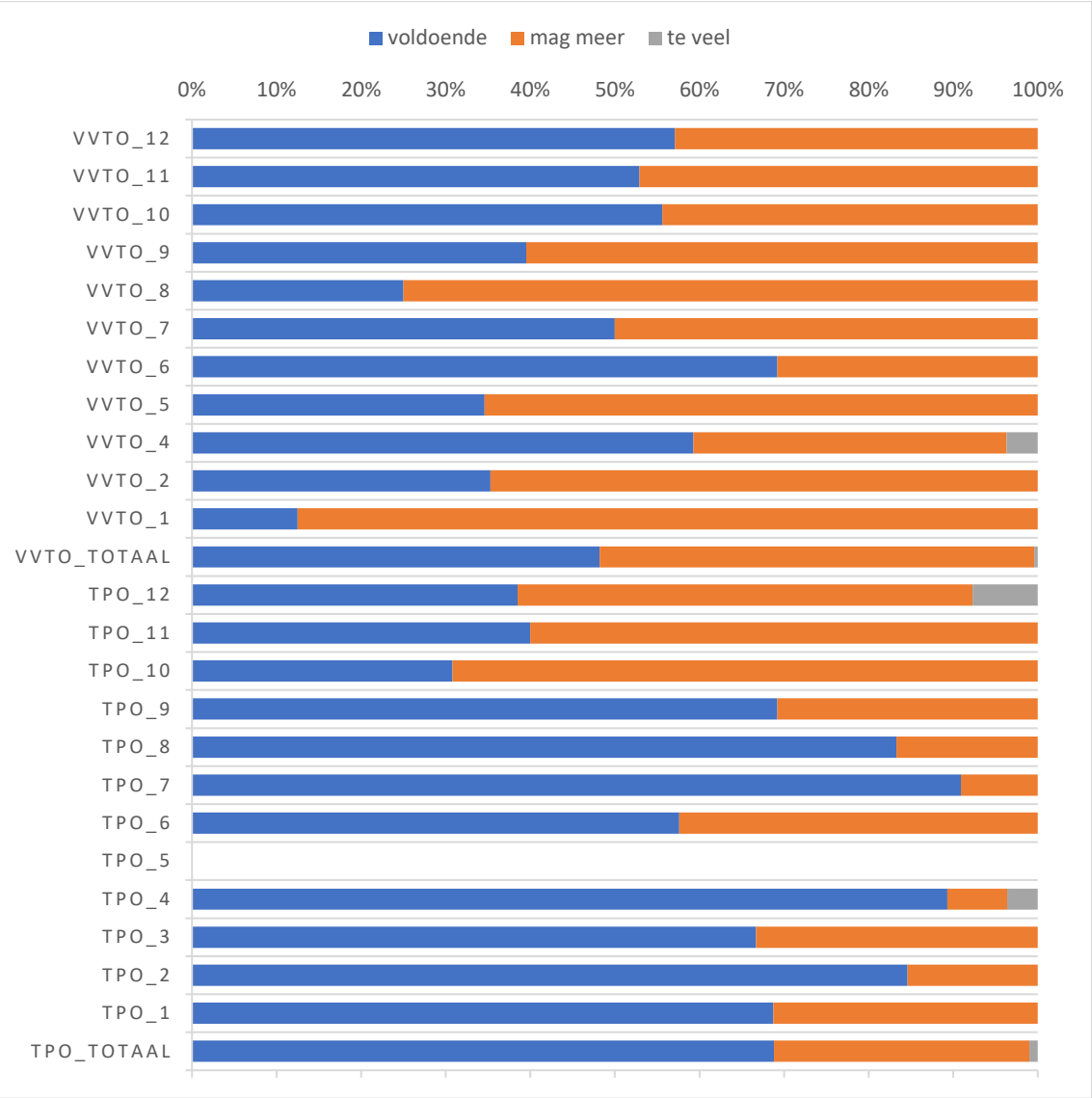

3.4.9 Hoogste onderwijsniveau ouders

In Figuur 3.10 is het hoogst gevolgde onderwijsniveau van beide ouders weergegeven. Hiervoor is gebruik gemaakt van gegevens verkregen uit de lange vragenlijst die ouders bij de startmeting hebben ingevuld en die de ouders van nieuw ingestroomde leerlingen bij de vervolgmeting hebben ingevuld. De gevolgde opleidingen zijn ingedeeld in vier categorieën.

Figuur 3.10 – Hoogste gevolgde onderwijsniveau ouders, naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school (in %)

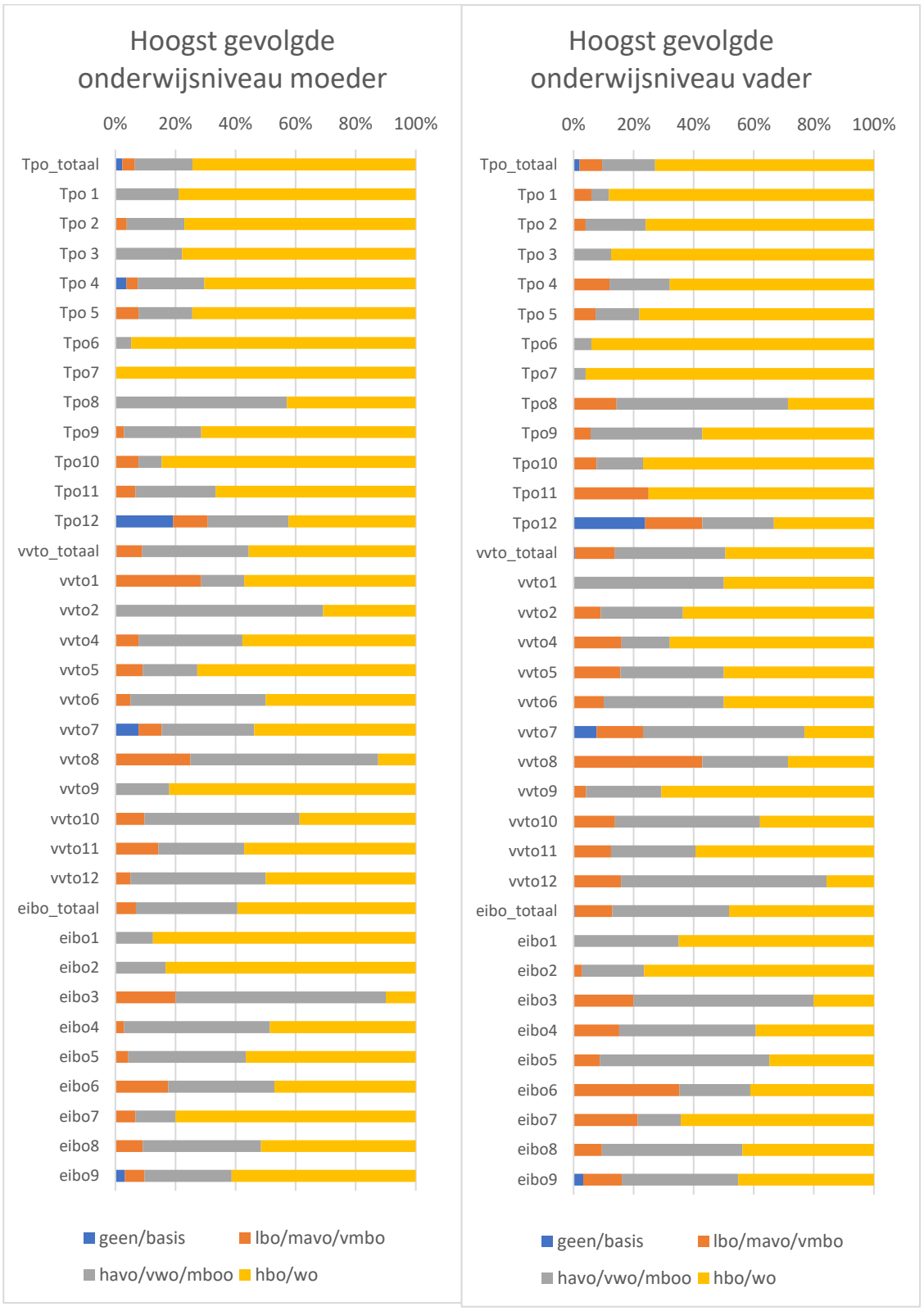

De moeders zijn in het algemeen iets hoger opgeleid dan de vaders. Tussen vvto en eibo is er zowel voor het opleidingsniveau van de moeder als het opleidingsniveau van de vader geen duidelijk verschil. De ouders uit de tpo-groep hebben daarentegen significant vaker een hoog opleidingsniveau dan die uit beide andere groepen, wat vooral komt omdat de tpo-groep veel meer universitair opgeleiden telt. De verschillen tussen de scholen binnen iedere groep zijn aanzienlijk.

3.4.10 Moedertaal en spreektaal ouders

De vragenlijsten bevatten vragen over de moedertaal van beide ouders en de taal die de ouders onderling het meest spreken, met als antwoordopties: Nederlands (NL); Engels (EN); Fries of een streektaal of dialect; of andere buitenlandse taal of talen (Anders). De verdeling wordt in Figuur 3.4 getoond.

Figuur 3.11 – Moedertaal ouders en spreektaal ouders onderling, naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar scholen (in %)

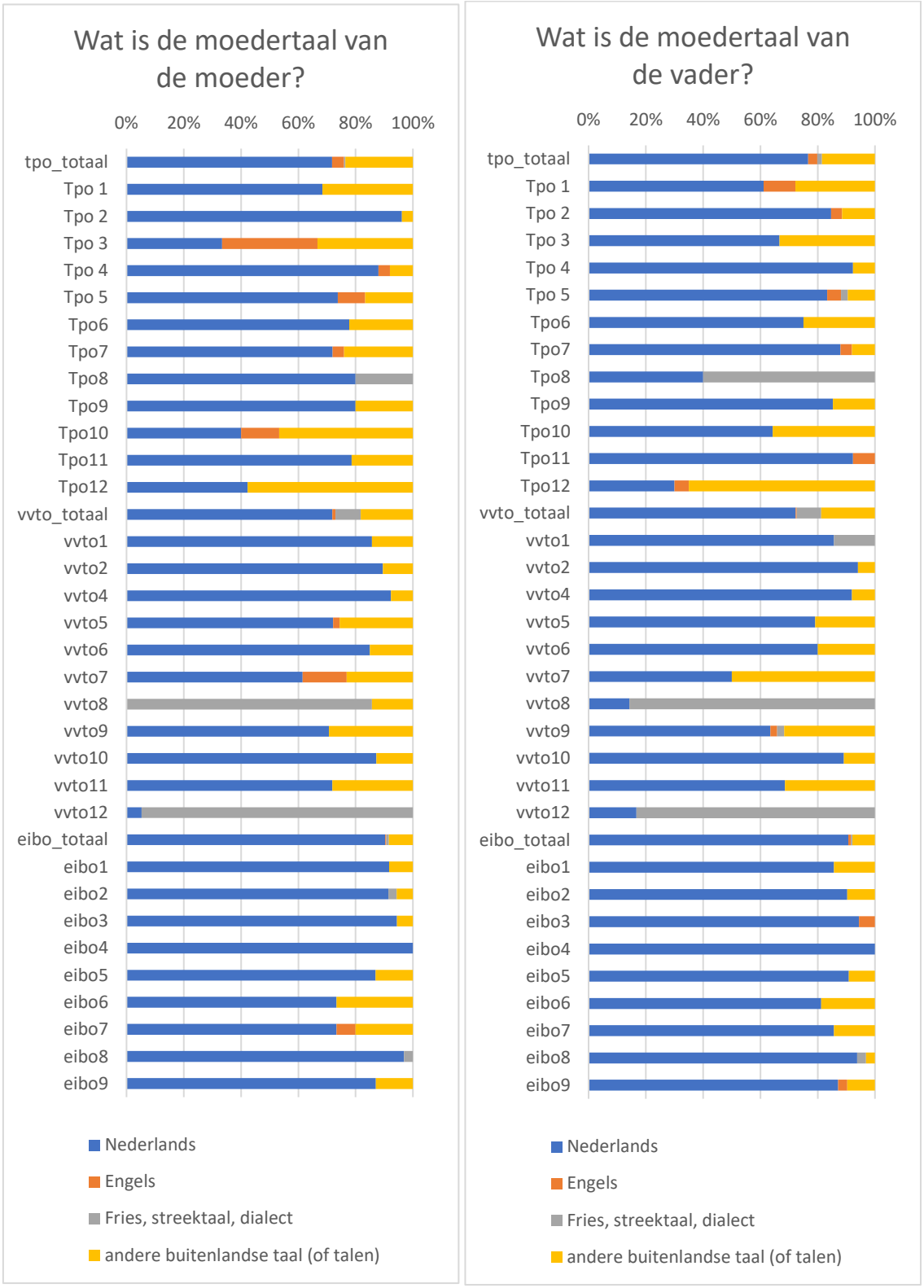

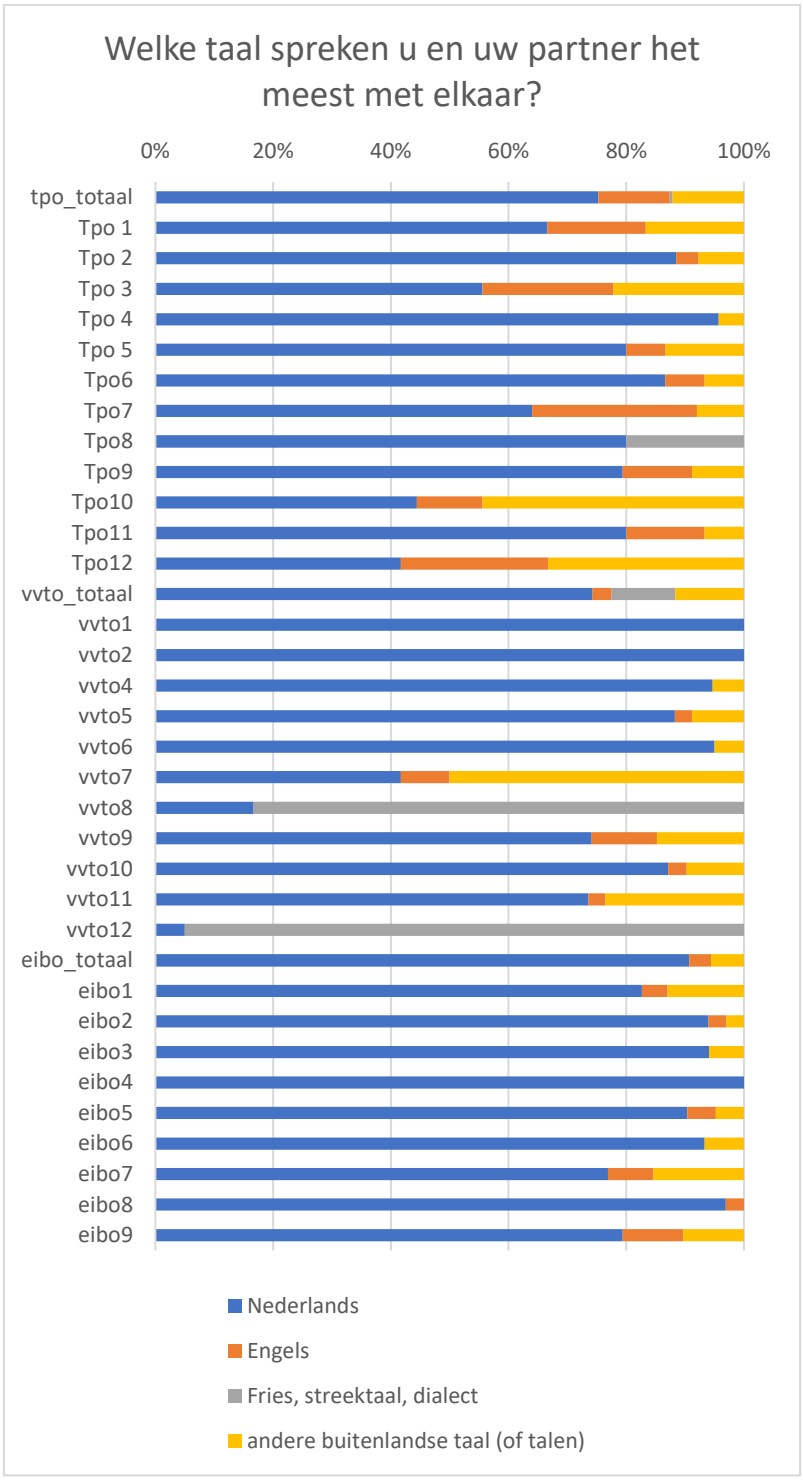
Welke taal spreken u en uw partner het meest met elkaar?
0%
20%
40%
60%
80%
100%
tpo_totaal
Tpo 1
Tpo 2
Tpo 3
Tpo 4
Tpo 5
Tpo6
Tpo7
Tpo8
Tpo9
Tpo10
Tpo11
Tpo12
vvto_totaal
vvto1
vvto2
vvto4
vvto5
vvto6
vvto7
vvto8
vvto9
vvto10
vvto11
vvto12
eibo_totaal
eibo1
eibo2
eibo3
eibo4
eibo5
eibo6
eibo7
eibo8
eibo9
Nederlands
Engels
Fries, streektaal, dialect
andere buitenlandse taal (of talen)

Het aantal ouders dat Engels als moedertaal heeft is zeer beperkt, en dat geldt zeker voor de vvto- en eibo-groep[12]. Vergeleken met de ouders in de tpo- en vvto-groep, hebben de ouders in de eibo-groep het vaakst Nederlands als moedertaal.
In grote lijnen is het aandeel ouders dat onderling meestal Nederlands spreekt gelijk aan het aandeel ouders dat Nederlands als moedertaal heeft (Figuur 3.4). Het verschil betreft vooral het hogere aandeel ouders dat als moedertaal een andere taal heeft dan het Engels, maar onderling (als lingua franca) Engels spreekt.

3.5 Leerkrachtvariabelen

Dit hoofdstuk beschrijft de leerkracht- en lesvariabelen van de twaalf deelnemende tpo-scholen. Per onderdeel worden eerst de instrumenten beschreven, en daarna de verzamelde gegevens en de interpretatie daarvan.

Zoals toegelicht in paragraaf 3.2 zijn de tpo-scholen willekeurig herordend en opnieuw gepseudonimiseerd, nu van tpo_A tot tpo_L. In de rapportage wordt geen direct verband gelegd tussen de schoolcodes met nummers (tpo_1-12) en de schoolcodes met letters (tpo_A-L). Dit is gedaan om de anonimiteit van de deelnemende tpo-leerkrachten te bevorderen. Vanzelfsprekend kunnen in vervolganalyses de tpo-leerlinggegevens (tpo_1-12) gekoppeld worden aan de tpo-leerkrachtgegevens (tpo_A-L).

3.5.1 Rationale docentcompetenties en lesobservaties

De voorstudie voor de pilot tpo heeft laten zien dat het taalvaardigheidsniveau en de didactische bekwaamheden van leerkrachten effect kunnen hebben op de taalontwikkeling van de leerlingen (van den Broek e.a., 2014; Cirino e.a., 2007). Specifiek voor de Nederlandse context is in het FLiPP-onderzoek aangetoond dat leerlingen bij leerkrachten met een hoog taalvaardigheidsniveau (C1 of hoger, en native speakers) een snellere taalontwikkeling doormaken dan bij leerkrachten met een lager niveau (Unsworth e.a., 2012, Unsworth e.a., 2015). Ook is het mogelijk dat er een samenhang is tussen het taalvaardigheidsniveau van de leerkrachten en hun didactisch repertoire, zoals de mate van interactie met de leerlingen.

Bij elke meting worden een aantal gegevens verzameld en geanalyseerd over de didactische en talige vaardigheden en opvattingen van betrokken tpo-leerkrachten. Met betrekking tot de leerkrachten van de tpo-scholen is bij deze tweede meting de volgende informatie verzameld (zie ook Tabel 3.15):
- Lesobservatie van een Engelstalige les.
- Vragenlijst met achtergrondinformatie qua opleiding en ervaring, zelfinschatting ERK-niveau en attitude t.o.v. tpo.
- Interview over de geobserveerde les en de opzet en vormgeving van tpo.
- Inschatting van ERK-niveau op basis van een Engelstalig deel van het interview.

De dataverzameling is zo veel mogelijk gelijk als in de eerste meting. Op basis van de inzichten en aanbevelingen uit de eerste meting, zijn de volgende aanpassingen gedaan:

12 Tpo-school 3 lijkt hierop een uitzondering met een relatief hoog percentage Engelstalige moeders, maar dit betreft een school met slechts 9 leerlingen in het onderzoek.

- Bij de Engelstalige les is een format aangereikt aan de leerkrachten, zodat iedere lesobservatie in ieder geval een instructiedeel en een interactief taakuitvoeringsdeel zou bevatten. Doel hiervan was om de lesobservaties beter onderling vergelijkbaar te kunnen maken.
- Receptieve woordenschattoets is niet afgenomen, omdat deze niet veel inzicht toevoegde. In plaats daarvan is een deel van het interview in het Engels gehouden, en vervolgens geanalyseerd op gespreksvaardigheidsniveau.

Tabel 3.15 – Overzicht metingen tpo-leerkrachten

	Vragenlijst	Vaardigheidstest	Lesobservatie	Interview
Achtergrondkenmerken	x			x
Attitude t.o.v. tpo	x			x
Taalvaardigheidsniveau Engels				x
Zelfinschatting niveau Engels	x			
Onderwijspraktijk			x	x

Per tpo-school nam één leerkracht van groep 3 deel aan de leerkrachtmetingen. In alle gevallen was dat de leerkracht die de Engelstalige lessen in de betreffende groep 3-klas verzorgde. In drie gevallen was dit een aparte vakleerkracht Engels; in de andere gevallen de vaste groepsleerkracht. Van één school zijn geen gegevens verzameld en geanalyseerd, omdat de leerkracht van deze school afzag van toestemming om te participeren in het onderzoek.
De 11 deelnemende leerkrachten zijn allen vrouw, de leeftijd varieert van 28 tot 63 jaar, met een gemiddelde van 41. Negen leerkrachten hebben een PABO in Nederland als opleidingsachtergrond, twee leerkrachten hebben in het buitenland een lerarenopleiding gevolgd. Twee leerkrachten zijn native speaker (tpo_G en tpo_I); twee leerkrachten benoemen zichzelf als niet-native speaker (tpo_A, tpo_E); de overige benoemen zichzelf als near native speaker.
Drie leerkrachten rapporteren veel aandacht voor Engelse taalvaardigheid in hun opleiding, en vier leerkrachten veel aandacht voor taaldidactiek van het Engels. In de overige gevallen niet of nauwelijks. Drie leerkrachten (waaronder de twee native speakers) hebben geen nascholing Engelse taal of didactiek gevolgd. De overige leerkrachten hebben een minor (Vroeg) Engels, een Anglia of Cambridge cursus of een cursus Classroom English gevolgd. Negen van de elf leerkrachten zou graag meer nascholing willen volgen, op het gebied van Engelse taalvaardigheid of didactiek.
De leerkrachten hebben gemiddeld 16,3 jaar aan leservaring in het primair onderwijs, maar het aantal jaar ervaring loopt sterk uiteen tussen de leerkrachten (minimum 3, maximum 40). De meeste leerkrachten hebben al voor de start van tpo ervaring opgedaan met het geven van Engelse les in het primair onderwijs, bijvoorbeeld door eibo of vvto. De leerkrachten hebben gemiddeld 10,0 jaar leservaring Engels in het primair onderwijs, maar het aantal jaar ervaring loopt sterk uiteen tussen de leerkrachten (minimum 1, maximum 35).

Tabel 3.16 – Algemene gegevens leerkracht

Tpo-school	Leservaring PO*	Leservaring Engels in PO*
tpo_A	6	1
tpo_B		
tpo_C	3	3
tpo_D	34	12
tpo_E	27	25
tpo_F	9	9
tpo_G	35	35
tpo_H	12	10
tpo_I	4	4
tpo_J	40	3
tpo_K	3	3
tpo_L	7	5

* afgerond in jaren, ten tijde van de leerkrachtmetingen in februari – maart 2017.

De leerkrachtmetingen zijn uitgevoerd door twee onderzoekers, met ervaring met interactieonderzoek in de basisonderwijspraktijk.
In de volgende paragrafen worden de beschrijvingen en de resultaten van de metingen per meetinstrument toegelicht. Van iedere school is op basis van diverse leerkrachtmetingen een schoolportret opgesteld (zie Bijlage 5). De opzet van deze schoolportretten wordt beschreven in paragraaf 3.5.2. De meest opvallende overeenkomsten en verschillen tussen de tpo-scholen zijn opgenomen in paragraaf 3.5.3. Vervolgens worden in paragraaf 3.5.4 de lesobservaties besproken, in paragraaf 3.5.5 de attitude van de leerkrachten t.o.v. tpo en in paragraaf 3.5.6 het taalvaardigheidsniveau van de leerkrachten. In paragraaf 3.5.7 volgt een conclusie op basis van de gevonden resultaten.

3.5.2 Opzet schoolportret

Anders dan bij de rapportage van meting 1, is in deze rapportage geen bijlage opgenomen met complete schoolportretten per school. Wel is van iedere school een samenvatting gegeven van de geobserveerde lessen. Ook zijn de interviews[13] met de betrokken leerkrachten uitgewerkt (zie Bijlage 5). De informatie uit de vragenlijsten en de interviews wordt in de volgende paragraaf samengevat.

3.5.3 Samenvatting vragenlijsten en interviews

Op de meeste scholen wordt op vaste momenten in de week lesgegeven in het Engels en in het Nederlands. Er is één school die een *Sandwich* methode hanteert en gedurende de hele week een mix van Nederlands en Engels taalaanbod heeft (tpo_D). Op basis van deze verschillen delen we de scholen en geobserveerde lessen in drie groepen (zie Tabel 3.17):

OTOL: one-teacher-one-language. Op vijf tpo-scholen zijn twee leerkrachten bij de groep leerlingen betrokken. De ene leerkracht spreekt in het Engels met de leerlingen en de andere leerkracht in het Nederlands.

13 Deze interviews worden niet in de publieksversie opgenomen, vanwege de anonimiteit van de betrokken leerkrachten.

OSOL: one-situation-one-language. Op zes tpo-scholen spreekt de leerkracht zowel in het Engels als in het Nederlands met de leerlingen, maar biedt de talen wel gescheiden aan. De keuze voor een taal is niet willekeurig maar is afhankelijk van de situatie (dag, dagdeel of lesactiviteit).

Sandwich: Op één tpo-school (tpo_D) worden beide talen gedurende de week als een mix aangeboden. Er wordt systematisch gebruik gemaakt van de Nederlandse taal om de Engelse taal te leren. Dit was tijdens meting 1 op deze school ook het geval (evenals op tpo_B, maar daar is tijdens meting 2 geen informatie verzameld).

Tabel 3.17 – Overzicht vormgeving tpo per school

Tpo-school	OTOL	OSOL	Sandwich
tpo_A		X	
tpo_B			
tpo_C	X	X	
tpo_D			X
tpo_E		X	
tpo_F	X		
tpo_G	X		
tpo_H	X		
tpo_I		X	
tpo_J	X		
tpo_K		X	
tpo_L		X	

OTOL: one teacher, one language
OSOL: one situation, one language
Sandwich: one teacher/situation, two languages

Hieronder volgt een kwalitatieve samenvatting van informatie uit de interviews, aangevuld met informatie uit de vragenlijsten en observaties. De samenvatting is niet uitputtend, maar geeft een beeld van zowel de diversiteit als de vergelijkbaarheid van de elf bestudeerde scholen. Voor meer specifieke informatie op schoolniveau verwijzen we naar de schoolbeschrijvingen in Bijlage 5.

Vormgeving tpo

Lesprogramma
In principe wordt het reguliere onderwijsprogramma gevolgd en verandert alleen de voertaal. Denk hierbij aan reken- en taalactiviteiten, maar bijvoorbeeld ook aan gymles in het Engels. Scholen die ook een internationale afdeling hebben, proberen de leerlingen van die afdelingen soms met elkaar te laten integreren door bijvoorbeeld op gezamenlijke tijden buiten te spelen.

Schakelen tussen de talen
Op de meeste scholen wordt op een duidelijk moment van taal gewisseld, bijvoorbeeld aan het begin van de dag of aan het begin van de middag. Leerkrachten die zowel verantwoordelijk zijn voor de lessen in het Nederlands als in het Engels, maken dit de leerlingen duidelijk door bijvoorbeeld een vlag om te draaien of een Engelse stropdas om te doen. Op de school waar een *Sandwich* methode wordt gehanteerd is dit anders, omdat daar voortdurend een mix wordt aangeboden van de twee talen.

Lesmethodes
Er zijn grote verschillen tussen scholen in het bepalen van lesdoelen en in het gebruik van methodes. Sommige scholen nemen het Nederlandse leerlingvolgsysteem, de Nederlandse kerndoelen of een Nederlandse leergang als uitgangspunt. Andere scholen gebruiken bijvoorbeeld de thema's van IPC en bepalen vervolgens zelf welke lesactiviteiten ze in het Nederlands en in het Engels willen aanbieden. De meeste scholen die een leergang voor Engels hebben, gebruiken die alleen ter aanvulling of ter inspiratie (de leergang alleen is niet toereikend voor tpo).

Routines en thematisch werken
De meeste leerkrachten starten met een aantal vaste routines, bijvoorbeeld met het bespreken en/of zingen van de dagen van de week en het weer. Daarna volgt een interactieve en speelse, klassikale instructie aan de hand van een bepaald thema. In het Nederlands en in het Engels wordt gewerkt aan hetzelfde thema. Soms geven de leerkrachten na de klassikale instructie nog een herhaling van de les aan een aantal leerlingen in kleine kring, bijvoorbeeld als de andere leerlingen spelen of werken.

Materialen
In principe kunnen alle materialen die aanwezig zijn in de klas ook gebruikt worden tijdens de Engelstalige lesmomenten. Veel leerkrachten proberen zoveel mogelijk gebruik te maken van concreet materiaal. Het digibord wordt door veel leerkrachten ingezet voor liedjes en filmpjes in het Engels. Het verschilt per school hoeveel extra materialen er beschikbaar zijn. Dit hangt soms ook af van de (vvto-) ervaring van de leerkracht, van de school en of er een internationale afdeling bij de school hoort. Er wordt veel zelf ontwikkeld door de leerkrachten, maar er wordt ook veel gebruikgemaakt van het internet. Scholen maken ook veel gebruik van de input en inspiratie van leerlingen zelf.

Stimuleren Engelse taal

Engels taalgebruik leerkracht
De meeste leerkrachten praten uitsluitend Engels tijdens de Engelstalige momenten en gebruiken alleen bij wijze van uitzondering Nederlands, bijvoorbeeld wanneer er sprake is van een onveilige situatie (fysiek of sociaal-emotioneel). Alleen op de school waar de *Sandwich* methode wordt gehanteerd is dit anders, omdat daar voortdurend een mix wordt aangeboden van de Engelse en de Nederlandse taal.

Taalrijke en veilige omgeving
Leerkrachten proberen te zorgen voor een veilige omgeving en rijke input, waarin leerlingen zoveel mogelijk horen, zien en doen. Ze hopen leerlingen zo zelfvertrouwen te geven waar het de Engelse taal betreft, zodat leerlingen zich later kunnen en durven redden in het Engels. Ze vinden het belangrijk om leerlingen niet onder druk te zetten om Engels te praten, wat soms veel geduld en vertrouwen van de leerkracht vergt.

Feedback
Fouten maken mag, in het Nederlands blijven praten in principe ook. De leerkrachten verbeteren de leerlingen impliciet, door het bijvoorbeeld nog eens in het Engels in de goede vorm of in een vraagvorm te herhalen (recast). Sommige leerkrachten vragen de leerling nog eens om de goede vorm te herhalen (prompt). De leerkrachten willen niet de nadruk op de fout leggen, maar proberen de leerlingen juist te belonen voor het feit dat ze het geprobeerd hebben om het in het Engels te zeggen.

Differentiatie
De leerkrachten geven aan dat ze duidelijk in hun hoofd hebben zitten op welk niveau de leerlingen functioneren. Een enkele school heeft dit in groepsplannen uitgewerkt en de leerlingen ingedeeld in drie niveaugroepen. De leerkrachten proberen vooral te differentiëren door verschillende vragen te stellen aan leerlingen en hebben andere verwachtingen van antwoorden. Ook proberen de leerkrachten regelmatig in kleine groepen te werken en de speel/werk-momenten te benutten voor het aanknopen van individuele gesprekjes met leerlingen op hun eigen niveau.

Resultaten pilot
De leerkrachten hopen uiteraard allemaal dat de tpo-leerlingen beter scoren op Engels dan eibo- en vvto-leerlingen. Sommige leerkrachten kunnen zich tegenvallende resultaten niet goed voorstellen, maar andere leerkrachten bedenken dat jonge kinderen met toetsen heel onvoorspelbaar kunnen zijn, de verschillen na zo'n korte tijd misschien nog niet ver uiteenlopen met vvto-leerlingen en dat een goede vvto-leerkracht binnen korte tijd ook al veel voor elkaar kan krijgen.

Eisen aan een tpo-leerkracht volgens de leerkrachten
Volgens de leerkrachten moet een tpo-leerkracht in de eerste plaats volledig achter tpo staan, hier heel enthousiast over zijn en bereid zijn om "er vol voor te gaan". In de basis moet het al een goede leerkracht zijn, die pedagogisch en didactisch competent is. Een behoorlijk Engels taalniveau vinden alle leerkrachten belangrijk, maar de huidige tpo-leerkrachten verschillen van mening of een native speaker het beste is (zie ook attitude).

3.5.4 Lesobservaties tpo-scholen

Engelstalige lessituaties zijn geobserveerd om inzicht te krijgen in wat er gebeurt in de klas en om informatie te verzamelen over proceskenmerken. Het observatie-instrument is speciaal ontwikkeld voor tpo en gebaseerd op het 'Ideaalprofiel van de vvto-leerkracht' (Europees Platform, 2009), de Kijkwijzer 2 van EarlyBird (van Erkel e.a., 2013), het observatieschema dat is gebruikt in het FLiPP-onderzoek en in de evaluatie van de 15% vvto-pilot, het observatieschema 'feedback & interactie' uit Wierenga (2014) en Wierenga, van der Schaaf en de Graaff (2014). Ook is gebruikgemaakt van een aantal criteria van uit het beoordelingskader van CLASS (Pianta, La Paro & Hamre, 2008)[14], om items en schalen van het tpo lesobservatieschema goed te kunnen duiden. Het observatie-instrument bij deze tweede meting (in groep 3) is identiek aan het instrument van de eerste meting (2015, in groep 1).

14 Hierbij is gebruikgemaakt van een Nederlandse vertaling door Pauline Slot.

Van iedere tpo-leerkracht is één Engelstalige les geobserveerd in de periode februari - juni 2017. Bij de Engelstalige les is een format aangereikt aan de leerkrachten, zodat iedere lesobservatie in ieder geval een instructiedeel en een interactief taakuitvoeringsdeel zou bevatten. Doel hiervan was om de lesobservaties beter onderling vergelijkbaar te kunnen maken.
Het lesobservatieschema gaat in op het talig en didactisch repertoire van de leerkracht en de mate van interactie tussen leerkracht en leerlingen. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen didactiek, input, interactie en feedback van de leerkracht. De onderzoekers hebben op basis van de video-opnames van de geobserveerde lessen een korte beschrijving toegevoegd over het onderwerp of thema van de les, de lesdoelen, de lesactiviteiten en de gebruikte leermiddelen. Deze beschrijving is aangevuld met informatie die de leerkrachten zelf tijdens het interview hebben gegeven t.a.v. de geobserveerde les. Hoewel dit inzicht geeft in de manier waarop de tpo-leerkrachten lesgeven, zijn de resultaten slechts op één les gebaseerd en daarmee, binnen het format, afhankelijk van de specifieke leerdoelen en inhouden van de geobserveerde les. De omvang van het onderzoeksproject liet echter geen ruimte voor intensievere of frequentere observatie.

Hierna wordt per onderdeel een samenvatting gegeven van de lesobservaties zoals gerapporteerd in Tabel 3.18.

Tabel 3.18 – Overzicht lesobservaties

	FoTo: lesobservaties groep 3 Gemiddelden (m) en standaarddeviaties (sd) van 11 scholen	M **(max.=5)**	sd
Didactiek	1.1 De leerkracht legt de Engelse lesstof duidelijk uit.	3,91	0,30
	1.2 De leerkracht legt de Engelse lesstof op verschillende manieren uit, houdt rekening met de leerstijlen van leerlingen.	2,91	0,70
	1.3 De gehanteerde werkvormen passen bij de taaldoelen en de onderwijsbehoefte van de leerlingen.	3,73	0,65
	1.4 De leerkracht ondersteunt de Engelse taal met gebaren, lichaamstaal, voorwerpen en plaatjes.	3,55	0,82
	1.5 De leerkracht maakt gericht gebruik van een diversiteit aan (digitale) leermaterialen.	3,27	0,90
	1.6 Het gebruikte materiaal is aantrekkelijk, passend bij de leerlingen wat betreft taalgebruik, cultuur en belevingswereld.	3,82	0,60
	1.7 De leerkracht creëert een zintuiglijk rijke omgeving (afbeeldingen, muziek, e.d.) zodanig dat leerlingen uitgedaagd worden om de Engelse taal te gebruiken.	3,45	0,93
	1.8 De leerkracht geeft de leerlingen de gelegenheid om op verschillende manieren mee te doen (bijvoorbeeld door bewegen, aanwijzen, zingen).	3,27	0,90
		M	**SD**
Input	2.1 De les is gericht op betekenis.	3,82	0,60
	2.2 De les is gericht op communicatie.	3,55	0,93
	2.3 De leerkracht past Child Directed Speech toe (aangepaste toonhoogte, snelheid en intonatie).	3,55	0,52
	2.4 De leerkracht richt zich op het begrijpelijk aanbieden van de basiswoordenschat Engels.	3,64	0,50
	2.5 De leerkracht zorgt voor talige ondersteuning (door parafrases, herhalingen, eenvoudige maar wel correcte zinnen, enz.).	3,64	0,67
	2.6 De leerkracht maakt leerlingen bewust van vormkenmerken van de taal.	1,00	0,00
	2.7 De leerkracht zorgt voor voldoende herhaling zodat leerlingen woorden of structuren kunnen gaan onthouden.	3,73	0,65
	2.8 De leerkracht maakt gebruik van schriftelijke woordbeelden in het Engels.	2,82	1,60
	2.9 De leerkracht geeft de les zo goed als volledig in het Engels.	4,91	0,30
		M	**SD**
Interactie	3.1 De leerkracht stimuleert de leerlingen om zich in het Engels uit te drukken.	3,36	0,50
	3.2 De leerlingen krijgen voldoende spreektijd in het Engels.	3,55	0,69
	3.3 De leerkracht stimuleert luisteren naar elkaar en vragen stellen.	3,36	0,81
	3.4 De leerkracht stelt open vragen.	3,64	0,50
		M	**SD**
Feedback	4.1 De leerkracht geeft impliciete feedback op het Engelse taalgebruik van de leerlingen (bijv. recasts).	2,73	0,47
	4.2 De leerkracht geeft expliciete feedback op het Engelse taalgebruik van de leerlingen.	1,45	0,52
	4.3 De leerkracht geeft leerlingen positieve feedback op het gebruik van de Engelse taal.	3,36	1,12
	4.4 De feedback is gericht op inhoud.	3,45	0,52
	4.5 De feedback is gericht op vorm.	1,73	0,65

1 = gedrag is niet waargenomen, 5 = gedrag is in hoge mate waargenomen

Didactiek

Tijdens de geobserveerde lessen was duidelijk te zien dat alle leerkrachten de Engelse lesstof duidelijk uitlegden (1.1), passende werkvormen hanteerden (1.3), en aantrekkelijk materiaal gebruikten (1.6). Op duidelijke uitleg (1.1) scoorden alle leerkrachten een 4 of hoger. Op de andere criteria werden scores gegeven tussen 2 en 5. De gemiddelde score van school tpo_G was opvallend hoog (4,75); de gemiddelde scores van de scholen tpo_C, tpo_D en tpo_E waren 3,0 of lager.

Input
De meeste geobserveerde lessen waren zowel gericht op betekenis als op communicatie (2.1; 2.2). Opvallend is dat bij meting 1 de lessen minder op communicatie gericht waren dan bij deze meting (2,92 vs. 3,55). In geen van de gevallen maken de leerkrachten de leerlingen bewust van vormkenmerken van de taal (2.6). Alle leerkrachten gaven de les vrijwel volledig in het Engels (2.9); ook school D, die de *Sandwich* methode hanteerde, scoorde hier hoog (4). Een deel van de leerkrachten maakt gebruik van schriftelijke woordbeelden in het Engels; hierbij zijn de verschillen tussen de scholen groot (sd=1,60): hoog bij scholen G, H en K; laag bij scholen A, C, E, L en I. Net als bij Didactiek was ook Input de gemiddelde score van school tpo_G hoger dan 4,0, en de gemiddelde scores van de scholen tpo_C, tpo_D en tpo_E lager dan 3,0.

Interactie
De meeste tpo-leerkrachten stimuleerden de leerlingen regelmatig om zich in het Engels uit te drukken als ze in het Nederlands spraken (3.1). Leerlingen werd dan gevraagd om het in het Engels te proberen. Verder stelden de tpo-leerkrachten opvallend veel open vragen aan de leerlingen om interactie uit te lokken (3.4). De hoeveelheid spreektijd in het Engels van leerlingen was behoorlijk (3.2). De gemiddelde scores op de scholen G en K waren relatief hoog (4,0); de scores op de scholen D en H waren relatief lager (2,75); op deze scholen werden de leerlingen minder gestimuleerd om naar elkaar te luisteren en vragen te stellen: 3.3: score 2).

Feedback
Vrijwel alle tpo-leerkrachten gaven vooral positieve en inhoudsgerichte feedback op het Engelse taalgebruik van de leerlingen (4.3 en 4.4). Opvallend is dat de leerkracht van school D nauwelijks positieve feedback gaf. De leerkrachten gaven weinig expliciete feedback (4.2) en weinig vormgerichte feedback (4.5).

Algemeen beeld
In algemene zin kunnen we vaststellen dat de geobserveerde lessen didactisch sterk waren en dat inhoud, betekenis en interactie voorop stonden. Er was weinig focus op vormaspecten van taal in de lessen. Het gebruik van Nederlands door de leerkrachten was zeer beperkt tot afwezig. Het gebruik van schriftelijke woordbeelden in het Engels varieerde sterk tussen de scholen. Dit zou natuurlijk ook aan de inrichting van de betreffende lessen gelegen kunnen hebben.

3.5.5 Attitude tpo-leerkrachten

In een vragenlijst is gevraagd naar de attitude van de leerkracht ten aanzien van tpo, aan de hand van een aantal stellingen. Op een schaal van 1 tot 5 hebben de leerkrachten aangegeven in hoeverre ze het met deze stellingen eens waren. Een aantal stellingen ging in op het plezier en de moeilijkheidsgraad van lesgeven in het Engels, de didactische bekwaamheid en taalvaardigheid Engels van de leerkracht. Andere stellingen hadden betrekking op ervaringen van de leerlingen, de werkdruk en de keuze van en voor de school.

De resultaten van de vragenlijst zijn te vinden in Tabel 3.19. Hierna wordt een samenvatting gegeven van de bevindingen. Gemiddelden en standaarddeviaties zijn gebaseerd op gegevens uit Tabel 3.19. In eerste instantie wordt ingegaan op de overeenkomsten tussen de leerkrachten en daarna op de verschillen. Deze resultaten worden meegenomen als variabelen in 4.1.4: Invloed van school- en leerkrachtkenmerken op ontwikkeling Engelse taalvaardigheid.

Overeenkomsten

Alle leerkrachten vinden het leuk om in het Engels les te geven (1). Vrijwel alle leerlingen hebben plezier in het leren van de Engels taal (2). De leerkrachten voelen zich didactisch bekwaam (3), vinden het niet moeilijk om in het Engels les te geven (7) en vinden hun taalvaardigheidniveau Engels voldoende (11). Ook staan de leerkrachten achter de keuze van hun school voor tweetalig primair onderwijs (6) en is tpo een belangrijke reden om op de school te (blijven) werken (8).

Verschillen

Volgens sommige leerkrachten vinden de leerlingen het moeilijk om in het Engels les te krijgen (4: tpo_D en tpo_H); volgens de anderen niet. De meeste leerkrachten ervaren toegenomen werkdruk, behalve de leerkracht van tpo_J. Over de vraag of leerlingen het beste Engels kunnen leren van een native speaker, lopen de meningen uiteen: tpo_E vindt beslist van niet; tpo_D en tpo_I vinden beslist van wel. Ook met de vraag of tpo goed is voor alle leerlingen, denken de leerkrachten verschillend: tpo_I is het er niet mee eens, de anderen zijn het er wel/sterk mee eens.

De leerkracht van tpo_D is het voorzichtigst in haar opvattingen: volgens haar hebben de leerlingen minder plezier dan volgens de anderen (2), zij voelt zich minder didactisch bekwaam (3), staat minder achter de keuze van de school (6), tpo is voor haar minder reden om op de school te blijven (8), en ze is minder tevreden over haar eigen taalvaardigheidsniveau (11).

Tabel 3.19 – Samenvatting resultaten attitude tpo-leerkrachten

	Tpo_A	Tpo_B	Tpo_C	Tpo_D	Tpo_E	Tpo_F	Tpo_G	Tpo_H	Tpo_I	Tpo_J	Tpo_K	Tpo_L	m	sd
1. Ik vind het leuk om in het Engels les te geven.	5		5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	4,91	0,30
2. De leerlingen in mijn klas hebben plezier in het leren van de Engelse taal.	5		5	3	5	4	4	5	5	4	5	5	4,55	0,69
3. Ik ben didactisch bekwaam om tweetalig primair onderwijs te geven.	4		5	3	4	4	5	4	5	5	4	5	4,36	0,67
4. De leerlingen in mijn klas vinden het moeilijk om in het Engels les te krijgen.	2		2	4	2	2	1	4	1	1	2	3	2,18	1,08
5. De werkdruk is toegenomen sinds de start van tweetalig primair onderwijs.	4		4	4	3	3	4	3	3	1	4	5	3,45	1,04
6. Ik sta volledig achter de keuze van de school voor tweetalig primair onderwijs.	5		5	3	5	5	4	5	5	5	5	5	4,73	0,65
7. Ik vind het moeilijk om in het Engels les te geven.	3		1	2	1	1	1	1	1	1	3	1	1,45	0,82
8. Tweetalig primair onderwijs is voor mij een reden om op deze school te (blijven) werken.	4		5	3	5	5	5	5	5	5	5	5	4,73	0,65
9. Leerlingen kunnen het beste Engels leren van een native speaker.	5		2	5	1	2	3	4	5	3	3	2	3,18	1,40
10. Tweetalig primair onderwijs is goed voor alle leerlingen, ongeacht hun achtergronden en capaciteiten.	5		4	3	5	4	4	4	2	3	4	3	3,73	0,90
11. Mijn taalvaardigheidsniveau Engels is voldoende om tweetalig primair onderwijs te geven.	4		5	3	4	4	5	4	5	5	4	5	4,36	0,67

1 = sterk mee oneens, 5 = sterk mee eens.

3.5.6 Taalvaardigheidsniveau leerkrachten

Het taalvaardigheidsniveau van de leerkrachten is in kaart gebracht aan de hand van een zelfinschatting en een Engelstalig gedeelte van het interview. De inschattingen zijn gerelateerd aan de descriptoren van het ERK voor spreekvaardigheid en gespreksvaardigheid.

Zelfinschatting door tpo-leerkrachten
Voor de zelfinschatting van het taalvaardigheidsniveau Engels van tpo-leerkrachten, is gebruik gemaakt van de indicatoren van het Europees Referentiekader (ERK) met betrekking tot de vaardigheden Spreken en Gesprekken voeren (Council of Europe, 2001; Fasoglio, de Jong, Trimbos, Tuin & Beeker, 2015). De niveaus lopen op van beginnende gebruiker (A1 en A2), naar onafhankelijke gebruiker (B1 en B2), naar vaardig gebruiker (C1 en C2). Bestaande *'can-do-statements'* van Council of Europe (2001), door de Nederlandse Taalunie (2008) omgezet in ik-kan-beschrijvingen, zijn gebruikt om de tpo-leerkrachten hun taalvaardigheidsniveau Engels in te laten schatten. Hierbij is alleen gebruik gemaakt van de beschrijvingen voor zelfbeoordeling voor de vaardigheden spreken/interactie en spreken/productie, omdat deze aspecten van de Engelse taal het meest van belang zijn voor de dagelijkse onderwijspraktijk van de tpo-leerkrachten. Per ik-kan-beschrijving moest de leerkracht aangeven of hij/zij de vaardigheid wel of niet beheerste.

Het kan voorkomen dat leerkrachten aangeven een deel van een ERK-niveau wel te beheersen en een ander gedeelte niet, of dat leerkrachten aangeven een bepaald ERK-niveau wel te beheersen voor de ene taalvaardigheid (bijvoorbeeld productie) en voor de andere taalvaardigheid (bijvoorbeeld interactie) juist hoger of lager. In die gevallen zijn we uitgegaan van het laagste inschattingsniveau.

Tabel 3.20 – Overzicht zelfinschatting taalvaardigheidsniveau leerkrachten

Tpo-school	Taalachtergrond*	Zelfinschatting
tpo_A	Geen native	B2
tpo_B		
tpo_C	Near native	C2
tpo_D	Near native	C2
tpo_E	Geen native	B2
tpo_F	Near native	C2
tpo_G	Native	C2
tpo_H	Near native	C2
tpo_I	Native	C2
tpo_J	Near native	C2
tpo_K	Near native	B2
tpo_L	Near native	C2

* De taalachtergrond hebben de leerkrachten ingevuld in een vragenlijst, waarbij ze zelf moesten aangeven waarin ze zich het meest herkenden: geen native, near native of native speaker

In Tabel 3.20 is te zien dat veel leerkrachten zichzelf hoog inschatten. De meeste leerkrachten hebben overal ja ingevuld en komen daarmee uit op C2-niveau. De twee leerkrachten die zichzelf als geen native speaker omschrijven en een leerkracht die zichzelf als near native omschrijft, geven bij een aantal uitspraken aan dit niet te kunnen. Zij schatten zichzelf in op B2-niveau.

Inschatting op basis van interview

Tijdens het interview na afloop van de geobserveerde les zijn enkele vragen in het Engels gesteld en vervolgens beoordeeld volgens de descriptoren van het ERK voor gespreksvaardigheid (Gesprekken voeren/interactie).

Om interbeoordelaarsbetrouwbaarheid vast te stellen hebben twee onderzoekers drie scholen onafhankelijk gecodeerd. Door middel van overleg is overeenstemming bereikt over afwijkende scores. Vervolgens zijn nog eens drie scholen onafhankelijk gecodeerd. Hiervan is de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid bepaald: 0,71. Daarna is door middel van overleg overeenstemming bereikt over afwijkende scores. Vervolgens zijn weer vier scholen onafhankelijk gecodeerd. Ook hiervan is de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid bepaald: 0,88. Daarna door middel van overleg overeenstemming bereikt over afwijkende scores.

Tabel 3.21 geeft een overzicht van de ERK-beoordelingen Zes leerkrachten zijn beoordeeld op C2-nievau, twee op C1-niveau, twee op B2-niveau en één op B1-niveau. De leerkrachten op B2-niveau hadden hun eigen taalachtergrond in de vragenlijst aangegeven als *niet native speaker.* De leerkracht op B1-niveau had haar eigen taalachtergrond aangegeven als *near native speaker.*

Tabel 3.21 – Overzicht ERK-beoordelingen op basis van de interviews.

Tpo-school	Taalachtergrond	interview
tpo_A	Geen native	B2
tpo_B		
tpo_C	Near native	C1
tpo_D	Near native	B1
tpo_E	Geen native	B2
tpo_F	Near native	C2
tpo_G	Native	C2
tpo_H	Near native	C2
tpo_I	Native	C2
tpo_J	Near native	C2
tpo_K	Near native	C1
tpo_L	Near native	C2

Resultaten ERK-inschattingen op een rij

In Tabel 3.22 is een overzicht te zien van de ingeschatte taalvaardigheidsniveaus van de tpo-leerkrachten. De taalachtergrond hebben de leerkrachten ingevuld in een vragenlijst, waarbij ze zelf moesten aangeven waarin ze zich het meest herkenden: geen native, near native of native speaker. De resultaten van de zelfinschatting en van het interview zijn al eerder in deze paragraaf besproken, maar nu op een rij gezet met de taalachtergrond van de leerkracht. Te zien is dat de resultaten van de zelfinschatting en het interview in behoorlijke mate overeenkomen. Acht van de elf van de leerkrachten schat zichzelf op exact hetzelfde niveau in als op basis van het interview is beoordeeld. Eén leerkracht schat zichzelf één niveau lager is, één schat zich één niveau hoger in. Eén leerkracht schat zichzelf in op niveau C2, terwijl deze op basis van het interview is beoordeeld op niveau B1. Dit vraagt om nadere aandacht.

Tabel 3.22 – Overzicht ingeschatte taalvaardigheidsniveaus in relatie tot Opzet tpo

Tpo-school	Taalachtergrond	Zelfinschatting	Inschatting obv inter-view	Opzet tpo
tpo_A	Geen native	B2	B2	OSOL
tpo_B				
tpo_C	Near native	C2	C1	OTOL/OSOL
tpo_D	Near native	C2	B1	Sandwich
tpo_E	Geen native	B2	B2	OSOL
tpo_F	Near native	C2	C2	OTOL
tpo_G	Native	C2	C2	OTOL
tpo_H	Near native	C2	C2	OTOL
tpo_I	Native	C2	C2	OSOL
tpo_J	Near native	C2	C2	OTOL
tpo_K	Near native	B2	C1	OSOL
tpo_L	Near native	C2	C2	OSOL

OTOL: one teacher, one language; OSOL: one situation, one language; Sandwich: one teacher/situation, two languages.

3.5.7 Conclusie

Het onderzoek naar leerkrachtkenmerken heeft laten zien dat er grote verschillen zijn tussen tpo-leerkrachten in leeftijd, opleidingsachtergrond, ervaring met lesgeven en het geven van Engelstalige lessen in het primair onderwijs. De ene leerkracht is jong, net afgestudeerd en staat voor het eerste jaar voor de klas, terwijl de andere leerkracht al tientallen jaren ervaring heeft. Twee leerkrachten zijn native speaker van het Engels, een deel beschouwt zich near native speaker, en enkele leerkrachten beschouwen zich niet-native speaker.
Wat overeenkomt is dat alle leerkrachten volledig achter tpo staan De opzet en vormgeving van tpo is per school verschillend, maar weloverwogen en passend bij de visie van de school. In principe volgen alle scholen hun reguliere onderwijsprogramma; daarbinnen verandert op duidelijk gemarkeerde momenten of dagdelen de voertaal. De meeste leerkrachten proberen tijdens de Engelstalige momenten uitsluitend in het Engels te praten en schakelen alleen bij onveilige situaties (fysiek en sociaal-emotioneel) over op het Nederlands.
Een deel van de scholen heeft gekozen voor een opzet met een aparte leerkracht voor de Engelstalige lessen en activiteiten (OTOL: one teacher one language). Op andere scholen worden alle lessen door dezelfde groepsleerkracht gegeven, waarbij Engelstalige en Nederlandstalige activiteiten duidelijk afgebakend zijn, meestal in apart dagdelen (OSOL: one situation one language). Eén school heeft gekozen voor een *Sandwich* methode, waarbij de leerkracht afwisselend Engels en Nederlands gebruikt. Voor deze keuzes worden uiteenlopende, vaak praktisch-organisatorische argumenten gegeven.
De leerkrachten verschillen van opvatting of leerlingen het beste Engels kunnen leren van een native speaker. De helft liet dit in het midden, andere waren het hier sterk mee eens of juist sterk mee oneens.
De meeste leerkrachten beschikken over een behoorlijk tot uitstekend Engels taalvaardigheidsniveau op basis van de resultaten van zelfinschatting en receptieve woordenschattoets. Slechts één leerkracht voldoet volgens de interviewbeoordeling (B1) niet aan beoogde B2-norm (hoewel deze leerkracht zichzelf wel op C2-niveau inschatte).
De leerkrachten stimuleren de leerlingen om in het Engels te praten, meer dan tijdens meting 1 in groep 1. De leerkrachten proberen de leerlingen zoveel mogelijk te belonen voor het gebruiken van de Engelse taal en vooral impliciete en positieve feedback te geven op hun taalgebruik. Op

sommige scholen maken leerlingen kennis met het schriftbeeld van het Engels, ter voorbereiding op lezen en schrijven; op andere scholen nog helemaal niet.

Ondanks alle verschillende leerkrachtkenmerken, tpo-benaderingen (OTOL, OSOL, Sandwich) en opvattingen, waren de geobserveerde lessen onderling vergelijkbaar: interactief, speels en thematisch. Verschillen tussen lessen qua didactiek, input, interactie en feedback leken vooral het gevolg van de diversiteit aan leerdoelen, inhouden en werkvormen die gehanteerd werden tijdens de lesobservatiemomenten. De meeste lessen waren didactisch sterk, rijk aan input en rijk aan interactie. De mate van interactie was hoger dan tijdens meting 1.

Aanbevelingen voor vervolgmetingen leerkracht- en leskenmerken

Voor meetmomenten 3 doen we de volgende aanbevelingen:

- Het interview weer in het Engels houden, omdat dit een onderbouwde beoordeling mogelijk maakt over het ERK-niveau van de tpo-leerkrachten (reikwijdte, nauwkeurigheid, vloeiendheid, interactie en coherentie), met name voor het onderscheid B2-C1-C2.
- De lesobservaties blijven sturen, door alle leerkrachten eenzelfde werkvorm te laten toepassen. Dat maakte het mogelijk om didactiek, input, interactie en feedback binnen een bepaalde werkvorm beter te kunnen vergelijken.
- Koppelen van leerkracht- en lesgegevens aan toetsresultaten en leerling-/oudergegevens. De volgende leerkracht-/lesgegevens zijn hiervoor van belang:
  - Onderscheidende aspecten van didactiek, input, interactie en feedback (op basis van de lesobservaties gerapporteerd in Tabel 3.18).

4 Ontwikkelingen in Engelse en Nederlandse taalvaardigheid, en rekenvaardigheid

Een belangrijk onderdeel van het onderzoek is het monitoren van het niveau en de ontwikkeling van vaardigheden van leerlingen gedurende de schoolloopbaan. Het gaat daarbij allereerst om de vraag in hoeverre leerlingen zijn gevorderd in de verschillende deeltaalvaardigheden Engels en in hoeverre deze vordering verschillend is voor de experimentele groep van scholen (tpo) en beide controlegroepen (eibo en vvto). Daarnaast wordt het niveau en de ontwikkeling van de Nederlandse taalvaardigheid en de rekenvaardigheid onderzocht en of er daarbij verschillen zijn tussen de drie schooltypen.

Bij de startmeting in groep 1 zijn de scores voor een viertal toetsen verzameld bij de leerlingen; twee Engelse taalvaardigheidstoetsen (PPVT en TROG) en de Cito-LOVS toetsen Taal voor kleuters en Rekenen voor kleuters. Voor de tweede meting (in groep 3) is het aantal toetsen uitgebreid. Er zijn vijf Engelse taalvaardigheidstoetsen[15] afgenomen (PPVT, TROG, EVT, CELF en Frog Story). Daarnaast zijn de uitslagen van vijf Cito LOVS-toetsen opgevraagd bij de scholen (Spelling, Woordenschat, AVI, DMT en Rekenen). Enkel de deelvaardigheden receptieve woordenschat Engels (PPVT) en receptieve grammatica Engels (TROG) zijn op dezelfde wijze gemeten bij zowel de start- als vervolgmeting. Daarom beschrijven we in paragraaf 4.1 de ontwikkeling van leerlingen op deze twee deelvaardigheden Engels waarbij we nagaan of er verschillen zijn in de ontwikkeling als wordt gekeken naar schooltypen en een aantal achtergrondkenmerken (te weten leeftijd, geslacht, opleidingsniveau ouders, moedertaal ouders en thuistaal). Vervolgens onderzoeken we ook de invloed van een aantal achtergrondkenmerken en school- en leerkrachtkenmerken op de ontwikkeling op deze receptieve Engelse taalvaardigheidstoetsen. Het niveau van leerlingen op de productieve deeltaalvaardigheden Engels zal worden beschreven en de deeltaalvaardigheden Nederlands en Rekenen in zal worden beschreven in paragraaf 4.2.

4.1 Receptieve deeltaalvaardigheden Engels

4.1.1 Ontwikkeling in Engelse taalvaardigheid PPVT en TROG

In paragraaf 3.3.2 werden al de gemiddelde toetsscores op PPVT en TROG voor de vervolgmeting (in groep 3) geanalyseerd. In tabel 4.1 en tabel 4.2 zijn zowel de gemiddelde toetsscores van de startmeting als van de vervolgmeting weergegeven, gebaseerd op leerlingen die aan beide metingen hebben deelgenomen.

Tabel 4.1 laat zien dat voor elk schooltype geldt dat de score op de receptieve woordenschattoets Engels (PPVT) significant is toegenomen. De stijging van de toetsscore is het grootst voor tpo-

15 De toetsen EVT en CELF zijn enkel bij tpo- en vvto-leerlingen afgenomen; FROG Story is bij de helft van de tpo-leerlingen en de helft van de vvto-leerlingen afgenomen.

leerlingen, gevolgd door vvto-leerlingen. Een 'Difference-in-Differences' (DiD)[16] analyse wijst uit dat het verschil in toetsscore tussen groep 3 en groep 1 significant verschilt tussen de schooltypen (zie Tabel 4.2). De tabel laat in de laatste kolom het verschil in de toetsscores tussen de metingen in groep 3 en groep 1 zien. Zoals kon worden verwacht is bij alle drie de groepen sprake van een toename in de toetsscores. In de onderste drie rijen van de tabel (DiD) wordt deze drie verschillen onderling vergeleken tussen de groepen: het verschil tussen de meting in groep 3 en de meting in groep 1 van de tpo-scholen minus datzelfde verschil van de vvto-scholen, en zo verder om tpo en eibo te vergelijken en vvto en eibo. Uit deze berekeningen blijkt dat de toename in toetsscore significant groter is voor tpo-leerlingen dan voor vvto- en eibo-leerlingen. Bovendien blijkt uit deze analyse dat de toename in toetsscore significant groter is voor vvto-leerlingen dan voor eibo-leerlingen.

Ook wanneer er wordt uitgesplitst naar afzonderlijke scholen, dan zien we dat er bij alle scholen een duidelijke toename van de score op de PPVT-toets is. Naast variatie in de hoogte van de gemiddelde toetsscore (op beide meetmomenten) tussen scholen is er veel variatie waar te nemen in de toename in score tussen groep 1 en groep 3 tussen scholen.

16 Met de *Difference-in-Differences* analysetechniek wordt rekening gehouden met verschillen in de opbrengsten bij de voormeting. Deze verschillen zouden in latere metingen ten onrechte kunnen worden aangezien voor effecten veroorzaakt door tpo. Door het verschil te nemen van het verschil tussen de experimentele en controlegroep bij de nulmeting en het verschil tussen de beide groepen bij de vervolgmetingen, krijgen we zicht op het effect dat ontstaat door deelname aan de pilot tpo.

Tabel 4.1 – Toetsscores PPVT in groep 1 en groep 3 naar schooltype (gemiddelden)

	Groep 1	Groep 3	Groep 3 - groep 1
tpo	34,2	69,1	34,9**
1	43,5	74,3	30,8**
2	38,2	79,9	41,7**
3	59,6	100,0	40,4*
4	39,9	65,7	25,8**
5	28,9	63,2	34,3**
6	28,7	68,4	39,7**
7	43,7	85,6	41,9**
8	25,8	69,0	43,2*
9	29,7	56,9	27,2**
10	35,5	74,2	38,7**
11	34,3	71,0	36,7**
12	28,5	65,7	37,2**
vvto	21,7	51,0	29,4**
1	16,3	49,7	33,4**
2	13,5	39,9	26,5**
4	21,7	48,7	27,0**
5	25,4	54,2	28,8**
6	23,5	52,5	29,0**
7	26,6	53,2	26,6*
8	14,8	55,8	41,0*
9	24,4	48,7	24,3**
10	19,5	48,0	28,5**
11	26,4	56,7	30,3**
12	20,6	55,3	34,7**
eibo	13,9	35,6	21,6**
1	14,9	40,1	25,2**
2	14,2	35,1	21,0**
3	13,9	26,0	12,1**
4	13,7	33,4	19,7**
5	11,3	25,6	14,4**
6	13,1	41,5	28,4**
7	18,2	48,1	30,0**
8	11,7	34,6	22,9**
9	13,9	37,7	23,8**

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05

Tabel 4.2 – DiD-analyse toetsscores PPVT naar schooltype (N=715)

	Groep 1	Groep 3	Groep 3 - groep 1
tpo	34,3	69,1	34,8**
vvto	21,7	51,0	29,3**
eibo	13,9	35,6	21,7**
DiD tpo-vvto			5,5*
DiD tpo-eibo			13,1**
DiD vvto-eibo			7,6**

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05

Tabel 4.3 – Toetsscores TROG in groep 1 en groep 3 naar schooltype (gemiddelden)

	Groep 1	Groep 3	Groep 3 - groep 1
tpo	18,6	41,1	22,5**
1	29,2	51,5	22,3**
2	21,1	46,1	25,0**
3	34,7	56,7	22,0*
4	19,5	37,4	17,9**
5	16,6	36,0	19,4**
6	16,0	38,6	22,6**
7	26,0	56,6	30,5**
8	11,4	51,6	40,2**
9	11,9	28,5	16,6**
10	20,7	49,5	28,9**
11	20,4	48,8	28,4**
12	16,2	40,0	23,8**
vvto	9,7	25,1	15,3**
1	7,3	24,4	17,1**
2	7,3	14,9	7,5**
4	9,6	24,9	15,3**
5	11,5	28,7	17,1**
6	9,8	26,8	17,0**
7	15,4	29,2	13,8
8	6,4	22,8	16,4*
9	9,7	22,2	12,5**
10	9,8	21,6	11,8**
11	10,7	29,2	18,6**
12	9,7	30,4	20,6**
eibo	7,5	13,1	5,6**
1	7,8	14,8	7,0*
2	7,1	13,2	6,1**
3	7,5	11,4	3,8*
4	6,3	11,1	4,8*
5	6,9	10,3	3,4*
6	8,7	13,3	4,6*
7	9,5	20,7	11,2*
8	6,2	10,6	4,5*
9	7,8	13,3	5,5**

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05

Tabel 4.4 – DiD-analyse toetsscores TROG naar schooltype (N=715)

	Groep 1	Groep 3	Groep 3 - groep 1
tpo	18,6	41,1	22,5**
vvto	9,7	25,1	15,4**
eibo	7,5	13,1	5,6**
DiD tpo-vvto			7,1**
DiD tpo-eibo			16,9**
DiD vvto-eibo			9,8**

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05

In tabel 4.3 zijn de gemiddelde toetsscores op receptieve grammatica Engels (TROG) voor de twee metingen opgenomen. Ook voor deze toets geldt dat de gemiddelde toetsscore voor de leerlingen significant is toegenomen tussen groep 1 en groep 3[17]. Het verschil in groei tussen tpo, vvto en eibo is groot. DiD-analyse (zie tabel 4.4) wijst uit dat de groei voor tpo-leerlingen significant groter is dan de toename voor vvto- en eibo-leerlingen. Ook het verschil tussen de toename voor vvto- en eibo-leerlingen is significant.

De verschillen in ontwikkeling van toetsscores tussen de drie schooltypen (zoals gerapporteerd in tabel 4.2 en tabel 4.4) zullen in paragraaf 4.2 door middel van een multivariate analyse nader worden bestudeerd.

4.1.2 Verschillen in ontwikkeling in Engelse taalvaardigheid PPVT en TROG voor enkele achtergrondkenmerken

Naast schooltype kunnen achtergrondkenmerken een verschil in (toename van) toetsscores laten zien. Hieronder bespreken we enkele achtergrondkenmerken van de leerlingen die verderop (in paragraaf 4.2) als controlevariabelen in de multivariate analyse worden opgenomen.

In tabel 4.5 en tabel 4.6 worden de gemiddelde toetsscores per meting naar geslacht geïllustreerd. Zowel voor meisjes als voor jongens geldt dat de gemiddelde toetsscore op de PPVT in groep 3 significant hoger is dan de toetsscore in groep 1. Daarnaast verschilt de toename in toetsscore tussen jongens en meisjes; dit verschil is significant groter voor jongens dan voor meisjes.

Voor zowel jongens als meisjes is de gemiddelde score op de TROG-toets beduidend hoger in groep 3 dan in groep 1. Echter, in tegenstelling tot de PPVT-toets, is het verschil in groei tussen jongens en meisjes hier niet significant.

17 Voor één school blijkt het verschil in toetsscore tussen meting 1 en meting 2 niet significant. Dit wordt mogelijk verklaard door het lage aantal leerlingen dat aan beide toetsen heeft deelgenomen (N=5).

Tabel 4.5 – Toetsscores PPVT per meting naar geslacht (gemiddelden, verschil) (N=716)

	Groep 1	Groep 3	Groep 3 - groep 1
Meisjes	23,5	50,6	27,1**
Jongens	23,8	54,4	30,6**
DiD meisjes - jongens			3,5*

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05

Tabel 4.6 – Toetsscores TROG per meting naar geslacht (gemiddelden, verschil) (N=715)

	Groep 1	Groep 3	Groep 3 - groep 1
Meisjes	12,7	27,0	14,3**
Jongens	11,8	27,1	15,3**
DiD Meisjes - jongens			-1,0

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05

Een ander achtergrondkenmerk dat mogelijkerwijs samenhangt met de ontwikkeling in toetsscores is de leeftijd van de leerlingen. Voor tabel 4.7 en tabel 4.8 is uitgegaan van de leeftijd van de leerlingen op 1 september 2016. De gemiddelde leeftijd van de leerlingen op deze peildatum bedraagt 6,2 jaar. In de tabellen zien we dat zowel de groep die jonger dan gemiddeld is als de gemiddeld oudere groep leerlingen significant hoger scoren op de PPVT en de TROG in groep 3 dan in groep 1. Voor beide toetsen geldt dat er geen significant verschil is in de toename van de toetsscore op basis van de leeftijdsgroep.

Tabel 4.7 – Toetsscores PPVT per meting naar leeftijd (gemiddelden, verschil) (N=715)

	Groep 1	Groep 3	Groep 3 - groep 1
Leeftijd ≥ gemiddeld	25,2	53,3	28,0**
Leeftijd < gemiddeld	21,8	51,5	29,7**
DiD leeftijd ≥ gemiddeld - leeftijd < gemiddeld			-1,7

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05

Tabel 4.8 – Toetsscores TROG per meting naar leeftijd (gemiddelden, verschil) (N=715)

	Groep 1	Groep 3	Groep 3 - groep 1
Leeftijd ≥ gemiddeld	13,0	27,9	14,9**
Leeftijd < gemiddeld	11,4	26,2	14,8**
DiD leeftijd ≥ gemiddeld - leeftijd < gemiddeld			0,1

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05

Ook het opleidingsniveau van de ouders kan samenhangen met de ontwikkeling van Engelse taalvaardigheid van leerlingen. In tabel 4.9 en tabel 4.10 zijn de gemiddelde toetsscores uitgesplitst naar het opleidingsniveau van de ouders. Er wordt hierbij uitgegaan van de ouder met het hoogste opleidingsniveau.

Tabel 4.9 – Toetsscores PPVT per meting naar hoogst gevolgde onderwijs ouders (gemiddelden, verschil) (N=557)

	Groep 1	Groep 3	Verschil
Po/vmbo	20,4	49,2	28,8**
Havo/vwo/mbo	19,7	49,3	29,6**
Hbo	23,2	49,7	26,5**
Wo	29,4	61,8	32,4**
DiD po/vmbo - havo/vwo/mbo			-0,8
DiD po/vmbo - hbo			2,3
DiD po/vmbo - wo			-3,6
DiD havo/vwo/mbo - hbo			3,1
DiD havo/vwo/mbo - wo			-2,8
DiD hbo - wo			-5,9*

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05

Tabel 4.10 – Toetsscores TROG per meting naar hoogst gevolgde onderwijs ouders (gemiddelden, verschil) (N=556)

	Groep 1	Groep 3	Verschil
Po/vmbo	10,2	22,3	12,1**
Havo/vwo/mbo	9,1	22,7	13,6**
Hbo	12,0	26,7	14,7**
Wo	16,0	33,9	17,9**
DiD po/vmbo - havo/vwo/mbo			-1,5
DiD po/vmbo - hbo			-2,6
DiD po/vmbo - wo			-5,8
DiD havo/vwo/mbo - hbo			-1,1
DiD havo/vwo/mbo - wo			-4,3*
DiD hbo - wo			-3,2

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05

In tabel 4.9 en 4.10 zien we dat voor elk opleidingsniveau sprake is van een duidelijke stijging van de toetsscore op zowel de PPVT en de TROG. DiD-analyse maakt duidelijk dat – ietwat onverwacht – de stijging voor de opleidingscategorie wo significant groter is dan voor de categorie hbo op de PPVT en voor de categorie havo/vwo/mbo op de TROG. Alle andere verschillen tussen opleidingscategorieën zijn niet significant. Hoewel er dus twee significante verschillen worden gevonden, is over het geheel geen duidelijk verband zichtbaar tussen het opleidingsniveau van de ouders en de mate van ontwikkeling van de receptieve Engelse taalvaardigheid.

In tabel 4.11 en tabel 4.12 zijn de toetsscores verbijzonderd naar de moedertaal van de ouders, waarbij er onderscheid wordt gemaakt tussen ‘Engels’ en ‘niet-Engels’. Wanneer ten minste één van de ouders Engels als moedertaal heeft, dan behoort deze leerling tot de categorie Engels in

de tabellen. Voor beide categorieën geldt dat er een significante stijging is in de toetsscores van groep 1 naar groep 3. Hoewel leerlingen van wie (één van) de ouders Engels als moedertaal hebben hoger scoren op de Engelse vaardigheidstoetsen dan leerlingen zonder ouders met Engels als moedertaal, is geen sprake van een significant verschil in toename van toetsscores tussen beide groepen.

Tabel 4.11 – Toetsscores PPVT per meting naar moedertaal van de ouders (gemiddelden, verschil) (N=563)

	Groep 1	Groep 3	Groep 3 - groep 1
Engels	57,3	88,9	31,6**
Niet-Engels	23,2	52,2	29,0**
DiD Engels - niet-Engels			2,6

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05

Tabel 4.12 – Toetsscores TROG per meting naar moedertaal van de ouders (gemiddelden, verschil) (N=562)

	Groep 1	Groep 3	Groep 3 - groep 1
Engels (N=18)	33,7	51,7	18,0**
Niet-Engels (N=544)	11,6	26,8	15,2**
DiD Engels - niet-Engels			2,8

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05

Tot slot wordt het achtergrondkenmerk thuistaal geanalyseerd. De onderscheiden categorieën zijn gebaseerd op de taal die de leerling thuis het meest hoort van de ouders, waarbij we een onderscheid maken tussen de volgende drie categorieën: (1) Nederlands: de leerling hoort van beide ouders het meest Nederlands, (2) Engels: de leerling hoort van één of beide ouders het meest Engels en (3) overig: de leerling hoort van één of beide ouders een streektaal of andere buitenlandse taal.

Tabel 4.13 – Toetsscores PPVT per meting naar thuistaal (gemiddelden, verschil) (N=639)

	Groep 1	Groep 3	Groep 3 - groep 1
Thuistaal Nederlands	21,8	49,7	27,9**
Thuistaal Engels	53,5	86,1	32,6**
Thuistaal overig	26,9	59,4	32,5**
DiD thuistaal Nederlands - thuistaal Engels			-4,7
DiD thuistaal Nederlands - thuistaal overig			-4,6
DiD thuistaal Engels - thuistaal overig			0,1

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05

Tabel 4.14 – Toetsscores TROG per meting naar thuistaal (gemiddelden, verschil) (N=637)

	Groep 1	Groep 3	Groep 3 - groep 1
Thuistaal Nederlands	11,0	24,4	13,4**
Thuistaal Engels	32,6	51,0	18,4**
Thuistaal overig	13,9	34,3	20,4**
DiD thuistaal Nederlands - thuistaal Engels			-5,0
DiD thuistaal Nederlands - thuistaal overig			-7,0**
DiD thuistaal Engels - thuistaal overig			-2,0

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05

In tabel 4.13 en 4.14 wordt duidelijk dat voor alle drie onderscheiden groepen de score op zowel de PPVT- als de TROG-toets in groep 3 beduidend hoger is dan die in groep 1. De toename van de PPVT-toetsscore verschilt niet significant tussen de drie naar thuistaal onderscheiden groepen.
Bekijken we de verschillen in toename voor de TROG, dan luidt de conclusie dat de toename in toetsscore voor leerlingen met de thuistaal Nederlands significant lager is dan de toename in toetsscore voor leerlingen met een buitenlandse taal of streektaal als thuistaal, maar niet significant lager dan de toename in toetsscore voor leerlingen met Engels als thuistaal. Of dit laatste resultaat laat zien dat anderstalige leerlingen juist meer van tpo profiteren (ten minste wat betreft productieve grammatica), òf dat door hun meertalige achtergrond deze leerlingen zich juist sneller ontwikkelen (zie bijvoorbeeld Sanz, 2000), kunnen we aan de hand van de huidige gegevens niet vaststellen. De resultaten laten wel zien dat er geen aanleiding is om te denken dat anderstalige leerlingen minder zouden profiteren van tpo.

4.1.3 Ontwikkeling Engelse taalvaardigheid PPVT en TROG

De belangrijkste conclusie van de vorige paragraaf is dat de toename van de score op beide toetsen Engels voor tpo-leerlingen sterker is dan voor vvto- en eibo-leerlingen. Ook is duidelijk geworden dat de toename in toetsscore voor vvto-leerlingen groter is dan voor eibo-leerlingen. In deze paragraaf zullen we nogmaals verschillen in ontwikkeling in toetsresultaten tussen de drie schooltypen bestuderen. Ditmaal doen we dat aan de hand van een multivariate analyse waarbij we de eerder gepresenteerde achtergrondkenmerken als controlevariabelen in de analyse opnemen. Uit de voorgaande paragrafen bleek dat de receptieve Engelse taalvaardigheid van tpo-leerlingen zich sterker heeft ontwikkeld tussen groep 1 en groep 3 dan die van leerlingen op vvto- en eibo-scholen. We zagen echter ook dat achtergrondkenmerken als geslacht en de thuistaal van invloed zijn op de ontwikkeling van toetsscores. In deze paragraaf presenteren we een analyse volgens een herhaalde metingen multilevel model. Het betreft een 3-niveau analyse (metingen, leerlingen, scholen). Daarin voegen we alle kenmerken die we in de voorgaande paragrafen afzonderlijk hebben geanalyseerd samen in één model. Doel van deze analyse is nagaan of de sterkere groei van de receptieve Engelse taalvaardigheid van de tpo-leerlingen daadwerkelijk een gevolg is van het tpo en niet toegeschreven moet worden aan andere onderzochte gemeenschappelijke kenmerken. In tabel 4.15 en 4.16 zijn de resultaten weergegeven van deze analyse voor de PPVT en de TROG. Samenvattend kan gesteld worden dat de analyse aantoont dat er inderdaad sprake is van een sterkere groei in de resultaten van de tpo-leerlingen, ook als in de analyse rekening wordt gehouden met verschillen tussen scholen en de beschreven achtergrondkenmerken zoals de opleiding van de ouders en de thuistaal.

In de volgende alinea's gaan we stap voor stap dieper in op de resultaten van deze analyse.

In tabel 4.15 zijn de resultaten weergegeven van de herhaalde metingen multilevel analyse voor de PPVT-toets. In het eerste model geeft het intercept de gemiddelde toetsscore over beide metingen (groep 1 en groep 3) aan (38,708).

Vervolgens wordt in model 2 de variabele meting opgenomen, welke onderscheid maakt tussen de gemiddelde toetsscore in groep 1 en die in groep 3. In het model geeft het intercept de gemiddelde toetsscore in groep 1 weer (24,294) en geeft de regressieparameter de afwijking in toetsscore ten opzichte van het intercept weer, ofwel de afwijking in toetsscore voor groep 3 ten opzichte van de toetsscore in groep 1. Deze afwijkings- of groeiscore geeft dus aan dat de bestudeerde leerlingen in groep 3 gemiddeld genomen 29,391 punten hoger scoren dan in groep 1. De gemiddelde toetsscore in groep 3 bedraagt daarmee 53,685 (24,294+29,391). Deze bevinding komt overeen met het resultaat zoals in de vorige paragraaf is beschreven, namelijk dat leerlingen in groep 3 significant hoger op de PPVT-toets scoren dan in groep 1. Model 2 laat verder zien dat als gevolg van het opnemen van de variabele meting de variantie binnen leerlingen tussen metingen aanzienlijk kleiner is geworden. Deze is immers gedaald van 509 naar 173. Met andere woorden, de spreiding van de leerlingresultaten ten opzichte van het gemiddelde wordt kleiner in het model wanneer wordt gekeken naar de groei in scores van de meting in groep 3 ten opzichte van groep 1.

In model 3 wordt een tweede variabele toegevoegd, namelijk schooltype. De resultaten laten zien dat leerlingen van vvto- en eibo-scholen significant lager scoren dan leerlingen van tpo-scholen. De gemiddelde afwijkingsscore betreft respectievelijk -17,847 punten voor de PPVT en -28,524 punten. Dat wil zeggen, de vvto- respectievelijk eibo-scholen scoren gemiddeld circa 18 en 28 punten lager op de PPVT dan de tpo-scholen. De variantie tussen scholen is logischerwijs afgenomen als gevolg van opname van de variabele schooltype: van 171 naar 24.

In model 4 wordt de regressieparameter voor de variabele meting (groep 3) 'random' gesteld. Dit wil zeggen dat we veronderstellen dat de geobserveerde, gemiddelde *groei* in toetsscore voor leerlingen uit groep 3 (ten opzichte van groep 1) varieert, bijvoorbeeld tussen scholen. Tabel 4.1 gaf al een indruk van de variatie tussen de scholen. Ook hier vinden we empirisch bewijs voor deze veronderstelling. Allereerst wordt er een significante variantie in de regressieparameter waargenomen. Daarnaast neemt de variantie tussen scholen af van 24 naar 7 en is deze niet meer significant.

In model 5 wordt vervolgens getoetst of de variantie in de regressieparameter voor de variabele meting kan worden verklaard door de interactie tussen meting en schooltype, namelijk dat niet alleen de toetsscores per schooltype maar ook de *groei* in toetsscore van groep 1 naar 3 verschilt per schooltype. Dit moet wel haast het geval zijn, aangezien de variantie tussen scholen in model 4 bijna volledig is verdwenen door het random stellen van deze regressieparameter. Toevoeging van deze zogenoemde cross-level interactie laat inderdaad zien dat de variantie in de regressieparameter sterk afneemt. Verder blijkt uit dit model dat de groei in toetsscore voor zowel vvto- als eibo-leerlingen significant lager is dan voor tpo-leerlingen. In dit model laat de regressieparameter voor groep 3 de gemiddelde groei van de score op de PPVT-toets voor tpo-leerlingen zien. Deze bedraagt 37,199. De interactietermen geven de afwijking in deze groei voor vvto- en eibo-leerlingen aan. Beide interactietermen zijn significant en negatief. De groei voor vvto-leerlingen is

29,689 (37,199+-7,510) punten; die voor eibo-leerlingen 22,350 (37,199+-14,849) punten. In figuur 4.1 is deze groei op de toetsscores per schooltype grafisch weergegeven.

Tot slot worden enkele relevante controlevariabelen toegevoegd in model 6. Het doel hiervan is vast te stellen of de gevonden resultaten uit model 5 blijven bestaan danwel dat de geconstateerde hogere toetsscore voor tpo-leerlingen en, belangrijker nog, de sterkere groei in toetsscore voor tpo-leerlingen wordt veroorzaakt door/samenhangt met de specifieke samenstelling van de groep van tpo-leerlingen (bijvoorbeeld omdat zij vaker ouders hebben met Engels als moedertaal). De resultaten van model 6 laten zien dat de eerder gevonden resultaten overeind blijven. Gecontroleerd voor het feit, bijvoorbeeld, dat leerlingen van wie de ouders Engels als moedertaal hebben, aanmerkelijk hoger scoren op de PPVT-toets dan leerlingen zonder ouders met Engels als moedertaal, is de (groei in) toetsscore voor tpo-leerlingen significant hoger dan voor vvto- en eibo-leerlingen. Naast de moedertaal van de ouders zijn andere achtergrondkenmerken relevant voor de behaalde toetsscore. Uit model 6 blijkt dat oudere leerlingen, leerlingen van wie de hoogstopgeleide ouder een wo-diploma heeft en leerlingen bij wie thuis Engels wordt gesproken, significant hoger scoren op de PPVT dan jongere leerlingen, leerlingen van wie de hoogstopgeleide ouder ten hoogste een vmbo-diploma heeft en leerlingen bij wie thuis Nederlands wordt gesproken.

Tabel 4.15 – Resultaten herhaalde metingen multilevel analyse met score op PPVT-toets als afhankelijke variabele

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
	B	B	B	B	B	B
Intercept	38,708**	24,294**	38,443**	32,830**	34,714**	27,013**
Meting						
Groep 1		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Groep 3		29,391**	29,394**	30,551**	37,199**	37,191**
Schooltype						
Tpo			ref.	ref.	ref.	ref.
Vvto			-17,847**	-12,075**	-14,165**	-11,270**
Eibo			-28,524**	-17,573**	-21,389**	-18,369**
Interactie tussen meting en schooltype						
Groep 3 * vvto					-7,510**	-8,235**
Groep 3 * eibo					-14,849**	-15,441**
Meisje						-0,770
Leeftijd						7,073**
Opleidingsniveau ouders						
Po/vmbo						ref.
Havo/vwo/mbo						3,908
Hbo						3,748
Wo						7,209**
Moedertaal ouders						
Niet-Engels						ref.
Engels						16,587**
Thuistaal						
Nederlands						ref.
Engels						16,614**
Anders						1,079
Variantie tussen scholen	184**	171**	24**	7	9	4
Variantie binnen scholen tussen leerlingen	0#	124**	124**	135**	135**	105**
Variantie binnen leerlingen tussen metingen	509**	173**	173**	152**	151**	149**
Variantie regressieparameter groep 3				54**	15*	16
-2 log likelihood	18.331	17.114	17.060	16.980	16.952	16.767
N scholen	33	33	33	33	33	33
N leerlingen	1.294	1.294	1.294	1.294	1.294	1.294
N metingen	2.010	2.010	2.010	2.010	2.010	2.010

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05
#: redundante variantieparameter

Figuur 4.1 – Ontwikkeling in score op PPVT-toets tussen groep 1 en groep 3 per schooltype

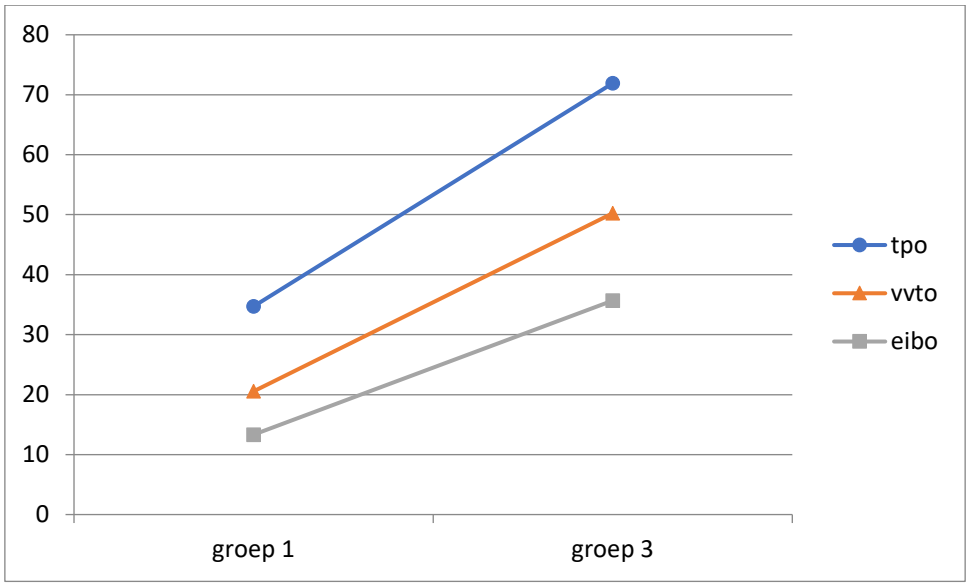

Voor de TROG, de toets voor receptieve grammatica Engels, is eenzelfde herhaalde metingen multilevel analyse opgezet. De resultaten hiervan zijn weergegeven in tabel 4.16. De bevindingen voor deze deelvaardigheid Engels zijn vrijwel identiek. Wederom is de (groei in) toetsscore voor tpo-leerlingen significant hoger dan die voor vvto- en eibo-leerlingen. De enige verschillen met de resultaten voor de PPVT zijn dat ook leerlingen met een andere thuistaal dan het Nederlands of Engels significant hoger scoren op de TROG dan leerlingen met Nederlands als thuistaal, en dat leerlingen van wie de hoogstopgeleide ouder een hbo-diploma heeft, het beter doen. In figuur 4.2 zijn deze bevindingen grafisch weergegeven.

Tabel 4.16 Resultaten herhaalde metingen multilevel analyse met score op TROG-toets als afhankelijke variabele

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
	B	B	B	B	B	B
Intercept	20,684**	13,276**	24,213**	16,645**	19,405**	12,995**
Meting						
Groep 1		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Groep 3		15,130**	15,124**	16,541**	24,850**	24,835**
Schooltype						
Tpo			ref.	ref.	ref.	ref.
Vvto			-14,326**	-6,875**	-9,836**	-8,124**
Eibo			-21,303**	-6,147**	-12,093**	-10,142**
Interactie tussen meting en schooltype						
Groep 3 * vvto					-9,125**	-9,565**
Groep 3 * eibo					-18,770**	-19,106**
Meisje						0,846
Leeftijd						4,043**
Opleidingsniveau ouders						
Po/vmbo						ref.
Havo/vwo/mbo						2,350
Hbo						3,959**
Wo						5,237**
Moedertaal ouders						
Niet-Engels						ref.
Engels						9,962**
Thuistaal						
Nederlands						ref.
Engels						8,224**
Anders						2,175*
Variantie tussen scholen	104**	99**	18**	11	5*	3
Variantie binnen scholen tussen leerlingen	0#	41**	41**	56**	57**	45**
Variantie binnen leerlingen tussen metingen	185**	89**	89**	59**	59**	59**
Variantie regressieparameter groep 3				70**	11**	10**
-2 log likelihood	16.298	15.510	15.459	15.166	15.116	14.969
N scholen	33	33	33	33	33	33
N leerlingen	1.293	1.293	1.293	1.293	1.293	1.293
N metingen	2.008	2.008	2.008	2.008	2.008	2.008

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05
#: redundante variantieparameter

Figuur 4.2 – Ontwikkeling in score op TROG-toets tussen groep 1 en groep 3 per schooltype

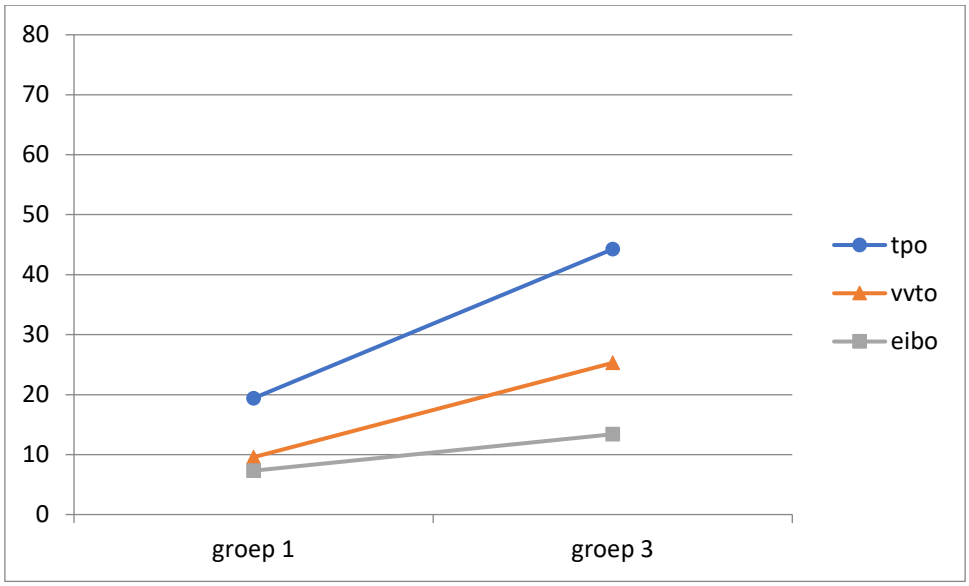

4.1.4 Invloed van school- en leerkrachtkenmerken op ontwikkeling Engelse taalvaardigheid PPVT en TROG

In de voorgaande paragraaf is gekeken naar de ontwikkeling van Engelse taalvaardigheid (op de deelvaardigheden receptieve woordenschat en grammatica) tussen groep 1 en groep 3, waarbij de vergelijking tussen de verschillende schooltypen (tpo, vvto, eibo) centraal stond. Deelvraag 1a van het onderzoek (zie hoofdstuk 2) richt zich op mogelijke verschillen tussen scholen en specifieke groepen leerlingen. Om deze reden wordt in tabel 4.17 het resultaat van een herhaalde metingen multilevel analyse weergegeven, waarbij enkel naar de toetsscores van tpo-leerlingen wordt gekeken en onderzocht wordt in hoeverre deze toetsscores verschillen tussen scholen en, zo ja, welke school- en leerkrachtkenmerken bepalend zijn bij het verklaren van deze schoolverschillen.

In model 1 van tabel 4.17 wordt weer begonnen met het presenteren van het basismodel waarin alleen het intercept is opgenomen. Deze parameter geeft de score op de PPVT-toets voor tpo-leerlingen weer, gemiddeld over beide metingen. Daarnaast is de omvang van de drie variantencomponenten van dit model weergegeven.

In model 2 is naast de variabele meting een aantal controlevariabelen opgenomen. Allereerst is weer te zien dat de toetsscore in groep 3 beduidend hoger is dan in groep 1. Daarnaast blijken een hogere leeftijd van de leerling, een hoog opleidingsniveau van de ouders, de Engelse moedertaal van de ouders, de Engelse thuistaal en een positieve attitude van de leerling met betrekking tot het leren van Engels voorspellers te zijn van een hogere score op PPVT. Door opname van deze variabelen zien we dat zowel de variantie tussen scholen als de variantie binnen leerlingen tussen metingen sterk afneemt.

In de modellen 3, 4, 5 en 6 wordt telkens een relevant school- of leerkrachtkenmerk toegevoegd. Het eerste schoolkenmerk dat wordt opgenomen, is de vormgeving van tpo (zie model 3). Daarbij worden, zoals al aangegeven in hoofdstuk 3 (paragraaf 3.5), drie vormen onderscheiden: OTOL,

OSOL en Sandwich. Uit model 3 wordt duidelijk dat leerlingen op scholen waar sprake is van de OSOL-methode of de *Sandwich* methode significant lager scoren op de PPVT-toets dan leerlingen op scholen waar de OTOL-methode wordt gebruikt.

In model 4 wordt een leerkrachtkenmerk opgenomen, namelijk het zelf ingeschatte ERK-niveau. Leerlingen op scholen waar de tpo-leerkracht zichzelf inschat op C2 niveau scoren significant hoger op de PPVT-toets dan leerlingen op scholen waar de tpo-leerkracht zichzelf inschat op C1-niveau. De analyse naar het taalniveau van de leerkrachten is naast het *zelf ingeschatte* ERK-niveau ook uitgevoerd met het *geobserveerde* ERK-niveau. Deze analyse laat eveneens een positief significant verband zien.

In model 5 blijkt dat ook de taalachtergrond van de leerkracht een rol speelt. Zo blijkt dat leerlingen op scholen waar de tpo-leerkracht een native speaker is, significant hoger scoren op de PPVT-toets dan leerlingen op scholen met een non-native tpo-leerkracht.

Tot slot komt uit model 6 naar voren dat een groter aantal uren onderwijs in het Engels op een school bijdraagt aan een hogere score op de PPVT-toets van leerlingen.

Tabel 4.17 – Resultaten herhaalde metingen multilevel analyse met score op PPVT-toets als afhankelijke variabele (alleen tpo-leerlingen)

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
	B	B	B	B	B	B
Intercept	53,462***	20,191***	23,781***	13,905***	10,925**	19,344***
Meting						
Groep 1		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Groep 3		35,649***	35,631***	35,647***	35,667***	35,633***
Meisje		-1,636	-1,547	-1,782	-2,041	-1,744
Leeftijd		11,884***	11,993***	11,754***	11,866***	12,141***
Opleidingsniveau ouders						
Po/vmbo		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Havo/vwo/mbo		7,416	6,64	8,024	8,768 *	6,931
Hbo		13,011***	11,953**	13,529***	14,038 ***	12,423***
Wo		15,617***	14,606***	15,987***	16,467 ***	15,076 ***
Moedertaal ouders						
Niet-Engels		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Engels		15,965***	15,076***	15,424***	15,877 ***	15,883***
Thuistaal						
Nederlands		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Engels		12,325***	12,919***	12,995***	12,8 ***	12,494***
Anders		1,305	1,653	1,486	1,705	2,045
Attitude Engels leren kind		3,365***	3,424***	3,418****	2,437 ***	3,414***
Vormgeving tpo						
OTOL			ref.			
OSOL			-5,971*			
Sandwich			-9,058**			
Zelfinschatting ERK-niveau[18]						
C1				ref.		
C2				7,391**		
Taalachtergrond leerkracht						
Non-native					ref.	
Native					9,637**	
Uren Engels						1,803**
Variantie tussen scholen	48	20*	7	10	6	10
Variantie binnen scholen tussen leerlingen	0#	137***	136***	137***	137***	135***
Variantie binnen leerlingen tussen metingen	654***	139***	139 ***	139***	139***	139 ***
-2 log likelihood	6.432	5.762	5.755	5.757	5755	5757
N scholen	12	12	12	12	12	12
N leerlingen	433	433	433	433	433	433
N metingen	688	688	688	688	688	688

***: significant bij p<0,01; **: significant bij p<0,05; *: significant bij p<0,10

#: redundante variantieparameter

18 De analyse naar het taalniveau van de leerkrachten is naast het *zelf ingeschatte* ERK-niveau ook uitgevoerd met het *geobserveerde* ERK-niveau. Deze analyse laat eveneens een positief significant verband zien.

Tabel 4.18 – Resultaten herhaalde metingen multilevel analyse met score op TROG-toets als afhankelijke variabele (alleen tpo-leerlingen)

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
	B	B	B	B	B	B
Intercept	32,048***	6,892*	9,797***	2,341	-0,736	5,906*
Meting						
Groep 1		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Groep 3		22,888***	22,879***	22,888***	22,897***	22,876***
Meisje		1,475	1,484	1,398	1,266	1,388
Leeftijd		6,900***	6,936***	6,893***	6,971***	7,046***
Opleidingsniveau ouders						
Po/vmbo		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Havo/vwo/mbo		6,186*	5,926	6,399 *	6,734 *	5,986
Hbo		11,214***	10,875***	11,381***	11,596***	10,96***
Wo		12,472***	12,044***	12,53***	12,697***	12,163***
Moedertaal ouders						
Niet-Engels		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Engels		9,566***	9,095***	9,341***	9,478***	9,465***
Thuistaal						
Nederlands		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Engels		5,953**	6,333**	6,188**	6,193 **	6,079**
Anders		3,732**	3,861 **	3,791 **	3,884 **	4,098 **
Attitude Engels leren kind		-2,661	2,438***	2,434***	2,434***	2,437***
Vormgeving tpo						
OTOL			ref.			
OSOL			-4,996			
Sandwich			-8,974**			
Zelfinschatting ERK-niveau[19]						
C1				ref.		
C2				5,736		
Taalachtergrond leerkracht						
Non-native					ref.	
Native					8,54**	
Uren Engels						1,763**
Variantie tussen scholen	38**	26**	14*	19**	15*	16*
Variantie binnen scholen tussen leerlingen	0#	61***	61***	61***	61***	61***
Variantie binnen leerlingen tussen metingen	306***	93***	93***	93***	93***	93***
-2 log likelihood	6.033	5.508	5.502	5.505	5.503	5.503
N scholen	12	12	12	12	12	12
N leerlingen	440	440	440	440	440	440
N metingen	702	702	702	702	702	702

***: significant bij p<0,01; **: significant bij p<0,05; *: significant bij p<0,10
#: redundante variantieparameter

19 De analyse naar het taalniveau van de leerkrachten is naast het *zelf ingeschatte* ERK-niveau ook uitgevoerd met het *geobserveerde* ERK-niveau. Deze analyse laat eveneens een positief significant verband zien.

In tabel 4.18 worden opnieuw de resultaten van een herhaalde metingen multilevel analyse gepresenteerd, maar nu voor de toetsscores op TROG. De analyse is op dezelfde manier opgebouwd als de analyse in tabel 4.17 voor PPVT. Wat betreft de vormgeving van het tpo zien we dat de leerlingen van scholen waar de *Sandwich* methode wordt toegepast significant lager scoren op de TROG-toets dan leerlingen op scholen waar de OTOL-methode wordt toegepast (zie model 3). Er blijkt geen verschil in toetsscore te zijn tussen leerlingen op scholen met OSOL en leerlingen op scholen met OTOL. Ook het zelf ingeschatte ERK-niveau van de tpo-leerkracht vertoont geen significante samenhang (zie model 4). De taalachtergrond van de leerkracht correleert daarentegen wel met de toetsscores: leerlingen op scholen waar een leerkracht met een native taalachtergrond onderwijs geeft, scoren significant hoger op de TROG-toets dan leerlingen op scholen met een leerkracht die non-native speaker is (zie model 6). Tot slot blijkt uit model 6 dat hoe meer uren Engels wordt onderwezen op school, hoe hoger de score op de TROG-toets is.

4.2 Niveau productieve Engelse taalvaardigheden, Nederlandse taalvaardigheid en Rekenvaardigheid

4.2.1 Niveau Engelse taalvaardigheid EVT en CELF

Naast de Engelse deelvaardigheden receptieve woordenschat en receptieve grammatica (PPVT en TROG) zijn de Engelse deelvaardigheden productieve woordenschat en productieve grammatica (EVT en CELF) besproken in hoofdstuk 3. Daarbij werden de gemiddelde toetsscores voor de schooltypen tpo en vvto, waar de toetsen zijn afgenomen, weergegeven. In tabel 4.19 worden aan de hand van een multilevel model deze toetsscores, gemeten in groep 3, multivariaat geanalyseerd. Het gaat hierbij om een 2-niveau analyse waarbij er naast schooltype de eerder bestudeerde achtergrondkenmerken van leerlingen als onafhankelijke variabelen zijn opgenomen.

Tabel 4.19 – Resultaten multilevel analyse met scores EVT- en CELF-toets als afhankelijke variabelen

	EVT	CELF
	B	B
Intercept	9,183**	3,911**
Schooltype		
Tpo	ref.	ref.
Vvto	-3,04*	-1,907**
Toetsscore PPVT groep 1	0,291**	
Toetsscore TROG groep 1		0,246**
Meisje	0,269	0,052
Leeftijd	0,806	0,337
Opleidingsniveau ouders		
Po/vmbo	ref.	ref.
Havo/vwo/mbo	2,708	1,043
Hbo	1,157	0,184
Wo	0,777	1,003
Moedertaal ouders		
Niet-Engels	ref.	ref.
Engels	9,476**	3,424**
Thuistaal		
Nederlands	ref.	ref.
Engels	8,907**	2,089*
Anders	0,974	0,355
Variantie tussen scholen	7*	1*
Variantie binnen scholen tussen leerlingen	62**	12**
-2 log likelihood	4.730	3.734
N scholen	23	23
N leerlingen	674	673

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05

Uit tabel 4.19 blijkt dat vvto-leerlingen significant lager scoren op de EVT- en CELF-toets dan tpo-leerlingen. Dit significante verschil in de productieve Engels taalvaardigheid tussen de tpo- en de vvto-leerlingen houdt stand wanneer we controleren voor de genoemde achtergrondkenmerken en (een inschatting van) de uitgangssituatie van de leerlingen. Omdat beide toetsen voor het eerst in groep 3 zijn afgenomen, kan er geen ontwikkeling over de schoolloopbaan worden waargenomen. Om enigszins statistisch te kunnen controleren voor de 'uitgangssituatie', is de toetsscore in groep 1 als covariaat opgenomen. Omdat EVT zich focust op woordenschat, is hierbij de toetsscore op PPVT in groep 1 als uitgangspunt genomen. Bij CELF ligt de nadruk, net als bij TROG, op grammatica en om deze reden wordt er bij de analyse van CELF de toetsscore op TROG in groep 1 als uitgangspunt genomen. De resultaten laten zien dat de leerlingen die hoger scoorden op receptieve grammatica of woordenschat in groep 1, respectievelijk ook hoger scoorden op productieve woordenschat en grammatica in groep 3. Verder blijkt uit tabel 4.19 dat leerlingen van wie ten minste een ouder Engels als moedertaal heeft, significant hoger scoren op beide toetsen dan leerlingen van wie geen van beide ouders de moedertaal Engels heeft. Hetzelfde geldt voor leerlingen waar de thuistaal Engels is; zij scoren significant hoger op de EVT- en CELF-toets dan leerlingen die thuis enkel Nederlands horen.

4.2.2 Ontwikkeling Nederlandse taalvaardigheid en Rekenvaardigheid

In voorgaande paragrafen van dit hoofdstuk is uitvoerig aandacht besteed aan de ontwikkeling van Engelse taalvaardigheid. Naast het bestuderen hiervan is de ontwikkeling van Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid van belang om te onderzoeken. Er zijn immers twee deelvragen geformuleerd die zich richten op deze vaardigheden (zie paragraaf 2.2). Met behulp van deze vragen wordt nagegaan of het Nederlands van tpo-leerlingen zich op vergelijkbare wijze ontwikkelt als het Nederlands van leerlingen die geen tpo volgen en wordt onderzocht wat het effect van tpo is op rekenvaardigheid. Aan de hand van een multilevel analyse wordt vastgesteld wat het antwoord is op beide deelvragen. In tabel 4.20 zijn de resultaten van vijf multilevel modellen weergegeven. Naast rekenen komen vier deeltaalvaardigheden Nederlands aan bod. Evenals bij de analyse van de scores op de EVT- en CELF-toets geldt hier dat deze vaardigheden pas voor het eerst in groep 3 zijn vastgesteld, waarbij we wel zo veel als mogelijk rekening houden met de uitgangssituatie in groep 1 door voor de resultaten van de rekenvaardigheidstoets in groep 3 statistisch te controleren voor de toetsresultaten Rekenen voor Kleuters en voor de resultaten van de toetsen Nederlandse taalvaardigheid in groep 3 te controleren voor de toetsresultaten Taal voor Kleuters. Beide toetsen zijn bij de startmeting in groep 1 opgevraagd. Naast deze controlevariabele zijn de eerder onderscheiden achtergrondkenmerken van leerlingen als covariaten opgenomen in de modellen.

Uit tabel 4.20 komt naar voren dat er geen duidelijk verschil waar te nemen is in rekenvaardigheid tussen de drie verschillende schooltypen. Er is met andere woorden geen verband te zien tussen tpo en de rekenvaardigheid van leerlingen in groep 3.

Ook voor de vaardigheden Woordenschat, Spelling en AVI geldt dat er geen effect van tpo wordt waargenomen. In groep 3 verschillen leerlingen van tpo-, vvto- en eibo-scholen niet significant van elkaar wat betreft deze drie deelvaardigheden Nederlands. Het enige significante verschil treffen we aan bij de DMT. De resultaten laten zien dat vvto-leerlingen significant hoger scoren op deze maat van technisch lezen dan tpo-leerlingen. Tussen eibo- en tpo-leerlingen zien we op dit punt geen significant verschil. Het gevonden verschil tussen vvto- en tpo-leerlingen op deze deelvaardigheid is op dit moment lastig te duiden, omdat er voor de andere deelvaardigheden geen verschillen worden gevonden. Op basis van de derde meting in groep 5 zal blijken of dit verschil tijdelijk is of niet.

Tot slot zijn enkele achtergrondkenmerken van belang. Uit de analyseresultaten blijkt dat meisjes significant hoger scoren op Spelling, AVI en DMT dan jongens. Ook speelt de thuistaal een rol. Leerlingen die thuis een andere taal horen dan Nederlands, scoren significant lager op rekenvaardigheid en Woordenschat. En leerlingen die thuis een streektaal of buitenlandse taal (behalve Engels) horen, scoren significant lager op Spelling dan leerlingen die thuis Nederlands horen.

Tabel 4.20 – Multilevel analyse met vaardigheidsscores Rekenen, Woordenschat, Spelling, AVI en DMT als afhankelijke variabelen

	Rekenen	Woordenschat	Spelling	AVI	DMT
	B	B	B	B	B
Intercept	112,710**	42,225**	156,255**	0,993**	16,257**
Schooltype					
Tpo	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Vvto	8,403	7,593	5,484	0,115	6,886*
Eibo	-2,360	1,806	-19,818	-0,092	3,601
Toetsscore Rekenen voor Kleuters	1,192**				
Toetsscore Taal voor Kleuters		0,621**	1,351**	0,011*	0,084
Meisje	-3,567	-0,904	14,116**	0,233*	2,277*
Leeftijd	3,770	4,186	-5,238	0,149	1,686
Opleidingsniveau ouders					
Po/vmbo	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Havo/vwo/mbo	6,475	-1,948	12,501	-0,123	-3,238
Hbo	11,099	0,216	20,908	0,189	1,157
Wo	16,937**	0,137	25,349		4,785
Moedertaal ouders					
Niet-Engels	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Engels	20,810*	2,824	5,605	0,382	-2,992
Thuistaal				0,076	1,440
Nederlands	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Engels	-20,056**	-16,235**	-21,588	-0,162	1,582
Anders	-7,040*	-10,147**	-19,044*	-0,140	-0,048
Variantie tussen scholen	204**	52*	598*	0	24**
Variantie binnen scholen tussen leerlingen	802**	221**	2.541**	2**	201**
-2 log likelihood	7.696	3.356	4.321	2.798	6.937
N scholen	28	14	14	29	31
N leerlingen	802	404	402	826	847

**: significant bij p<0,01; *: significant bij p<0,05

5 Conclusies en vooruitblik

In dit rapport hebben we een overzicht gegeven van de opzet en de resultaten van de vervolgmeting van de tpo-pilot. Hieronder vatten we de belangrijkste punten samen en geven we een korte vooruitblik naar toekomstige analyses en het volgende meetmoment in groep 5.

Onderzoeksopzet

- 12 tpo-scholen, 11 vvto-scholen en 9 eibo-scholen namen deel aan de vervolgmeting. In vergelijking met de startmeting is 1 vvto-school afgevallen.
- Ongeveer 70% van de leerlingen in de vervolgmeting hebben aan beide metingen deelgenomen; de overige leerlingen over wie in dit verslag wordt gerapporteerd zijn bij de vervolgmeting nieuw ingestroomd.
- Bij de vervolgmeting is evenals bij de startmeting op leerling-, ouder, leerkracht- en lesniveau informatie verzameld.

Vormgeving tpo (onderzoeksvraag 4)

- Op de tpo-scholen wordt in groep 3 tussen de 16% en 60% van de onderwijstijd Engels als voertaal gebruikt (gemiddeld 24% van de tijd in groep 3 tegen 36% in groep 1). Op de vvto-scholen wordt in groep 3 tussen 2% en 13% van de onderwijstijd Engels gebruikt (gemiddeld 8% in groep 3 tegen 5% in groep 1).
- Voor het merendeel van de tpo-scholen lag het aandeel onderwijstijd in het Engels in groep 1 hoger dan in groep 3. Deze ontwikkeling is niet onverwacht, omdat sommige tpo-scholen vooraf al blijk gaven van de intentie om in groep 3 een stapje terug te doen met de omvang van het aanbod Engels om ruimte te maken voor het leren lezen en schrijven in het Nederlands.
- Het aanbieden van de twee talen wordt op de tpo-scholen op verschillende wijze vormgegeven. Een deel van de scholen gebruikt een *One teacher, one language* benadering waarbij er twee leerkrachten betrokken zijn van wie één Engels spreekt en de andere Nederlands. Op andere scholen is gekozen voor *One situation, one language* waarbij de leerkracht allebei de talen spreekt, maar deze gescheiden worden aangeboden (bijvoorbeeld op andere dagen of dagdelen). Op twee scholen worden beide talen gedurende de hele week als een mix aangeboden door de leerkracht, de *Sandwich* methode.

Achtergrond en attitude leerlingen (onderzoeksvragen 1-a en 5)

- Achtergrondkenmerken en attitude zijn bevraagd met een oudervragenlijst. Voor leerlingen die voor de tweede keer aan de meting meededen, is volstaan met een verkorte variant van deze lijst.
- De respons op de oudervragenlijst in groep 3 varieerde tussen de schooltypen: tpo-scholen 55%, vvto-scholen 75%, eibo-scholen 83%.
- In het algemeen zijn er weinig leerlingen die het Engels als thuistaal hebben. Zo hoort binnen de tpo-groep slechts een klein deel van de leerlingen (5%) voornamelijk Engels van hun moeder en vader. Binnen de andere twee groepen is dit aandeel nog kleiner.
- Gemiddeld gezien komen leerlingen van tpo-scholen buiten school meer in aanraking met het Engels dan kinderen op vvto- en eibo-scholen en spreken ze het vaakst Engels in de bevraagde situaties. Er is echter veel variatie tussen de leerlingen van de verschillende scholen.

- De leerlingen in dit onderzoek hebben in het algemeen hoogopgeleide ouders. Vooral op de tpo-scholen zijn er veel ouders met een universitaire opleiding. Echter, ook hier zijn er aanzienlijke verschillen tussen de tpo-scholen.
- Van de leerlingen op tpo-scholen vindt een derde van de ouders dat hun kind meer les in het Engels zou mogen krijgen; van de ouders van vvto-leerlingen is de helft deze mening toegedaan. Vrijwel geen enkele ouder vindt het aanbod in het Engels te veel.
- Op de tpo- en vvto-scholen is de attitude van alle betrokken partijen – leerlingen, ouders, leerkrachten – vrij positief.

Vaardigheidsniveau van de leerlingen (onderzoeksvraag 1-a)

- Individuele leerlingen zijn, evenals in de startmeting, getoetst op twee receptieve vaardigheden Engels, namelijk receptieve woordenschat en receptieve grammatica. Voor alle tpo- en vvto-leerlingen is deze toetsing aangevuld met twee productieve vaardigheden: productieve woordenschat en productieve grammatica, en voor een deel van de tpo- en vvto-leerlingen ook nog met een productieve narratieve taak. Tevens is bij alle drie de groepen een toets voor non-verbale intelligentie afgenomen.
- Er zijn Cito LOVS-data verzameld over de Nederlandse taalvaardigheid (Woordenschat, Technisch lezen en Spelling) en rekenvaardigheid van alle leerlingen. Echter, er is een grote variatie in welke toetsgegevens er voor leerlingen beschikbaar waren.
- Op receptieve woordenschat en grammatica in het Engels zien we in groep 3 hetzelfde beeld als in groep 1: gemiddeld gezien doen tpo-leerlingen het beter dan vvto-leerlingen die het op hun beurt beter doen dan de eibo-leerlingen. Op productieve woordenschat en grammatica zien we dat tpo-leerlingen het beter doen dan vvto-leerlingen.
- Bij de narratieve taak produceren tpo-leerlingen meer uitingen in het Engels dan de vvto-leerlingen en gebruiken ze daarbij ook meer volledig Engelse zinnen. Gekeken naar woordgebruik produceren tpo-leerlingen meer Engelse woorden in totaal en meer verschillende Engels woorden dan de vvto-leerlingen.
- Tpo-, vvto- en eibo-leerlingen tonen gemiddeld gelijke resultaten op de non-verbale intelligentie toets.
- Wat betreft al deze resultaten voor het Engels, is er tussen de scholen binnen de (tpo-/vvto-/eibo-) groepen opvallend veel variatie.

Ontwikkeling Engelse taalvaardigheid van de leerlingen (onderzoeksvraag 2)

- Zowel bij tpo-, vvto- als eibo-leerlingen is de receptieve Engelse taalvaardigheid (woordenschat en grammatica) toegenomen tussen groep 1 en groep 3.
- De groei in toetsscore is voor tpo-leerlingen echter beduidend hoger dan voor vvto- en eibo-leerlingen.
- Oudere leerlingen, leerlingen van wie de hoogstopgeleide ouder een wo-diploma heeft en leerlingen bij wie thuis Engels wordt gesproken, behalen betere resultaten op de receptieve deelvaardigheid Engelse woordenschat dan jongere leerlingen, leerlingen van wie de hoogstopgeleide ouder ten hoogste een vmbo-diploma heeft en leerlingen bij wie thuis Nederlands wordt gesproken.
- Voor de receptieve deelvaardigheid Engelse grammatica geldt dit aanvullend ook voor leerlingen van wie de hoogstopgeleide ouder een hbo-diploma heeft en voor leerlingen met een andere thuistaal dan het Nederlands of Engels. Of dit laatste resultaat laat zien dat anderstalige leerlingen juist meer van tpo profiteren (ten minste voor wat betreft productieve grammatica), òf dat door hun meertalige achtergrond deze leerlingen zich juist sneller ontwikkelen (bijvoorbeeld Sanz, 2000), kunnen we aan de hand van de huidige gegevens niet vaststellen. Wel is

het zo dat er geen aanleiding lijkt te zijn om te denken dat anderstalige leerlingen minder zouden profiteren van tpo.

- Ook wanneer rekening wordt gehouden met bovengenoemde beïnvloedende leerlingkenmerken blijven de resultaten overeind en blijft gelden dat de groei in het niveau van de receptieve Engelse taalvaardigheid sterker is voor tpo-leerlingen dan voor vvto- en eibo-leerlingen.
- Binnen de tpo-scholen zien we dat leerlingen betere resultaten halen op receptieve Engelse woordenschat a) op scholen die de *One teacher, one language* methode aanbieden dan op scholen die de *One situation, one language* of *Sandwich* methoden aanbieden, b) bij leerkrachten die een C2-niveau in plaats van een C1-niveau hebben, c) bij leerkrachten die native speaker zijn, en d) naarmate de school meer minuten onderwijs in het Engels aanbiedt. Deze school- en leerkrachtkenmerken hangen positief met elkaar samen. In de uitgevoerde multivariate analyse bleek het echter – gezien de kleine groep tpo-scholen – statistisch niet haalbaar rekening te houden met deze onderlinge correlaties. Daarom is het mogelijk dat, bijvoorbeeld, het positieve effect van een native speaker leerkracht deels wordt verklaard door het hoge taalniveau (C2) van deze leerkracht.
- Op receptieve Engelse grammatica halen tpo-leerlingen betere resultaten op scholen die de *One teacher, one language* methode aanbieden dan scholen die de *Sandwich* methode gebruiken. Daarnaast maken meer onderwijs in het Engels en een native speaker leerkracht voor de receptieve grammatica, net als voor de receptieve woordenschat, een positief verschil. Het positieve effect van een native speaker leerkracht kan hier niet verklaard worden door het ERK-niveau van de leerkracht, want deze laatstgenoemde variabele heeft geen invloed op het niveau van de receptieve grammatica. Mogelijk andere verklarende variabelen hebben we helaas niet kunnen onderzoeken.
- Leerlingen van wie ten minste een ouder Engels als moedertaal heeft of waar de thuistaal Engels is, behalen hogere resultaten op productieve Engelse taalvaardigheid in groep 3. De invloed van deze en andere leerling-, school- en leerkrachtkenmerken op de *ontwikkeling* van hun productieve Engels taalvaardigheid kan pas feitelijk worden vastgesteld wanneer deze voor de tweede keer zijn gemeten bij de meting in groep 5.

Relatie tussen tpo en Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid (onderzoeksvragen 1b en 3)

- Wanneer in de analyse rekening wordt gehouden met de uitgangssituatie van de leerlingen in groep 1 voor rekenen, blijken er geen verschillen te zijn in de rekenvaardigheid tussen tpo, vvto- en eibo-leerlingen in groep 3. Er is met andere woorden geen effect te zien van tpo op de rekenvaardigheid in groep 3.
- Rekening houdend met het taalniveau in groep 1, zien we voor de Nederlandse taalvaardigheid gemiddeld gelijke resultaten voor de tpo-, vvto- en eibo-leerlingen in groep 3 voor de deelvaardigheid Woordenschat en Technisch lezen – teksten lezen. Op de deelvaardigheid Technisch lezen – woordlezen hebben de vvto-leerlingen in groep 3 gemiddeld een hoger resultaat dan tpo-leerlingen. Er is geen verschil gevonden bij de vergelijking van de resultaten tussen eibo- en tpo-leerlingen. Het gevonden verschil tussen vvto- en tpo-leerlingen op deze deelvaardigheid is op dit moment lastig op waarde te schatten. Op basis van de derde meting in groep 5 moet blijken of dit verschil tijdelijk van aard is of niet. Op de deelvaardigheid Spelling hebben de tpo-leerlingen gemiddeld een hoger resultaat dan de eibo-leerlingen en vormen de vvto-leerlingen de middengroep. Deze toets is echter maar bij een beperkt deel van de scholen afgenomen en is daarom wellicht minder representatief voor de gehele groep van deelnemende scholen.

Taalvaardigheid, attitude en didactische kenmerken leerkrachten (onderzoeksvragen 4 en 5)

- Er bestaan grote verschillen tussen tpo-leerkrachten wat betreft hun leeftijd, opleidingsachtergrond en ervaring met het geven van Engelstalige lessen in het primair onderwijs.
- Wat overeenkomt is de positieve houding van de leerkrachten ten opzichte van tpo en een opzet en vormgeving van tpo die wordt beargumenteerd overeenkomstig de pedagogische visie van de school.
- Van de 12 tpo-scholen is op 2 scholen de leerkracht Engels in groep 3 een moedertaalspreker.
- Vrijwel alle leerkrachten beschikken over een behoorlijk tot uitstekend Engels taalvaardigheidsniveau (B2-C2) op basis van de resultaten van zelfinschatting en receptieve woordenschattoets. Slechts één leerkracht voldoet volgens de interviewbeoordeling (B1) niet aan beoogde B2-norm (maar schatte zichzelf op C2 in).
- Leerkrachten stimuleren de leerlingen om in het Engels te spreken, meer dan in groep 1, en de mate van interactie is in groep 3 hoger dan in groep 1.
- Ondanks alle verschillende achtergronden en opvattingen waren de geobserveerde lessen onderling vergelijkbaar: interactief, speels en aan de hand van een bepaald thema. Verschillen tussen lessen qua didactiek, input, interactie en feedback leken vooral het gevolg van de diversiteit aan leerdoelen, inhouden en werkvormen die gehanteerd werden tijdens de lesobservatiemomenten.

Vooruitblik

- Het volgende meetmoment vindt plaats in groep 5 (voorjaar 2019).
- In groep 5 wordt de productieve Engelse taalvaardigheid voor de tweede keer gemeten en kunnen ook de Cito LOVS-gegevens voor de Nederlandse taalvaardigheid en rekenen voor de tweede keer worden opgevraagd. Dan kan de ontwikkeling van deze vaardigheden in relatie tot tpo optimaal worden geanalyseerd.
- Bij deze meting hopen we de nog ontbrekende informatie over de achtergrondkenmerken van de leerlingen te verzamelen.
- In de volgende rapportage worden de data van de narratieve taak nog verder uitgewerkt.
- Voor een goed beeld van de effecten van tpo in de bovenbouw van het primair onderwijs is het gewenst de pilot en het flankerend onderzoek na groep 5 voort te zetten.

Literatuur

Broek, E. van den, Graaff, R. de, Unsworth, S., & Zee, V. van der (2014). *Voorstudie Pilot Tweetalig Primair Onderwijs*. Groningen: GION.

Cirino, P., Pollard-Durodola, S., Foorman, B., Carlson C., & Francis, D.(2007). Teacher characteristics, classroom instruction, and student literacy and language outcomes in bilingual kindergartners. *The Elementary School Journal, 107*(4), 341-364.

Council of Europe (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment.* Cambridge: Cambridge University Press.

Erkel, M. van, Peters, N., Mulder, L., & Philipsen, K. (2013). *Kwaliteitstandaard vvto.* Tilburg: AO Consult.

Europees Platform (2009). *Modellenboekje vvto Engels*. Haarlem: Europees Platform.

Europees Platform (2013). *Startnotitie pilot tweetalig primair onderwijs.* Haarlem: Europees Platform.

Fasoglio, D., Jong, K. de, Trimbos, B., Tuin, D., Beeker, A. (2015). *Taalprofielen 2015. Herziene versie van Taalprofielen 2004*. Enschede: SLOFaul, F., Erdfelder, E., Lang, A.-G., & Buchner, A. (2007). G*Power 3: A flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences. *Behavior Research Methods, 39*, 175-191.

MacWhinney, B. (2000). *The CHILDES Project: Tools for Analyzing Talk.* 3rd Edition. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates

Mayer, M. (1969). *Frog, where are you?* New York: Dial Books for Young Readers.

Mayer, M. & Mayer, M. (1975). *One frog too many*. New York: Dial Books for Young Readers.

Pianta, R.C., La Paro, K.M., & Hamre, B.K. (2008). *Classroom Assessment Scoring System (CLASS)*. Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing.

Sanz, C. (2000). Bilingual education enhances third language acquisition: Evidence from Catalonia. *Applied psycholinguistics*, *21*(1), 23-44.

Unsworth, S., Persson, L., Prins, T., & Bot, K. de (2012). *Eindverslag FLiPP.* Groningen: Rijksuniversiteit Groningen /Utrecht: Universiteit Utrecht.

Unsworth, S., Persson, L., Prins, T., & Bot, K. de (2015). An investigation of factors affecting early foreign language learning in the Netherlands. *Applied Linguistics., 36 (5), 527-548. doi: 10.1093/applin/amt052*

Wierenga, J.M. (2014). *Engels als instructietaal in het basisonderwijs. Een kwalitatief onderzoek naar verbale interactie tijdens Engelse en Nederlandse instructie* (Masterthesis). Onderwijskunde, Faculteit Sociale Wetenschappen, Universiteit Utrecht, Utrecht.

Wierenga, J., Schaaf, M. van der, & Graaff, R. de (2014). Verbale dominantie tijdens Engelstalige en Nederlandstalige lessen in het basisonderwijs. *Levende Talen Tijdschrift, 4*, 3-14.

Bijlagen

Bijlage 1 – Toetsscores per school

Engelse taalvaardigheid

		PPVT				TROG			
Type	School	Gem.	Standaarddeviatie	Min-max	N	Gem.	Standaarddeviatie	Min-Max	N
Tpo		68,12	21,5	9-127	357	39,07	17,9	6-77	374
	1	72,7	20,2	36-121	21	53,1	14,2	26-71	20
	2	79,3	13,2	52-102	26	45,3	15,5	21-72	26
	3	99,9	15,5	78-127	8	57,3	14,3	21-69	9
	4	63	17,1	39-103	28	38,5	11,2	16-59	28
	5	63,8	23,1	9-107	41	36,3	17,4	7-70	42
	6	69,2	21,7	17-118	36	38,2	17,3	6-74	37
	7	83,9	12,8	48-102	27	55,3	13	22-75	26
	8	71,3	19,2	56-110	8	50,3	10,4	31-61	8
	9	57	18,2	11-116	99	26,8	14,4	8-77	115
	10	81,8	18,9	55-113	18	52,9	10,3	36-68	18
	11	69,8	21,4	42-125	18	46,2	17,5	15-77	18
	12	68,8	24,6	23-113	27	42	17,5	17-71	27

		PPVT				TROG			
Type	School	Gem.	Standaarddeviatie	Min-Max	N	Gem.	Standaarddeviatie	Min-max	N
Vvto		51,26	20,8	7-129	334	25,87	14,0	4-72	323
	1	48,3	17,5	14-91	25	24,7	15	8-64	25
	2	37,6	16,8	13-84	20	15,6	8,1	8-38	20
	4	47,2	16,5	13-96	27	25,3	12,9	7-70	26
	5	54,7	19,1	12-121	52	27,3	14,2	5-70	52
	6	52,5	14,5	28-84	20	26,8	7,4	12-38	20
	7	46,8	26,6	17-91	13	29,8	15,3	12-60	13
	8	55,8	33,9	12-120	8	22,8	12,5	9-46	8
	9	49	21,8	7-116	53	21,8	12,8	4-70	43
	10	48,5	18,6	13-109	49	21,8	10	8-58	49
	11	62,5	20,2	34-129	42	35,4	16,3	10-72	43
	12	53,8	25	13-108	25	29,9	15,8	9-71	24

		PPVT				TROG			
Type	School	Gem.	Standaarddeviatie	Min-Max	N	Gem.	Standaarddeviatie	Min-Max	N
Eibo		35,99	20,3	0-131	312	13,52	10,6	2-73	312
	1	40,4	19,8	8-78	30	14,4	11,1	6-58	30
	2	35,9	18,6	8-89	53	13,5	8,5	5-55	53
	3	27,1	12,8	9-48	27	11,9	8,2	2-33	27
	4	33,5	18,7	7-97	40	11,2	9,1	4-63	40
	5	28,4	14,9	4-58	27	11	6,8	6-29	27
	6	38,1	24,5	0-112	24	12,3	11,3	4-59	24
	7	47	25,1	10-131	29	20,1	16,4	6-69	29
	8	37,5	21,6	7-88	40	14,7	13,3	7-73	40
	9	35,6	20,7	9-95	42	12,8	7,6	4-41	42

		EVT				CELF			
Type	School	Gem.	Standaarddeviatie	Min-max	N	Gem.	Standaarddeviatie	Min-Max	N
Tpo		14,31	13,3	0-86	374	7,93	6,6	0-30	373
	1	17,2	11,5	3-50	20	12	6	3-23	20
	2	14,2	9,4	3-37	26	11	5,3	3-20	26
	3	34,3	20,8	4-58	9	17	6	5-26	9
	4	16,7	8,7	3-38	28	9,3	3,9	2-18	27
	5	14,5	12,8	1-47	42	7	6,8	0-21	42
	6	12,5	14	3-86	37	9,4	6,8	0-30	37
	7	27,4	11,1	6-48	26	11,6	6,1	2-23	26
	8	19	13,4	10-50	8	7,5	4,7	3-16	8
	9	6,6	7,1	0-50	115	3,8	4,9	0-23	115
	10	24,8	15,2	10-64	18	14,1	4,7	6-23	18
	11	14,6	14	4-55	18	7	6,9	1-27	18
	12	17	16		27	7,6	6,9	0-23	27

		EVT				CELF			
Type	School	Gem.	Standaarddeviatie	Min-max	N	Gem.	Standaarddeviatie	Min-max	N
Vvto		7,93	9,1	0-70	323	2,77	0-25		323
	1	6,9	4,9	0-19	25	2,1	4,5	0-21	25
	2	4,4	2,3	0-10	20	0,7	0,9	0-3	20
	4	7,3	6,3	1-30	26	3,1	3,2	0-12	26
	5	7,9	9,3	0-56	52	2,5	4,8	0-23	52
	6	7,2	4	3-17	20	2,2	1,6	0-5	20
	7	10,8	10,8	2-42	13	3,7	4,7	0-16	13
	8	8	4,3	2-15	8	2,4	2,2	0-7	8
	9	7,2	9,3	0-56	43	2,4	4,2	0-24	43
	10	4,2	3,9	0-26	49	1,1	2,9	0-16	49
	11	15	14,8	2-70	43	5,7	6,3	0-25	43
	12	7,7	9	0-41	24	4,2	5,1	0-23	24

SON-R Non-verbale intelligentietest

Schooltype

Tpo					vvto					eibo				
School	Gem.	Sd	Min-max	N	School	Gem.	Sd	Min-max	N	School	Gem.	Sd	Min-max	N
	15,633	4,1	2-30	276		15,281	3,7	2-29	335		15,090	3,9	3-28	312
1	17,8	4,1	9-27	21	1	12,6	3,3	5-19	25	1	16,9	3,4	11-23	30
2	16,2	4,4	3-24	26	2	14,7	3,5	8-22	20	2	16,3	4,4	6-28	53
3	16,1	4,2	7-21	9						3	13,7	3,5	7-20	27
4	14,8	3,4	8-23	28	4	15,4	4	6-22	27	4	14,4	4,6	5-26	40
5	15,1	4,3	6-25	42	5	16,4	4,5	9-29	52	5	15,0	2,7	10-22	27
6	15,9	4,5	5-23	37	6	14,6	3,4	9-22	20	6	13,0	3,6	6-20	24
7	16,3	3,9	8-24	27	7	17,0	3	13-25	13	7	13,3	3,6	5-21	29
8	16,3	2,2	13-20	8	8	15,9	2,9	12-20	8	8	15,4	3,3	8-22	40
9	15,5	3,4	6-27	115	9	15,2	3,3	6-24	53	9	16,0	3,6	3-25	42
10	14,5	5,4	2-21	18	10	15,2	3,7	2-21	49					
11	17,1	5,4	6-30	18	11	15,1	3,2	7-21	43					
12	14,3	4	7-24	27	12	16	3,1	11-22	25					

Cito-LOVS toetsresultaten

	Spelling					Woordenschat				Technisch lezen (AVI)			
Type	School	Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N
Tpo		184,05	49,8	90-273	64	37,3	17,7	2-93	129	1,09	1,5	0-9	230
	1					52,15	17,2	25-93	20	1,40	1,1	0-4	20
	2									1,46	2,3	0-7	24
	3					24,33	11,6	11-42	9	0,56	0,5	0-1	9
	4	222,0	45,4	122-273	28	44,36	16,1	6-93	28	0,93	1,4	0-5	28
	5									1,05	1,6	0-6	41
	6									1,41	1,8	0-8	37
	7					34,30	16,0	5-59	27	0,90	0,6	0-2	20
	8									2,00	2,9	0-9	8
	9												0
	10	140,50	31,4	90-218	18					0,56	0,9	0-3	18
	11	171,67	25,3	130-210	18	37,11	15,2	15-59	18				
	12					26,59	14,2	2-59	27	0,68	0,7	0-3	25

		Technisch Lezen (DMT)				Rekenen/wiskunde			
Type	school	Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N
Tpo		19,89	14,8	0-85	246	121,85	32,2	41-226	217
	1	26,2	15,5	10-65	20	132,75	35,1	71-226	20
	2	7,2	5,5	0-16	15	123,19	32,8	67-189	26
	3	15,11	4,9	5-22	9	114,33	26,9	73-146	9
	4	15,46	11,0	3-45	28	116,86	32,5	59-189	28
	5	20,5	20,4	0-78	40				0
	6	29,49	19,0	7-85	37	118,54	32,5	41-172	37
	7	15,67	8,1	8-45	27	122,08	33,3	61-189	26
	8	22,75	8,7	8-36	8	139,13	20,4	113-174	8
	9				0				0
	10	21,39	12,2	10-61	18	[20]			
	11	18,89	7,9	7-45	18	134	34,7	73-224	18
	12	17,38	9,2	8-57	26	111,26	27,0	44-161	27

20 Hoewel deze tpo-school wel een Rekentest heeft afgenomen, bleek dit een andere versie te zijn en om die reden niet vergelijkbaar met de toetsscores van andere scholen.

	Spelling					Woordenschat				Technisch lezen (AVI)			
Type	School	Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N
vvto		172,0	61,4	8-273	207	43,91	21,6	-9-93	165	1,07	1,3	0-8	285
	1					47,70	13,6	22-68	23	0,62	1,0	0-3	21
	2	182,45	50,1	78-273	20								
	4	152,41	37,7	101-273	27	43,37	23,5	3-93	27	1,15	1,9	0-8	27
	5									1,04	1,5	0-6	51
	6	201,30	45,8	132-273	20	45,25	12,0	17-70	20	1,60	1,3	1-6	20
	7	124,23	52,3	17-193	13					0,46	0,9	0-3	13
	8									0,75	1,0	0-3	8
	9	166,32	79,9	8-273	53	50,30	23,8	15-93	53	1,02	1,2	0-6	53
	10	161,53	48,0	24-270	49					1,12	0,9	0-4	25
	11					33,48	21,4	-9-93	42	1,31	1,2	0-4	42
	12	218,80	48,2	156-273	25					1,08	1,0	0-4	25

		Technisch Lezen (DMT)				Rekenen/wiskunde			
type	school	Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N
vvto		24,10	15,7	1-89	330	124,32	34,1	37-226	282
	1	18,88	13,8	1-58	24	123,52	22,7	73-183	25
	2	31,85	19,1	4-82	20	127,8	34,7	54-189	20
	4	20,56	16,4	5-69	27	112,7	33,8	54-189	27
	5	23,04	16,0	6-80	51				
	6	26,75	15,0	12-67	20	155,2	26,6	114-226	20
	7	13,15	6,1	3-23	13	107,38	21,6	78-152	13
	8	25,13	19,3	13-72	8	105,63	26,7	62-146	8
	9	23,51	14,8	4-80	53	125,98	42,2	41-226	53
	10	23,76	11,3	3-59	49	122,39	33,1	49-206	49
	11	26,05	18,6	6-89	42	120,48	34,9	37-226	42
	12	31,35	16,5	9-82	23	131,64	20,7	93-172	25

	Spelling					Woordenschat				Technisch lezen (AVI)			
type	school	Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N
eibo		157,38	54,3	1-273	123	42,07	16,4	-10-93	107	0,94	1,3	0-8	298
	1									0,97	1,7	0-8	30
	2									1,18	2,1	0-8	44
	3	185,44	59,9	78-273	27					0,52	0,6	0-2	27
	4					38,90	11,8	21-59	40	1,43	1,0	0-4	40
	5	137,67	56,6	1-270	27	36,07	12,6	12-70	27	0,78	0,8	0-3	27
	6									0,75	1,1	0-5	24
	7	154,21	33,6	90-218	29					1	1,1	0-4	29
	8									0,55	0,5	0-1	38
	9	154,05	55,3	40-270	40	49,28	20,0	-10-93	40	1	1,1	0-5	39

		Technisch Lezen (DMT)				Rekenen/wiskunde			
type	school	Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N
eibo		22,34	14,8	2-92	259	119,88	31,2	27-224	308
	1	32,9	19,9	9-92	30	131,4	28,7	82-193	30
	2	9,21	5,1	2-18	19	122,66	33,1	56-189	53
	3	17,07	6,6	7-36	27	119,96	32,4	69-189	27
	4	28,8	15,6	9-74	40	113	30,6	54-189	40
	5	18,3	8,6	8-43	27	110,37	30,6	48-189	27
	6	19,29	11,8	4-46	24	105,54	33,6	27-152	24
	7	26,55	16,0	7-66	29	109,64	24,4	62-161	28
	8	15	7,7	4-36	23	130	28,2	80-189	39
	9	23,48	14,9	5-78	40	126,68	29,8	91-224	40

Bijlage 2 – Correlaties tussen Engelse taalvaardigheidstesten en Cito-LOVS toetsresultaten

Correlaties tussen scores op de TROG, PPVT, EVT, CELF, SON-R en Spelling, Woordenschat, Technisch Lezen (AVI), Technische Lezen (DMT) en Rekenen/Wiskunde in totaal en per type school

Totaal	PPVT	TROG	EVT	CELF	SON R	Rekenen/wiskunde	Woordenschat	Spelling	AVI	DMT
PPVT (n items correct)	1	,738**	,678**	,729**	,180**	,171**	,031	,210**	,124**	,058
TROG (n items correct)		1	,697**	,793**	,204**	,180**	-0,035	,179**	,127**	,037
EVT (n items correct)			1	,784**	,125*	,070	-,138[1]	,006	,070	,022
CELF (n items correct)				1	,192**	,110[1]	-,092	,052	,144*	,064
SONR					1	,408**	,183**	,115[1]	,212**	,202**
Rekenen/Wiskunde (vaardigheidsscore)						1	,426**	,446**	,315**	,356**
Woordenschat (vaardigheidsscore)							1	,385**	,230**	,215**
Spelling (vaardigheidsscore)								1	,433**	,433**
AVI (vaardigheidsniveau)									1	,819**
DMT (vaardigheidsscore)										1

** p < 0.01, * p < .01, [1] p < .05

tpo		PPVT	TROG	EVT	CELF	SON R	Rekenen/wiskunde	Woordenschat	Spelling	AVI	DMT
	PPVT (n items correct)	1	,682**	,695**	,742**	,207**	,212*	-,020	-,295[1]	,131[1]	,114
	TROG (n items correct)		1	,677**	,763**	,255**	,390**	,103	-,208	,133[1]	,164*
	EVT (n items correct)			1	,745**	,127[1]	,146[1]	-,094	-,088	,076	,106
	CELF (n items correct)				1	,212**	,261**	,056	-,188	,167[1]	,176*
	SONR					1	,501**	,296**	,118	,269**	,267**
	Rekenen/Wiskunde (vaardigheidsscore)						1	,410**	,158	,351**	,393**
	Woordenschat (vaardigheidsscore)							1	,295[1]	,396**	,245**
	Spelling (vaardigheidsscore)								1	,276	,018
	AVI (vaardigheidsniveau)									1	,788**
	DMT (vaardigheidsscore)										1

vvto		PPVT	TROG	EVT	CELF	SON R	Rekenen/wiskunde	Woordenschat	Spelling	AVI	DMT
	PPVT (n items correct)	1	,562**	,576**	,598**	,145**	,166**	,099	,293**	,123[1]	,142*
	TROG (n items correct)		1	,653**	,747**	,242**	,207**	,022	,256**	,187**	,150**
	EVT (n items correct)			1	,826**	,099	,055	-,063	-,014	,076	,072
	CELF (n items correct)				1	,150**	,077	-0,063	,103	,181**	,166**
	SONR					1	,286**	,152	,157[1]	,160**	,192**
	Rekenen/Wiskunde (vaardigheidsscore)						1	,475**	,564**	,348**	,414**
	Woordenschat (vaardigheidsscore)							1	,536**	,176[1]	,191[1]
	Spelling (vaardigheidsscore)								1	,491**	,563**
	AVI (vaardigheidsniveau)									1	,832**
	DMT (vaardigheidsscore)										1

eibo (N =		PPVT	TROG	EVT	CELF	SON R	Rekenen/wiskunde	Woordenschat	Spelling	AVI	DMT
	PPVT (n items correct)	1	,603**	-	-	,156**	,206**	,376**	,114	,107	,085
	TROG (n items correct)		1	-	-	,091	,086	,113	,007	,059	-,014
	SONR			-	-	1	,466**	,180	,005	,194**	,165**
	Rekenen/Wiskunde (vaardigheidsscore)			-	-		1	,338**	,289**	,263**	,253**
	Woordenschat (vaardigheidsscore)			-	-			1	,243[1]	,159	,163
	Spelling (vaardigheidsscore)			-	-				1	,447**	,416**
	AVI (vaardigheidsniveau)			-	-					1	,860**
	DMT (vaardigheidsscore)			-	-						1

Bijlage 3 – Overige resultaten oudervragenlijsten

Oudersamenstelling

De vragenlijst voor ouders start met vragen over de gezinssamenstelling, waarbij een onderscheid is gemaakt naar beide ouders (of verzorgers), alleen moeder[21] (of verzorgster), alleen vader (of verzorger), en anders. In de tabel staan de percentages volledige gezinnen (c.q. beide ouders/verzorgers) per schooltype.

Tabel 1 – Volledig gezin, naar schooltype (in %)

	Schooltype			
	tpo	vvto	eibo	totaal
volledig gezin	92,2	89,1	91,9	91,1

De tpo-groep telt de meeste volledige gezinnen de vvto-groep de minste. Echter, de verschillen zijn niet groot. Wanneer een gezin niet volledig is, ontbreekt bijna altijd de vader/verzorger.

Geboorteland en verblijfsduur ouders en kind

Informatie over het geboorteland van moeder, vader en kind is opgenomen in Tabel 2. Er waren bij deze vragen twee antwoordopties: *Nederland* en *Anders, namelijk*… De tabel laat het percentage kinderen en ouders met geboorteland Nederland zien.

Tabel 2 – Geboorteland is Nederland voor moeder, vader en kind (in %) naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school

Schooltype											
tpo				vvto				eibo			
school	moeder	vader	kind	school	moeder	vader	kind	school	moeder	vader	kind
	,0	,9	3,7		,8		),0		,0	,5	,1
	,7	,7	4,2		,7	)	),0		,7		,8
	)	,6	)0,0		,7	)	),0		,3	,9	),0
	,9	,5	5,0						)	)	),0
		,3	)0,0		),0	)	),0		)	)	),0
	,8	,3	)0,0		,8	,1	),0		,4	,3	),0
	,2	,6	7,5		,0		),0			,8	),0
			1,7		,7		),0		,6	,6	),0
	,7	,3	3,3		,5	)	),0		)	)	),0
	,9	,7	7,1		,3	,6	),0			,3	,9
	,4	,7	)0,0		,1	)	),0				
	,3	,3	2,9		,7	,3	),0				
		,2	),9		),0	)	),0				

Praktisch alle kinderen zijn in Nederland geboren. Bekijken we het geboorteland van de ouders, dan zien we dat de ouders van kinderen op tpo-scholen vaker in het buitenland geboren zijn dan

21 Overal waar hierna staat ‘moeder’, kan gelezen worden ‘moeder of verzorgster’, overal waar staat ‘vader’ kan gelezen worden ‘vader of verzorger’, en waar ‘ouder(s)’ staat ‘ouder(s) of verzorger(s)’.

de ouders van kinderen op de vvto-scholen, die op hun beurt vaker in het buitenland geboren zijn dan de ouders van kinderen op de eibo-scholen. Van de ouders die niet in Nederland zijn geboren is overigens maar een zeer beperkt aantal in een Engelstalig land geboren.

Verder werd de ouders gevraagd of zij altijd al in Nederland hebben gewoond. Wanneer dit niet het geval was, werd gevraagd hoe lang zij in het buitenland hebben gewoond. Tabel 3 geeft inzicht in welk percentage van de ouders en kinderen niet altijd in Nederland heeft gewoond en in de verblijfsduur in jaren in Nederland (per eerste helft 2017) wanneer ze niet altijd in Nederland hebben gewoond. Uit de tabel blijkt dat een groter percentage ouders en kinderen uit de tpo-categorie een tijd in het buitenland heeft gewoond ten opzichte van ouders en kinderen uit de vvto- en eibo-categorie. Het percentage ouders en kinderen uit de vvto-categorie dat een tijd in het buitenland heeft gewoond, is groter ten opzichte van ouders en kinderen uit de eibo-categorie. De gemiddelde verblijfsduur van de ouders in Nederland van de tpo-categorie verschilt nauwelijks van die van de vvto-categorie, die van de eibo-categorie ligt iets hoger.

Tabel 3 – Percentage ouders en kinderen dat niet altijd in Nederland heeft gewoond en het aantal jaar dat men nu al wel in Nederland woont tussen haakjes, naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school

Schooltype											
tpo				vvto				eibo			
School	Moeder	Vader	Kind	School	Moeder	Vader	Kind	School	Moeder	Vader	kind
	33(19)	27(21)	10 (4)		23 (17)	19 (23)	7 (5)		9(23)	11 (24)	2(4)
1	32 (17)	33 (20)	6 (7)	1	14 (14)	0	0	1	17 (27)	15 (29)	4 (7)
2	16 (30)	25 (25)	0	2	33 (14)	20 (11)	25 (3)	2	8 (27)	15 (30)	0
3	78 (15)	78 (24)	44 (4)		.	.	.	3	0	5 (35)	0
4	17 (16)	9 (12)	0	4	5 (2)	6 (2)	5 (2)	4	0	6 (35)	0
5	31 (20)	19 (32)	0	5	32 (21)	21 (30)	12 (6)	5	13 (29)	9 (21)	0
6	32 (13)	31 (13)	33 (4)	6	15 (14)	10 (31)	0	6	24 (22)	12 (22)	0
7	42 (20)	29 (28)	13 (5)	7	39 (12)	50 (13)	33 (6)	7	27 (19)	31 (20)	7 (1)
8	17 (18)	17 (1)	17 (7)	8	13	0	0	8	0	3 (10)	0
9	20 (23)	9 (17)	0	9	33 (22)	26 (26)	0	9	13 (15)	16 (18)	7 (4)
10	78 (12)	60 (14)	20 (2)	10	16 (19)	13 (28)	3 (7)	10			
11	43 (19)	17 (15)	13 (2)	11	32 (16)	33 (23)	9 (4)	11			
12	62 (22)	60 (24)	15 (7)	12	0	0	0	12			

Beheersing Nederlands en Engels ouders

Zowel de Nederlandse als de Engelse taalvaardigheid van de ouders wordt gemeten aan de hand van vier dezelfde modaliteiten: verstaan/begrijpen, spreken, lezen en schrijven. De antwoordmogelijkheden varieerden van (1) niet of zeer slecht tot (5) zeer goed. De scores van de vier modaliteiten zijn gesommeerd, wat een uiteindelijke score op Nederlandse en Engelse taalvaardigheid vormt. Deze score varieert van 4 tot 20.
In onderstaande tabel wordt het gemiddelde Nederlandse taalvaardigheidsniveau van de ouders per school weergegeven.

Vrijwel alle ouders beheersen de Nederlandse taal goed tot zeer goed. Hierdoor zijn er ook slechts geringe verschillen in taalvaardigheidsniveau Nederlands tussen de ouders van kinderen in de verschillende schoolcategorieën. Wel zijn er verschillen tussen de scholen onderling.

Tabel 4 – Taalvaardigheid Nederlands ouders, naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school (gemiddelden)

			Schooltype					
	tpo			vvto			eibo	
school	moeder	vader	school	moeder	vader	school	moeder	vader
	18,3	18,3		18,4	18,7		18,9	18,7
1	18,9	18,6	1	17,3	18	1	18,9	18,4
2	19,3	18,2	2	18,1	19,5	2	19,7	19,4
3	15,6	16,7				3	17,9	17,9
4	18,6	18,7	4	18,1	17,9	4	19,4	19,2
5	18,2	19,3	5	18,8	19,3	5	19	18,9
6	18,4	17,9	6	18,5	19,3	6	18,9	19
7	18,6	19	7	17,2	15,4	7	18,1	19,3
8	17,8	16,5	8	17,8	18,3	8	18,7	18,5
9	18,7	19,1	9	18,7	19	9	18,2	17,7
10	15,4	17,4	10	19,2	19,3			
11	18,7	18,2	11	17,7	18			
12	17,6	15,6	12	19,3	19,2			

In Tabel 5 geven we het gemiddelde Engelse taalvaardigheidsniveau per school weer.

Ook voor het Engels zijn de scores scheef verdeeld, maar niet zo scheef als bij het Nederlands. Ouders met kinderen op tpo-scholen scoren het hoogst, ouders van kinderen op vvto- en op eibo-scholen scoren iets lager. Echter, de verschillen tussen de scholen zijn weer groter dan tussen de schoolcategorieën.

Tabel 5 – Taalvaardigheid Engels ouders, naar schooltype (gemiddelden) en daarbinnen uitgesplitst naar school

			Schooltype					
	tpo			vvto			eibo	
school	moeder	vader	school	moeder	vader	school	moeder	vader
	15,8	16,3		15,3	15,7		14,9	15,4
1	15,8	17,3	1	13,6	15,9	1	15,4	15,7
2	16,2	16,1	2	13,8	16,8	2	16,1	16,6
3	16,5	17,9		.	.	3	13,1	13,6
4	15,8	15,7	4	14,7	15,6	4	15	15,9
5	16,1	17	5	15,5	15,8	5	14,6	14,3
6	15,4	16,1	6	14,7	15,6	6	13,9	15,6
7	17,4	17,5	7	14,8	13,4	7	16,3	17,1
8	16,0	14,3	8	15,5	15,4	8	14,7	14,8
9	15,1	15,9	9	16,4	16,6	9	14,6	15,3
10	17	17,2	10	15,4	16,2			
11	15,9	16,7	11	16	15,5			
12	13,3	12,9	12	14,9	15,1			

Bijlage 4 – Voorbeeld van een Frog Story fragment van een FoTo-leerling in groep 3

EXP = testleidster
CHI = kind
@s = code voor woord in het Nederlands

*EXP: so Mary is going to sleep.
*CHI: yeah.
*EXP: she wants you to tell her a good night story.
*EXP: you have to tell it carefully.
*EXP: mary cannot see the pictures because her eyes are closed and she doesn't know the story.
*EXP: remember to tell her about every picture.
*EXP: you can start now.
*CHI: the boy &kreeg a bucket of +…
*CHI: the boy have a dog and a frog.
*CHI: the boy opened the packet <and #> [/] <and> +//.
*CHI: +, and the dog and the frog &kieking # er@s in@s.
*CHI: er@s is a little frog say the boy.
*CHI: the dog likt@s the little frog.
*CHI: the big frog was angry.
*CHI: the boy say frog this is your friend.
*CHI: the little boy was happy.
*CHI: the big frog <was> [/] was angry.
*CHI: the boy &kieking &ner [=naar] the little frog and the big frog.
*CHI: the little frog sitting on the floor.
*CHI: the big <forg> [//] frog die@s say iets@s to the little frog.
*CHI: the big frog beet@s in the been@s of the little frog.
*CHI: the dog &sjrikt [=schrikt].
*CHI: the little boy say oh no.
*CHI: the little boy was angry op@s the big frog.
*CHI: the dog too.
*CHI: <the little> [/] the little frog and the big frog going to the <b-> [/] <b-> [/] bus.
*CHI: the dog and the boy too.
*CHI: the big frog duwde@s him eraf@s.
*CHI: the little frog &sjrikt.
*CHI: the boy have this door@s.
*CHI: die@s was yy angry op@s the big frog.
%pho: op de plek van yy zegt het kind iets van 'rer', very?
*CHI: the dog too.
*CHI: the little frog was sip@s.
*CHI: the boy say you there and $where [=we're] hier@s.
*CHI: they going to the &boet [=boot].
*CHI: with the dog and the little frog.
*CHI: <and the boy +…> [//] and the boy.
*CHI: the big <forg> [//] frog &spwrong in the &boet [=boot].
*CHI: the boy &kieking in the water.
*CHI: <the hond@s too> [//] the dog too.

*CHI: <the little boy &kieking &ner [=naar] the big> [//] the little frog &kieking <na-@s> [//] &ner the big frog.
*CHI: <the little> [/] the little frog was sip@s.
*CHI: the big frog was angry.
*CHI: the little boy was happy and the dog too.
*CHI: the big frog die@s duwde@s the little frog eraf@s.
*CHI: the little frog die@s deed@s plons@s in the water.
*CHI: the big frog &stiek [=steekt] &sijn tong@s out.
*CHI: <the big> [//] the boy <die@s has> [/] die@s has niks@s door@s.
*CHI: the &sjildpet [=schildpad] die@s vertelde@s hem@s and <the s-> [//] the big frog was happy.
*CHI: maar@s the boy die@s not.
*CHI: the hond@s too.
*CHI: &hai [=hij] was sip@s.
*CHI: the &sjildpet [=schildpad] die@s has angry.
*CHI: and the frog die@s was sip@s.
*CHI: the little boy &soeking the little frog.
*CHI: the &sjildpet [=schildpad] and the dog too.
*CHI: the big frog die@s clime <on the> [//] on the &blet.
*CHI: the little boy &font [=vond] not the little frog.
*CHI: <the> [//] he was sip@s.
*CHI: heel@s sip@s.
*CHI: the &sjildpet was ook@s sip@s.
*CHI: and the hond@s was angry op@s the big frog.
*CHI: the boy &hieling[=?] on &sijn bed.
*CHI: the dog likt@s him.
*CHI: the &sjildpet <klo-@s> [//] clime in &sijn &sjild [=schild].
*CHI: the big frog was too sip@s.
*CHI: the boy hear # het@s herkende@s kwaak@s.
*CHI: the dog die@s &kiek om@s.
*CHI: <the frog> [//] the big frog and the &sjildpet too.
*CHI: there was the little frog.
*CHI: the boy was happy.
*CHI: the dog <too> [/] too.
*CHI: the big frog and &sjildpet too.
*CHI: <the dog> [//] the little frog yy sitting on the big frog.
%pho: ANN zegt iets wat lijkt op ‘des’ op de plek van yy.
*CHI: the big frog was not happy.
*CHI: maar@s the little frog die@s was happy.
*CHI: the boy and the dog and the &sjildpet too.
*CHI: the little frog and the big frog was happy.
*CHI: the boy, the dog and the &sjldpet too.
*EXP: well done!
*EXP: i think Mary really enjoyed that story.
@End

Bijlage 5 – Korte beschrijving van de geobserveerde lessen per school

Tpo_A

Algemene lesbeschrijving
Korte beschrijving van onderwerp/thema, lesdoelen, lesactiviteiten en gebruikte leermiddelen.

Les 1: Het weerbericht
De leerkracht presenteert het weerbericht voor vandaag, morgen en de rest van de week door een zelfgemaakt tv-frame voor haar hoofd te houden. Na afloop stelt ze vragen over het weerbericht aan de klas. Vervolgens gaan de leerlingen in de binnen-buitenkring zelf het weerbericht presenteren en daarover vragen stellen. De leerlingen in de binnenkring presenteren het weerbericht; de leerlingen in de buitenkring luisteren en stellen vragen over het weer (*Do I need my umbrella?, Do I need my sunglasses?, Is it windy?, Is it warm or cold?,* etc.). De leerkracht vraagt een tweetal om hun dialoog voor te doen voor de rest van de klas. Daarna verplaatsen de leerlingen in de buitenkring drie plekjes en wisselen de rollen van de binnen- en buitenkring.

Les 2: Weerwoorden
Er wordt een spelletje gespeeld met bekende en nieuwe woorden met betrekking tot het weer (*fog, snow, rainbow, thunder, rain, windy, clouds, stormy*, etc.). De leerkracht zegt een woord en laat de leerlingen het woord herhalen. Vervolgens geeft ze een gebaar bij het woord, dat de leerlingen nadoen. Daarna noemt de leerkracht alle woorden en moeten de leerlingen het bijbehorende gebaar maken, en andersom: de leerkracht maakt de gebaren en de leerlingen zeggen de woorden. Beide vormen worden nog een keer herhaald, waarna de leerlingen het spelletje in tweetallen gaan spelen. Na het spelletje volgt een liedje op het digibord met korte zinnen over de natuur, waarbij de leerlingen de zinnetjes herhalen. De leerlingen hebben ondertussen een werkblad gekregen met zes vakjes. De leerlingen luisteren naar de leerkracht en tekenen het bijbehorende weer in elk vakje, bijvoorbeeld: *It is sunny, it is 20 degrees and you need your sunglasses*. Aan het einde van de les zingen de leerlingen nogmaals het liedje.

Tpo_B

Deze school heeft om praktisch-organisatorische redenen niet kunnen deelnemen aan de les-observaties en het interview.

Tpo_C

Algemene lesbeschrijving
Korte beschrijving van onderwerp/thema, lesdoelen, lesactiviteiten en gebruikte leermiddelen.

Les 1: Dieren raden (vakleerkracht)
Op het digibord staan foto's van dieren. De leerkracht vraagt een leerling om een dier in gedachten te nemen. De andere leerlingen moeten raden welk dier het is door vragen te stellen. Nadat de activiteit plenair is geoefend, gaan de leerlingen in tweetallen aan de slag in de binnen-buiten-kring. Na afloop vraagt de leerkracht aan verschillende leerlingen om te vertellen welk dier hun partner in gedachten had. Daarna volgt een ronde waarin leerlingen een dier in gedachten mogen nemen dat niet op het bord staat. Tot slot vertelt de leerkracht dat ze een monster in gedachten heeft dat er heel gek uitziet. De leerlingen moeten door middel van vragen erachter komen hoe het monster eruit ziet, waarbij de leerkracht het monster gelijktijdig op het bord tekent.

Les 2: Vissen maken (groepsleerkracht)
Het onderwerp van de tweede les is dieren die in het water leven. De leerlingen gaan een 'fishing game' maken met magneten. De leerkracht laat een voorbeeld van het spelletje op het digibord zien. Vandaag gaan de leerlingen de vissen maken van vilt. De leerkracht laat plaatjes van verschillende vissen zien en benoemt samen met de leerlingen de verschillende onderdelen (vinnen, schubben en kieuwen). Daarna legt de leerkracht uit hoe de leerlingen te werk moeten gaan met het tekenen en uitknippen van de vissen. De vakleerkracht helpt mee met het begeleiden van de groepjes. De video-opname eindigt terwijl de leerlingen bezig zijn met het uitknippen van de vissen.

Tpo_D

Algemene lesbeschrijving
Korte beschrijving van onderwerp/thema, lesdoelen, lesactiviteiten en gebruikte leermiddelen.

Les 1: Fruitsoorten benoemen
De leerlingen zitten aan hun tafels. De leerkracht vraagt aan hen welke soorten fruit ze kennen. Eén leerling staat voorin de klas, en mag de plaatjes zoeken bij de fruitsoorten die genoemd worden en deze op het bord te hangen. Vervolgens laat de leerkracht de overgebleven plaatjes aan de leerlingen zien en helpt hen om deze te benoemen. Daarna deelt ze woordkaartjes uit en vraagt de leerlingen om die bij de plaatjes op het bord te hangen. Samen met de leerlingen benoemt ze nogmaals alle soorten fruit die op het bord hangen. Hierna krijgen de leerlingen een werkblad, waarbij ze genummerde afbeeldingen van fruit moeten koppelen aan de geschreven namen van het fruit.

Les 2: Fruitsoorten proeven, ruiken en bekijken
De leerlingen werken in tweetallen. Elk tweetal krijgt een bordje met stukjes fruit. De leerlingen moeten samen naar het fruit kijken, eraan ruiken, het fruit proeven en erover praten. Tijdens de plenaire terugkoppeling stelt de leerkracht vragen over de geur, smaak en kleur van het fruit, waarna de leerlingen het fruit mogen opeten. Tot slot krijgen de leerlingen de opdracht om hun favoriete fruit te tekenen. Aan het einde van de les roept de leerkracht enkele leerlingen naar voren met hun tekening en vraagt hen om te vertellen wat hun favoriete fruit is.

Tpo_E

Algemene lesbeschrijving
Korte beschrijving van onderwerp/thema, lesdoelen, lesactiviteiten en gebruikte leermiddelen.

Les 1: Gesprekken
Twee rijen leerlingen zitten tegenover elkaar. De leerkracht geeft hen de opdracht om met elkaar te praten over hun huis. Vervolgens wisselen de leerlingen van plek en praten ze in nieuwe tweetallen over de lente. Daarna wordt er nog een keer gewisseld en praten de leerlingen over school. Na elke ronde vraagt de leerkracht aan de leerlingen om te vertellen wat hun partners hebben gezegd.

Les 2: Klok kijken
Alle leerlingen krijgen een houten klok. De leerkracht zet haar klok op een heel uur en vraagt de leerlingen om hetzelfde te zoen. Vervolgens moeten de leerlingen aan elkaar vragen en vertellen hoe laat het op hun klok is. Dit gebeurt plenair, waarbij elk tweetal een beurt krijgt. Vervolgens laat de leerkracht halve uren en kwartieren op haar klok zien en vraagt de leerlingen om te vertellen hoe laat het op haar klok is. Na enkele rekenvragen gaan de leerlingen terug naar hun tafels, waar ze in hun werkboek van de Nederlandse rekenmethode gaan werken. De leerkracht loopt rond en helpt door uitleg in het Engels te geven. Aan het einde van de les komen de kinderen van groep 5 weer terug in de klas, die buiten de klas met twee andere leerkrachten hebben gewerkt. De leerkracht vraagt hen om te vertellen wat ze hebben gelezen over de seizoenen en betrekt in dit gesprek ook de leerlingen uit groep 3.

Tpo_F

Algemene lesbeschrijving
Korte beschrijving van onderwerp/thema, lesdoelen, lesactiviteiten en gebruikte leermiddelen.

Les 1: Gebouwen in de stad
De leerkracht introduceert het onderwerp van de les en laat foto's op het digibord zien van gebouwen die je in de stad kunt vinden. De namen staan erbij. Ze benoemt de foto's samen met de leerlingen (*flat, townhouse, shopping centre, construction site, car park, office,* etc.). Daarna vormen de leerlingen een binnen- en buitenkring. Alle leerlingen krijgen een foto van een gebouw, en moeten aan elkaar vertellen wat er op hun foto staat. Daarna wisselen ze hun kaartjes uit. De leerlingen draaien enkele keren een plekje door in de kring, en wisselen opnieuw uit wat er op hun foto's staat. Na afloop van elke ronde vraagt de leerkracht aan enkele koppels om te vertellen wat er op hun kaartjes staat. Ook vraagt ze of er leerlingen zijn die niet weten wat er op hun kaartje staat. Deze foto's worden gezamenlijk benoemd. Daarna gaan de leerlingen terug naar hun tafelgroepjes. Hier stopt de video-opname.

Les 2: Geluiden in de stad
De leerkracht laat de voorkant van het boek *Claude in the City* zien, en toont een afbeelding van een bladzijde uit het boek op het digibord, waarin je de skyline van de stad ziet. Ze activeert de voorkennis van leerlingen over de stad door vragen te stellen. De leerkracht legt uit dat Claude nog nooit in de stad is geweest en dat de leerlingen vandaag zinnen gaan maken waarmee ze aan Claude kunnen uitleggen wat hij kan horen in de stad; later zullen ze ook zinnen gaan maken over wat hij kan zien, doen en ruiken in de stad. De leerkracht toont een foto van de stad op het digibord en speelt een fragment af met stadsgeluiden. De leerlingen luisteren naar de geluiden en tekenen of schrijven op wat ze horen. Dit doen ze individueel. Na afloop bespreken de leerlingen hun aantekeningen in hun tafelgroepjes, en maken ze samen zinnen die ze later met de klas kunnen delen. Hier stopt de video-opname.

Tpo_G

Algemene lesbeschrijving
Korte beschrijving van onderwerp/thema, lesdoelen, lesactiviteiten en gebruikte leermiddelen.

Les 1: Huis en (baby)dieren
De les begint met een opwarmactiviteit: bij woorden uit de categorieën babydieren, huis of kikkers moeten leerlingen respectievelijk twee keer in hun handen klappen, een rondje draaien of hun dijen aanraken. Tijdens de volgende activiteit stelt de leerkracht vragen over de onderwerpen huis en babydieren aan de leerlingen waarover ze in hun groepjes fluisterend tot een antwoord moeten komen. De leerkracht geeft vervolgens een willekeurige leerling de beurt om het antwoord op de vraag te geven. Daarna deelt de leerkracht de *crazy animal books* uit die door de leerlingen zelf gemaakt zijn. De boekjes bestaan uit drie lichaamsdelen die gecombineerd kunnen worden tot gekke dieren. De leerkracht doet samen met een leerling en de voorbeeldtekst op het digibord voor hoe je elkaar vragen stelt over wat je in het boekje ziet, en hoe je daarop antwoordt. Dit gaan de leerlingen vervolgens in tweetallen doen in de binnen-buitenkring. Na afloop doet een koppel hun dialoog voor aan de rest van de klas.

Les 2: Levenscyclus kikker
Het tweede gedeelte van de les begint met een kort gesprek over kikkers. De leerkracht speelt een filmpje met liedje (*five litte speckled frogs*) af op het digibord en de leerlingen zingen mee. Daarna benoemt de leerkracht samen met de leerlingen de verschillende stadia in de levenscyclus van een kikker. De leerkracht laat plaatjes zien die bij de verschillende stadia horen, en vraagt aan de leerlingen wat er op elk plaatje staat en met welke zinnen je het uiterlijk van dat dier kunt beschrijven. Met deze plaatjes gaan de leerlingen de volgende activiteit uitvoeren, die de leerkracht eerst met vier kinderen oefent: de leerlingen lopen rond met een kaartje totdat de leerkracht *stop* zegt. Dan zoeken ze een partner en wisselen ze uit wat er op hun kaartjes staat. Daarna krijgen de kinderen een geïllustreerd vel papier waarop ze een begin maken met het tekenen van de levenscyclus van de kikker. De leerkracht eindigt de les met de vraag aan de leerlingen wat ze deze les geleerd hebben over kikkers.

Tpo_H

Algemene lesbeschrijving
Korte beschrijving van onderwerp/thema, lesdoelen, lesactiviteiten en gebruikte leermiddelen.

Les 1: Zomerwoorden
De leerkracht zit met een klein groepje leerlingen aan tafel en laat afbeeldingen op een tablet zien, met de bijbehorende woorden erbij (*sunny, beach, sail boat, towel, bucket, cap, sun glasses*, etc.). De leerlingen benoemen wat ze zien. De plaatjes worden herhaald: eerst met de woorden erbij, en daarna nog een keer zonder woorden. Dan laat de leerkracht de betreffende woorden op losse kaartjes aan de leerlingen zien, en laat ze deze voorlezen. Vervolgens zet ze een grote doos op tafel met een doek erover. De kinderen mogen om beurten een voorwerp uit de doos pakken en vertellen welk voorwerp het is door het juiste woordkaartje erbij te zoeken. Aan het einde van de les schrijft de leerkracht *summer holidays* op, zodat de leerlingen deze titel in hun schrift kunnen overnemen. De leerlingen schrijven vervolgens alle woorden die op tafel liggen daaronder, met een tekening erbij van wat het woord weergeeft. Ze gaan in eigen tempo verder, terwijl de leerkracht de tweede les gaat geven.

Les 2: Meetkunde
De leerkracht zit met een klein groepje leerlingen aan tafel. Ze laat een bolletje zien en vraagt aan de leerlingen wat het is. Vervolgens tekent ze een punt op een vel papier, en vraagt nogmaals aan de leerlingen om het te benoemen. Ze laat de leerlingen het woord *point* een voor een herhalen. Hetzelfde doet ze voor *line*, *plane* en *solid*. De leerkracht gebruikt verschillende meetkundematerialen om haar uitleg te ondersteunen. Aan het einde liggen er vier vellen papier op tafel met daarop respectievelijk een punt, lijn, vlak en lichaam getekend. De leerkracht herhaalt de vier termen en vraagt individuele leerlingen om steeds een andere vorm aan te wijzen. Vervolgens vraagt ze de leerlingen om de vormen die zij aanwijst te benoemen. Daarna schrijft de leerkracht de namen bij de vier vormen. De leerlingen gaan de vormen natekenen en de woorden erbij schrijven. Naar het voorbeeld van de leerkracht maken ze nog een voorblad met daarop de titel *from point to solid* en hun naam, en nieten de vellen papier daarna aan elkaar tot een boekje.

Tpo_I

Algemene lesbeschrijving
Korte beschrijving van onderwerp/thema, lesdoelen, lesactiviteiten en gebruikte leermiddelen.

Les 1: Klok kijken
De leerkracht introduceert de (reken)les aan de hand van een overzicht op het digibord. De leerlingen lezen mee wat ze gaan doen. Het eerste onderdeel gaat over klok kijken. De leerlingen kijken eerst naar een filmpje waarin een liedje wordt gezongen over de lange en de korte wijzer van de klok. Na afloop stelt de leerkracht vragen over het liedje. Ze gebruikt een houten klok om de betekenis van de woorden uit het liedje te verduidelijken. Daarna oefenen de leerlingen met het aflezen van verschillende kloktijden op het digibord. Ze sluiten het lesonderdeel af met individueel werken in hun werkboek.

Les 2: Rekenen met geld
Het tweede lesonderdeel gaat over geld. De leerlingen hebben (nep)briefjes en munten voor zich op tafel liggen en een werkblad. De leerkracht vraagt de leerlingen om steeds een ander bedrag omhoog te houden, eerst individuele briefjes en munten en daarna bedragen waarvoor leerlingen geldeenheden moeten combineren. Vervolgens doet de leerkracht samen met haar stagiaire een dialoog in een winkel voor, waarbij ze een voetbal wil kopen bij de winkelier. Het schema van het werkblad is op het digibord geprojecteerd: de leerkracht vult het in en laat de leerlingen meetellen of ze genoeg geld heeft om de voetbal te kunnen betalen. Hierna gaan leerlingen soortgelijke dialogen voeren in tweetallen. Ze gebruiken daarbij hun eigen geld en vullen het werkblad in. Na afloop nodigt de leerkracht twee leerlingen uit om naar voren komen om hun dialoog te laten zien aan de rest van de klas. Tot slot werken de leerlingen nog even in hun werkboek.

Tpo_J

Algemene lesbeschrijving
Korte beschrijving van onderwerp/thema, lesdoelen, lesactiviteiten en gebruikte leermiddelen.

Les 1: Beroepen
De leerkracht laat foto's op het digibord zien van mensen in verschillende soorten werkkleding. Ze vraagt bij elke afbeelding aan de leerlingen om te vertellen wat ze zien. De namen van de beroepen staan ook onder de afbeeldingen: *pilot, nurse, construction worker*, etc. Nadat alle woorden geïntroduceerd zijn, gaat de leerkracht nogmaals door alle afbeeldingen heen: ze benoemt het beroep en de leerlingen zeggen haar na. Hierna wordt de binnen-buitenkring uitgevoerd. Alle kinderen krijgen een afbeelding van een persoon in werkkleding en moeten tegen elkaar vertellen wie ze zijn. De leerlingen wisselen daarbij enkele keren van plek, zodat ze steeds tegenover een nieuwe partner komen te staan.

Les 2: Soorten werkkleding
De leerlingen gaan in groepjes van drie werken. Elk groepje krijgt een groot vel papier en een envelop met plaatjes, met de instructie om deze plaatjes te sorteren in vier categorieën. Samen moeten de leerlingen bespreken welke plaatjes bij elkaar horen en waarom. De leerkracht loopt langs de verschillende groepjes en gaat met de leerlingen in gesprek over hun indeling. Na een tijdje schrijft ze de vier categorieën op het bord: *professional clothing, sports clothing, traditional clothing,* en *protective clothing*. Ze vraagt de leerlingen om nog eens goed naar hun indeling te kijken nu ze deze vier categorieën hebben gezien: zou je nog iets veranderen en waarom? Ze loopt weer langs de groepjes om hierover met de leerlingen te praten. Wanneer de leerlingen eruit zijn, plakken ze de plaatjes vast op het papier.

Tpo_K

Algemene lesbeschrijving
Korte beschrijving van onderwerp/thema, lesdoelen, lesactiviteiten en gebruikte leermiddelen.

Les 1: Planten
De leerlingen zitten in een kring. De leerkracht vraagt hen wat ze hebben geleerd over planten en start daarna een quiz over planten op het digibord. Kinderen mogen om de beurt naar voren komen om de antwoorden aan te klikken. Daarna start een activiteit om zinsstructuren te oefenen. De ene helft van de leerlingen krijgt een kaartje met een vraagteken, de andere helft een kaartje met een plaatje erop (*stem, leaves* of *roots*). Kinderen met een vraagteken moeten de vraag: *What is the function of …?* formuleren, waarna het kind met het plaatje antwoord geeft. De antwoorden staan op het digibord. De leerkracht doet de dialoog eerst met enkele kinderen voor; daarna gaan de leerlingen met elkaar in gesprek in de binnen-buitenkring. Tussendoor wisselen de leerlingen hun kaartjes om. Na afloop vraagt de leerkracht enkele koppels om hun dialoog voor te doen.

Les 2: Prentenboek *In the garden*
De kinderen zitten weer in de kring en zingen samen met de leerkracht het liedje *I like the flowers*. Daarna leest de leerkracht het digitale prentenboek *In the garden* voor en stelt voor, tijdens en na het lezen vragen over het verhaal. Vervolgens start ze een bijbehorend spel op het digibord, waarin plaatjes uit het verhaal in de juiste volgorde moeten worden gezet. Kinderen mogen naar voren komen om dit te doen. Aan het einde van de les zingen de leerlingen nogmaals het liedje *I like the flowers*.

Tpo_L

Algemene lesbeschrijving
Korte beschrijving van onderwerp/thema, lesdoelen, lesactiviteiten en gebruikte leermiddelen.

Les 1: De wereld
De leerkracht introduceert het onderwerp van de les en legt de coöperatieve werkvorm uit. Hierna vormen de leerlingen de binnen- en buitenkring. De leerlingen krijgen de opdracht om met elkaar te praten over hun favoriete ding in de wereld. Na afloop vraagt de leerkracht diverse koppels om het antwoord van hun partner met de rest van de klas te delen. De leerlingen draaien een plekje door in de kring, en gaan vervolgens met elkaar in gesprek over de vraag wat ze haten of niet leuk vinden in de wereld. Na afloop worden verschillende antwoorden weer plenair gedeeld, waarna de leerlingen weer terug gaan naar hun tafels.

Les 2: Natuurkunst
De les begint met een plenair gesprek over de vraag wat slecht is voor de natuur. Daarna laat de leerkracht afbeeldingen zien op het digibord van het werk van Andy Goldsworthy, een kunstenaar die werk maakt met natuurlijke materialen, geïnspireerd op vormen in de natuur. De leerkracht vraagt aan de leerlingen om te vertellen wat voor vormen ze zien. Hierna gaan de leerlingen in kleine groepjes naar buiten toe om spullen van het schoolplein te verzamelen in een doos. Wanneer ze weer binnen zijn, gaat elk groepje een kunstwerk maken met de gevonden materialen. Aan het einde van de les maken alle groepjes een foto van hun kunstwerk met een iPad, waarna de leerkracht samen met alle leerlingen langs de tafels gaat om de kunstwerken te bekijken en te bespreken.

Bijlage 6 – Vragenlijsten

Naam kind :

Naam school :

Leerlingnummer :

Oudervragenlijst tpo

Beste ouders of verzorgers,

In het schooljaar 2014-2015 is op 12 basisscholen het zogenaamde *Tweetalig Primair Onderwijs* (tpo) gestart. Op deze scholen wordt vanaf groep 1 tijdens 30 tot 50% van de onderwijstijd Engels gebruikt. Om na te gaan wat hiervan het effect is, wordt er onderzoek uitgevoerd door de universiteiten van Nijmegen, Utrecht en Maastricht.

In het kader van dit onderzoek hebben wij enkele vragen over uw kind en zijn/haar achtergrond. De informatie die wij via deze vragenlijst verzamelen is van onmisbaar belang voor een juiste interpretatie van de onderzoeksresultaten. Wij verzoeken u daarom vriendelijk om deze vragen zo volledig mogelijk te beantwoorden. Alle antwoorden worden anoniem verwerkt en vertrouwelijk behandeld.

De coördinatie van het onderzoek is in handen van KBA Nijmegen. Mocht iets niet helemaal duidelijk zijn, dan kunt u ons maandag – donderdag onder werktijd telefonisch bereiken onder nummer 024-204 2507 of door een email aan b.leest@kbanijmegen.nl te sturen.

Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop **binnen één week** weer inleveren bij de leerkracht van uw kind?

Alvast onze hartelijke dank!

Invulinstructie: kruis het antwoord van uw keuze aan.

1. Welke ouders of verzorgers zijn er in uw gezin?
   Eén antwoord kiezen

1	beide ouders (of verzorgers)
2	alleen moeder (of verzorgster)
3	alleen vader (of verzorger)
4	anders, namelijk .....

2. Wie vult deze vragenlijst in?
   Eén antwoord kiezen

1	moeder (of verzorgster) van het kind
2	vader (of verzorger) van het kind

Deel 1: Contact met het Engels buiten school

3. Hoeveel minuten per week besteedt uw kind **thuis** gemiddeld genomen aan ...
Invullen en telkens één antwoord kiezen

	Aantal minuten *per week*	Dit gebeurt …
(Grotendeels) Engelstalige spelletjes of apps op de computer of tablet	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor *Engelstalige* kinderen (bv. Blue Peter, Katie Morag, Junior Vets of andere CBBC of Engelstalige Disney programma's)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor *Nederlandstalige* kinderen (bv. Muzzy, maar *niet* een programma als Dora)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor oudere kinderen of volwassenen (bv. series, ilms of documentaires)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige verhaaltjes of liedjes (via tv, tablet, cd of met gezinsleden)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Het herhalen van wat uw kind op school heeft geleerd in het Engels (bijvoorbeeld: woorden of andere lesinhoud)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag

Deel 2: Thuistaal en mogelijkheden om Engels te spreken

4. Welke taal **hoort** uw kind het meest …
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
van uzelf?	1	2	3	4	9
van uw partner?	1	2	3	4	9
van broers of zussen?	1	2	3	4	9
van andere gezinsleden?	1	2	3	4	9
van vriendjes of vriendinnetjes?	1	2	3	4	9

Als uw kind thuis een buitenlandse taal hoort, om welke taal (of talen) gaat het?

5. Welke taal **spreekt** uw kind het meest …
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
met uzelf?	1	2	3	4	9
met uw partner?	1	2	3	4	9
met broers of zussen?	1	2	3	4	9
met andere gezinsleden?	1	2	3	4	9
met vriendjes of vriendinnetjes?	1	2	3	4	9

6. Heeft uw kind wel eens contact met mensen buiten het gezin die geen Nederlands, maar wel Engels spreken? Spreekt het kind zelf dan ook Engels?
Kies het juiste antwoord (nee of ja) en vul het aantal weken in.

	contact		weken per jaar	kind spreekt zelf dan ook Engels	
	ja	nee		ja	nee
thuis	1	2		1	2
tijdens vakantie in het buitenland	1	2		1	2
bij bezoek aan familie en vrienden (in Nederland of het buitenland)	1	2		1	2
in andere situaties, namelijk	1	2		1	2

Deel 3: De betrokkenheid van uw kind bij het leren van Engels

7. Komen de volgende gebeurtenissen thuis regelmatig voor, dat wil zeggen gemiddeld minimaal één keer per week?

	ja	nee
uw kind vertelt over de schooldag	1	2
uw kind vertelt over de lessen die in het Engels plaatsvinden	1	2
uw kind laat zien wat het geleerd heeft tijdens de lessen in het Engels	1	2
uw kind oefent thuis Engels	1	2
uw kind vraagt om te helpen met Engels	1	2

8. Wat vindt uw kind van het leren van het Engels?

	helemaal mee oneens	mee oneens	niet oneens, niet eens	mee eens	helemaal mee eens
uw kind wil graag Engels leren	1	2	3	4	9
uw kind is er trots op dat het Engels leert	1	2	3	4	9
uw kind vindt Engels leren moeilijk	1	2	3	4	9
uw kind vindt het leuk om Engels te spreken	1	2	3	4	9
uw kind voelt zich onzeker over het spreken van Engels	1	2	3	4	9

Deel 4: Uw mening over het tweetalig primair onderwijs (tpo)

9. Wat vindt u van het tweetalig primair onderwijs (tpo)?
Met tpo bedoelen we het onderwijs dat op deze school wordt gegeven: vanaf groep 1 30 tot 50% per week in het Engels.

	helemaal mee oneens	mee oneens	niet oneens, niet eens	mee eens	helemaal mee eens
tpo is nuttig voor kinderen in de onderbouw	1	2	3	4	9
tpo is nuttig voor kinderen van alle achtergronden	1	2	3	4	9
tpo is geschikt voor kinderen met een meertalige achtergrond	1	2	3	4	9
tpo is nuttig voor kinderen in de bovenbouw	1	2	3	4	9
tpo is leuk voor kinderen	1	2	3	4	9
tpo is te moeilijk voor kinderen in de onderbouw	1	2	3	4	9
tpo helpt om het Engels later beter te beheersen	1	2	3	4	9
tpo heeft een negatieve invloed op het vak rekenen	1	2	3	4	9
tpo heeft een positieve invloed op het vak taal	1	2	3	4	9
tpo heeft een positieve invloed op de houding tegenover andere culturen	1	2	3	4	9
tpo heeft geen invloed op iemands latere mogelijkheden op de arbeidsmarkt	1	2	3	4	9
in de toekomst zal een goede beheersing van het Engels net zo belangrijk zijn als een goede beheersing van het Nederlands	1	2	3	4	9
hoe eerder vreemdetalenonderwijs begint, hoe beter	1	2	3	4	9
ik ben tevreden over het tpo-onderwijs op deze school	1	2	3	4	9

10. Wat vindt u van de hoeveelheid Engels die uw kind op school krijgt?
Eén antwoord kiezen

1	mijn kind krijgt voldoende les in het Engels
2	mijn kind zou meer les in het Engels mogen krijgen
3	mijn kind krijgt te veel les in het Engels

11. Waarom heeft u gekozen voor een tpo-school of tpo-klas?
Meerdere antwoorden mogelijk

1	mijn kind ging al naar deze school
2	deze school is de dichtstbijzijnde school
3	ik wil dat mijn kind zo vroeg mogelijk Engels leert
4	ik vind meertaligheid belangrijk
5	andere reden, namelijk:

Deel 5: Uw eigen achtergrond

Als er geen partner is, hoeft u de betreffende vragen niet te beantwoorden

12. In welke land zijn u, uw partner en uw kind geboren?

uzelf:	
uw partner:	
uw kind:	

13. Wonen u, uw partner en uw kind altijd al in Nederland? Als u niet altijd in Nederland hebt gewoond, hoeveel jaar woont u nu dan in Nederland?

	ja, altijd al	nee, het aantal jaar in Nederland is....
uzelf	1	jaar
uw partner	1	jaar
uw kind	1	jaar

14. Wat is het **hoogste** onderwijsniveau dat u heeft gevolgd?

	uzelf	uw partner
geen onderwijs gevolgd	1	2
basisonderwijs	1	2
lager beroepsonderwijs (LBO / VBO / VMBO-beroepsgericht)	1	2
MAVO / VMBO-theoretisch / VMBO-gemengd	1	2
HAVO / VWO	1	2
middelbaar beroepsonderwijs (MBO)	1	2
hoger beroepsonderwijs (HBO)	1	2
wetenschappelijk onderwijs (universiteit)	1	2

15. Wat is uw moedertaal (of moedertalen)? En wat die van uw partner?
Als u en/of uw partner een buitenlandse taal als moedertaal hebben, welke is dat dan?

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	welke buitenlandse taal
uzelf	1	2	3	4	
uw partner	1	2	3	4	

16. Welke taal spreken u en uw partner het meest met elkaar?
Als u of uw partner meestal een buitenlandse taal spreken, welke is dat dan?

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	welke buitenlandse taal
partners onderling	1	2	3	4	

17. In welke mate beheersen u en uw partner de **Nederlandse** taal?
*Het gaat hier **niet** om Fries, streektalen of dialecten. Per regel steeds één antwoord kiezen*

Uzelf	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

Uw partner	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

18. In welke mate beheersen u en uw partner de **Engelse** taal?

Uzelf	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

Uw partner	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

19. Moet u voor u werk soms Engels gebruiken? Zo ja, hoe vaak?

	dagelijks	wekelijks	maandelijks	nooit	n.v.t./werk niet
uzelf	1	2	3	4	9
uw partner	1	2	3	4	9

Dit is het einde van de vragenlijst. Nogmaals hartelijk dank voor het invullen. Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop aan de leerkracht van uw kind geven?

Naam kind :

Naam school :

Leerlingnummer :

Oudervragenlijst tpo

Beste ouders of verzorgers,

In het schooljaar 2014-2015 is op 12 basisscholen het zogenaamde *Tweetalig Primair Onderwijs* (tpo) gestart. Op deze scholen wordt vanaf groep 1 tijdens 30 tot 50% van de onderwijstijd Engels gebruikt. Om na te gaan wat hiervan het effect is, wordt er onderzoek uitgevoerd door de universiteiten van Nijmegen, Utrecht en Maastricht.

In het kader van dit onderzoek hebben wij enkele vragen over uw kind en zijn/haar achtergrond. De informatie die wij via deze vragenlijst verzamelen is van onmisbaar belang voor een juiste interpretatie van de onderzoeksresultaten. Wij verzoeken u daarom vriendelijk om deze vragen zo volledig mogelijk te beantwoorden. Alle antwoorden worden anoniem verwerkt en vertrouwelijk behandeld.

De coördinatie van het onderzoek is in handen van KBA Nijmegen. Mocht iets niet helemaal duidelijk zijn, dan kunt u ons maandag – donderdag onder werktijd telefonisch bereiken onder nummer 024-204 2507 of door een email aan b.leest@kbanijmegen.nl te sturen.

Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop **binnen één week** weer inleveren bij de leerkracht van uw kind?

Alvast onze hartelijke dank!

Invulinstructie: kruis het antwoord van uw keuze aan.

1. Wie vult deze vragenlijst in?
   Eén antwoord kiezen

1	moeder (of verzorgster) van het kind
2	vader (of verzorger) van het kind

Deel 1: Contact met het Engels buiten school

2. Hoeveel minuten per week besteedt uw kind **thuis** gemiddeld genomen aan ...
Aantal minuten invullen en telkens één antwoord kiezen

	aantal minuten *per week*	dit gebeurt …
(Grotendeels) Engelstalige spelletjes of apps op de computer of tablet	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor *Engelstalige* kinderen (bv. Blue Peter, Katie Morag, Junior Vets of andere CBBC of Engelstalige Disney programma's)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor *Nederlandstalige* kinderen (bv. Muzzy, maar *niet* een programma als Dora)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor oudere kinderen of volwassenen (bv. series, films of documentaires)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige verhaaltjes of liedjes (via tv, tablet, cd of met gezinsleden)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Het herhalen van wat uw kind op school heeft geleerd in het Engels (bijvoorbeeld: woorden of andere lesinhoud)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag

Deel 2: Thuistaal en mogelijkheden om Engels te spreken

3. Welke taal **hoort** uw kind het meest …
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
van uzelf?	1	2	3	4	9
van uw partner?	1	2	3	4	9
van broers of zussen?	1	2	3	4	9
van andere gezinsleden?	1	2	3	4	9
van vriendjes of vriendinnetjes?	1	2	3	4	9

Als uw kind thuis een buitenlandse taal hoort, om welke taal (of talen) gaat het?

4. Welke taal **spreekt** uw kind het meest …
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
met uzelf?	1	2	3	4	9
met uw partner?	1	2	3	4	9
met broers of zussen?	1	2	3	4	9
met andere gezinsleden?	1	2	3	4	9
met vriendjes of vriendinnetjes?	1	2	3	4	9

5. Heeft uw kind wel eens contact met mensen buiten het gezin die geen Nederlands, maar wel Engels spreken? Spreekt het kind zelf dan ook Engels?
Kies het juiste antwoord (nee of ja) en vul het aantal weken in.

	contact		weken per jaar	kind spreekt zelf dan ook Engels	
	ja	nee		ja	nee
thuis	1	2		1	2
tijdens vakantie in het buitenland	1	2		1	2
bij bezoek aan familie en vrienden (in Nederland of het buitenland)	1	2		1	2
in andere situaties, namelijk	1	2		1	2

Deel 3: De betrokkenheid van uw kind bij het leren van Engels

6. Komen de volgende gebeurtenissen thuis regelmatig voor, dat wil zeggen gemiddeld minimaal één keer per week?

	ja	nee
uw kind vertelt over de schooldag	1	2
uw kind vertelt over de lessen die in het Engels plaatsvinden	1	2
uw kind laat zien wat het geleerd heeft tijdens de lessen in het Engels	1	2
uw kind oefent thuis Engels	1	2
uw kind vraagt om te helpen met Engels	1	2

7. Wat vindt uw kind van het leren van het Engels?

	helemaal mee oneens	mee oneens	niet oneens, niet eens	mee eens	helemaal mee eens
uw kind wil graag Engels leren	1	2	3	4	9
uw kind is er trots op dat het Engels leert	1	2	3	4	9
uw kind vindt Engels leren moeilijk	1	2	3	4	9
uw kind vindt het leuk om Engels te spreken	1	2	3	4	9
uw kind voelt zich onzeker over het spreken van Engels	1	2	3	4	9

Deel 4: Uw mening over het tweetalig primair onderwijs (tpo)

8. Wat vindt u van het tweetalig primair onderwijs (tpo)?
Met tpo bedoelen we het onderwijs dat op deze school wordt gegeven: vanaf groep 1 30 tot 50% per week in het Engels.

	helemaal mee oneens	mee oneens	niet oneens, niet eens	mee eens	helemaal mee eens
tpo is nuttig voor kinderen in de onderbouw	1	2	3	4	9
tpo is nuttig voor kinderen van alle achtergronden	1	2	3	4	9
tpo is geschikt voor kinderen met een meertalige achtergrond	1	2	3	4	9
tpo is nuttig voor kinderen in de bovenbouw	1	2	3	4	9
tpo is leuk voor kinderen	1	2	3	4	9
tpo is te moeilijk voor kinderen in de onderbouw	1	2	3	4	9
tpo helpt om het Engels later beter te beheersen	1	2	3	4	9
tpo heeft een negatieve invloed op het vak rekenen	1	2	3	4	9
tpo heeft een positieve invloed op het vak taal	1	2	3	4	9
tpo heeft een positieve invloed op de houding tegenover andere culturen	1	2	3	4	9
tpo heeft geen invloed op iemands latere mogelijkheden op de arbeidsmarkt	1	2	3	4	9
In de toekomst zal een goede beheersing van het Engels net zo belangrijk zijn als een goede beheersing van het Nederlands	1	2	3	4	9
Hoe eerder vreemdetalenonderwijs begint, hoe beter	1	2	3	4	9
Ik ben tevreden over het tpo-onderwijs op deze school	1	2	3	4	9

9. Wat vindt u van de hoeveelheid Engels die uw kind op school krijgt?
Eén antwoord kiezen

1	mijn kind krijgt voldoende les in het Engels
2	mijn kind zou meer les in het Engels mogen krijgen
3	mijn kind krijgt te veel les in het Engels

Deel 5: Uw eigen achtergrond

Als er geen partner is, hoeft u de betreffende vragen niet te beantwoorden

10. Moet u voor u werk soms Engels gebruiken? Zo ja, hoe vaak?

	dagelijks	wekelijks	maandelijks	nooit	n.v.t./werk niet
uzelf	1	2	3	4	9
uw partner	1	2	3	4	9

Dit is het einde van de vragenlijst. Nogmaals hartelijk dank voor het invullen. Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop aan de leerkracht van uw kind geven?

Naam kind :

Naam school :

Leerlingnummer :

Parent questionnaire (tpo version)

Dear parents/guardians,

In 2014-2015 *Tweetalig Primair Onderwijs* (tpo, bilingual primary education) was introduced in twelve primary schools in the Netherlands. Starting in the first grade, the language of instruction in these schools is English for 30 to 50 percent of the teaching time. The universities of Nijmegen, Utrecht and Maastricht are jointly carrying out a research project to assess the effects of tpo.

As part of this project, we would like to ask you some questions about your child and his or her background. The information collected with this questionnaire is essential for a correct interpretation of the research findings. We therefore kindly ask you to answer the following questions as accurately and completely as possible. All answers will remain confidential.

The research project is coordinated by KBA, Nijmegen. If anything is unclear to you, please contact us by telephone on (024) 2042507 during business hours from Monday to Thursday. You can also send an e-mail to b.leest@kbanijmegen.nl.
Please hand in the questionnaire in the enclosed envelope to your child's teacher **within a week**.

Thank you very much for your cooperation!

How to complete the questionnaire: please mark the answer of your choice with a cross.

1. Which parents or guardians are part of your family?
   Please select the most appropriate answer

1	Both parents (or guardians)
2	Mother (or female guardian) only
3	Father (or male guardian) only
4	Other (please specify): .....

2. Who is filling out this questionnaire?
   Please select one answer

1	Child's mother (or female guardian)
2	Child's father (or male guardian)

Part 1: Contact with English outside the school

3. **At home**, how many minutes per week does your child spend on average on:
Please select one answer for each item

	Number of minutes *per week*	This happens:	
Playing games or using apps that are (mainly) in English on a computer, telephone or tablet	☐ min/wk	1	n/a
		2	usually on 1 day
		3	usually on several days per week
		4	almost every day
Watching TV shows in English intended for *native English* children (e.g. Blue Peter, Katie Morag, Junior Vets or other CBBC or English language Disney programmes)	☐ min/wk	1	n/a
		2	usually on 1 day
		3	usually on several days per week
		4	almost every day
Watching TV shows in English intended for *Dutch* preschoolers (e.g. Muzzy, but *not* shows like Dora)	☐ min/wk	1	n/a
		2	usually on 1 day
		3	usually on several days per week
		4	almost every day
Watching TV shows in English intended for older children or adults (e.g. series, films or documentaries)	☐ min/wk	1	n/a
		2	usually on 1 day
		3	usually on several days per week
		4	almost every day
Listening to stories or singing songs in English (on TV, tablet, CD or with family members)	☐ min/wk	1	n/a
		2	usually on 1 day
		3	usually on several days per week
		4	almost every day
Repeating in English what your child has learnt in school (e.g. vocabulary or other lesson content)	☐ min/wk	1	n/a
		2	usually on 1 day
		3	usually on several days per week
		4	almost every day

Part 2: Home language and opportunities for speaking English

4. Which language does your child **hear** most of the time …
Please select one answer for each row.

	Dutch	English	Frisian, regional language, local dialect	Other foreign language (or languages)	n/a
from you?	1	2	3	4	9
from your partner?	1	2	3	4	9
from siblings?	1	2	3	4	9
from other relatives?	1	2	3	4	9
from friends?	1	2	3	4	9

If your child hears a foreign language at home, which language (or languages) does this involve?

5. Which language does your child **speak** most of the time …
Please select one answer for each row

	Dutch	English	Frisian, regional language, local dialect	Other foreign language (or languages)	n/a
with you?	1	2	3	4	9
with your partner?	1	2	3	4	9
with siblings?	1	2	3	4	9
with other relatives?	1	2	3	4	9
with friends?	1	2	3	4	9

6. Does your child have contact with people outside the family who do not speak Dutch but who do speak English? If so, does your child also speak English on those occasions?
Please select the appropriate answer (yes or no) and enter the number of weeks

	Contact		Weeks per year	Child also speaks English	
	Yes	No		Yes	No
At home	1	2		1	2
During holidays abroad	1	2		1	2
When visiting English-speaking relatives and friends (in the Netherlands or abroad)	1	2		1	2
In other situations (please specify):	1	2		1	2

Part 3: Your child's commitment to learning English

7. Do one or more of the following regularly occur at home, that is on average at least once a week?

	Yes	No
Your child talks about what happened at school.	1	2
Your child talks about the classes taught in English.	1	2
Your child shows what he or she has learned during the classes taught in English.	1	2
Your child practices English at home.	1	2
Your child asks you to help him or her with English.	1	2

8. How does your child feel about learning English?

	Completely disagree				Completely agree
Your child wants to learn English.	1	2	3	4	9
Your child is proud of the fact that he or she is learning English.	1	2	3	4	9
Your child finds it difficult to learn English.	1	2	3	4	9
Your child likes speaking English.	1	2	3	4	9
Your child feels insecure about speaking English.	1	2	3	4	9

Part 4: Your opinion about bilingual primary education (tpo)

9. How do you feel about bilingual primary education (indicated here with the Dutch abbreviation, tpo)? (We use tpo to refer to the type of education given at this school: 30%-50% of the week in English from the first year (groep 1).

	Completely disagree				Completely agree
Tpo is useful for children in lower primary (first four years).	1	2	3	4	9
Tpo is useful for children of all backgrounds.	1	2	3	4	9
Tpo is suitable for children with a multilingual background.	1	2	3	4	9
Tpo is useful for older children	1	2	3	4	9
Tpo is fun for children.	1	2	3	4	9
Tpo is too difficult for children in lower primary (first four years).	1	2	3	4	9
Tpo helps children to attain a better command of English later in life.	1	2	3	4	9
Tpo has a negative impact on the subject maths.	1	2	3	4	9
Tpo has a positive impact on children's attitudes towards other cultures.	1	2	3	4	9
Tpo does not have an impact on future job prospects.	1	2	3	4	9
In the future, proper command of English will be as important as proper command of Dutch.	1	2	3	4	9
The sooner children start to learn foreign languages, the better.	1	2	3	4	9
I am happy with the tpo-education at this school	1	2	3	4	9

10. What do you think about the amount of English your child gets at school? (select one answer)

1	My child gets enough classes in English.
2	My child should get more classes in English.
3	My child gets too many classes in English.

11. Why have you chosen a tpo-school or tpo-class for your child?
You can give more than one answer

1	My child was already attending this school.
2	This school is closest to our home.
3	I want my child to start learning English as soon as possible.
4	I believe being multilingual is important.
5	Other reason (please specify):

Part 5: Your own background

If you do not have a partner, please skip those items.

12. In which country were you, your partner and your child born?

	Netherlands	Other, please specify
uzelf	1	
uw partner	1	
uw kind	1	

13. Have you, your partner and/or your child always lived in the Netherlands?
If not, how many years have you been living in the Netherlands?

	Yes, always	No, the number of years in the Netherlands is:
You	1	years
Your partner	1	years
Your child	1	years

14. What is the **highest** form of education you have received?

	You	Your partner
no formal education	1	2
primary education	1	2
junior secondary vocational education (LBO / VBO / VMBO-beroepsgericht or equivalent)	1	2
MAVO / VMBO-theoretisch / VMBO-gemengd or equivalent	1	2
HAVO / VWO or equivalent	1	2
secondary vocational education (MBO or equivalent)	1	2
university of applied sciences (HBO or equivalent)	1	2
university (WO)	1	2

15. What is your native language (or languages)? And what is your partner's native language (languages)? If you and/or your partner have a non-Dutch native language, which language is that?

	Dutch	English	Frisian, regional language, local dialect	Other foreign language (or languages)	Which foreign anguage?
You	1	2	3	4	
Your partner	1	2	3	4	

16. Which language do you and your partner usually use when speaking to each other?
If you and your partner usually use a foreign language, which language is that?

	Dutch	English	Frisian, regional language, local dialect	Other foreign language (or languages)	Which foreign anguage?
Partners among themselves	1	2	3	4	

17. To what extent do you and your partner have command of **Dutch**?
*This does **not** concern Frisian, a regional language or local dialect. Please select one answer for each item*

You	Absent or very poor	Poor	Moderate	Good	Very good
Understanding	1	2	3	4	9
Speaking	1	2	3	4	9
Reading	1	2	3	4	9
Writing	1	2	3	4	9

Your partner	Absent or very poor	Poor	Moderate	Good	Very good
Understanding	1	2	3	4	9
Speaking	1	2	3	4	9
Reading	1	2	3	4	9
Writing	1	2	3	4	9

18. To what extent do you and your partner have command of **English**?

You	Absent or very poor	Poor	Moderate	Good	Very good
Understanding	1	2	3	4	9
Speaking	1	2	3	4	9
Reading	1	2	3	4	9
Writing	1	2	3	4	9

Your partner	Absent or very poor	Poor	Moderate	Good	Very good
Understanding	1	2	3	4	9
Speaking	1	2	3	4	9
Reading	1	2	3	4	9
Writing	1	2	3	4	9

19. Do you use English at work? If so, how often?

	Every day	Each week	Each month	Never	n/a or not working
You	1	2	3	4	9
Your partner	1	2	3	4	9

This is the end of the questionnaire. Once again, thank you for completing it. Please hand in the questionnaire to your child's teacher in the enclosed envelope.

Name of child :

Name of school:

Pupil number :

Parent questionnaire (tpo)

Dear parents/guardians,

In 2014-2015 *Tweetalig Primair Onderwijs* (tpo, bilingual primary education) was introduced in twelve primary schools in the Netherlands. Starting in the first grade, the language of instruction in these schools is English for 30 to 50 percent of the teaching time. The universities of Nijmegen, Utrecht and Maastricht are jointly carrying out a research project to assess the effects of tpo.

As part of this project, we would like to ask you some questions about your child and his or her background. The information collected with this questionnaire is essential for a correct interpretation of the research findings. We therefore kindly ask you to answer the following questions as accurately and completely as possible. All answers will remain confidential.

The research project is coordinated by KBA, Nijmegen. If anything is unclear to you, please contact us by telephone on (024) 2042507 during business hours from Monday to Thursday. You can also send an e-mail to b.leest@kbanijmegen.nl.
Please hand in the questionnaire in the enclosed envelope to your child's teacher **within a week**.

Thank you very much for your cooperation!

How to complete the questionnaire: please mark the answer of your choice with a cross.

1. Who is filling out this questionnaire?
   Please select one answer

1	Child's mother (or female guardian)
2	Child's father (or male guardian)

Part 1: Contact with English outside the school

2. **At home**, how many minutes per week does your child spend on average on:
Please select one answer for each item

	Number of minutes *per week*	This happens:	
Playing games or using apps that are (mainly) in English on a computer, telephone or tablet	☐ min/wk	1	n/a
		2	usually on 1 day
		3	usually on several days per week
		4	almost every day
Watching TV shows in English intended for *native English* children (e.g. Blue Peter, Katie Morag, Junior Vets or other CBBC or English language Disney programmes)	☐ min/wk	1	n/a
		2	usually on 1 day
		3	usually on several days per week
		4	almost every day
Watching TV shows in English intended for *Dutch* preschoolers (e.g. Muzzy, but *not* shows like Dora)	☐ min/wk	1	n/a
		2	usually on 1 day
		3	usually on several days per week
		4	almost every day
Watching TV shows in English intended for older children or adults (e.g. series, films or documentaries)	☐ min/wk	1	n/a
		2	usually on 1 day
		3	usually on several days per week
		4	almost every day
Listening to stories or singing songs in English (on TV, tablet, CD or with family members)	☐ min/wk	1	n/a
		2	usually on 1 day
		3	usually on several days per week
		4	almost every day
Repeating in English what your child has learnt in school (e.g. vocabulary or other lesson content)	☐ min/wk	1	n/a
		2	usually on 1 day
		3	usually on several days per week
		4	almost every day

Part 2: Home language and opportunities for speaking English

3. Which language does your child **hear** most of the time …
Please select one answer for each row.

	Dutch	English	Frisian, regional language, local dialect	Other foreign language (or languages)	n/a
from you?	1	2	3	4	9
from your partner?	1	2	3	4	9
from siblings?	1	2	3	4	9
from other relatives?	1	2	3	4	9
from friends?	1	2	3	4	9

If your child hears a foreign language at home, which language (or languages) does this involve?

4. Which language does your child **speak** most of the time …
Please select one answer for each row

	Dutch	English	Frisian, regional language, local dialect	Other foreign language (or languages)	n/a
with you?	1	2	3	4	9
with your partner?	1	2	3	4	9
with siblings?	1	2	3	4	9
with other relatives?	1	2	3	4	9
with friends?	1	2	3	4	9

5. Does your child have contact with people outside the family who do not speak Dutch but who do speak English? If so, does your child also speak English on those occasions?
Please select the appropriate answer (yes or no) and enter the number of weeks

	Contact		Weeks per year	Child also speaks English	
	Yes	No		Yes	No
At home	1	2		1	2
During holidays abroad	1	2		1	2
When visiting English-speaking relatives and friends (in the Netherlands or abroad)	1	2		1	2
In other situations (please specify):	1	2		1	2

Part 3: Your child's commitment to learning English

6. Do one or more of the following regularly occur at home, that is on average at least once a week?

	Yes	No
Your child talks about what happened at school.	1	2
Your child talks about the classes taught in English.	1	2
our child shows what he or she has learned during the classes taught in English.	1	2
Your child practices English at home.	1	2
Your child asks you to help him or her with English.	1	2

7. How does your child feel about learning English?

	Completely disagree				Completely agree
Your child wants to learn English.	1	2	3	4	9
Your child is proud of the fact that he or she is learning English.	1	2	3	4	9
Your child finds it difficult to learn English.	1	2	3	4	9
Your child likes speaking English.	1	2	3	4	9
Your child feels insecure about speaking English.	1	2	3	4	9

Part 4: Your opinion about bilingual primary education (tpo)

8. How do you feel about bilingual primary education (indicated here with the Dutch abbreviation, tpo)? (We use tpo to refer to the type of education given at this school: 30%-50% of the week in

English from the first year (groep 1).

	Completely disagree				Completely agree
Tpo is useful for children in lower primary (first four years).	1	2	3	4	9
Tpo is useful for children of all backgrounds.	1	2	3	4	9
Tpo is suitable for children with a multilingual background.	1	2	3	4	9
Tpo is useful for older children	1	2	3	4	9
Tpo is fun for children.	1	2	3	4	9
Tpo is too difficult for children in lower primary (first four years).	1	2	3	4	9
Tpo helps children to attain a better command of English later in life.	1	2	3	4	9
Tpo has a negative impact on the subject maths.	1	2	3	4	9
Tpo has a positive impact on children's attitudes towards other cultures.	1	2	3	4	9
Tpo does not have an impact on future job prospects.	1	2	3	4	9
In the future, proper command of English will be as important as proper command of Dutch.	1	2	3	4	9
The sooner children start to learn foreign languages, the better.	1	2	3	4	9
I am happy with the tpo-education at this school.	1	2	3	4	9

9. What do you think about the amount of English your child gets at school? (select one answer)

1	My child gets enough classes in English.
2	My child should get more classes in English.
3	My child gets too many classes in English.

Part 5: Your own background

If you do not have a partner, please skip those items.

10. Do you use English at work? If so, how often?

	Every day	Each week	Each month	Never	n/a or not working
You	1	2	3	4	9
Your partner	1	2	3	4	9

This is the end of the questionnaire. Once again, thank you for completing it. Please hand in the questionnaire to your child's teacher in the enclosed envelope.

Naam kind :

Naam school :

Leerlingnummer :

Oudervragenlijst vvto

Beste ouders of verzorgers,

In het schooljaar 2014-2015 is op 12 basisscholen het zogenaamde *Tweetalig Primair Onderwijs* (tpo) gestart. Op deze scholen wordt vanaf groep 1 tijdens 30 tot 50% van de onderwijstijd Engels gebruikt. Om na te gaan wat hiervan het effect is, wordt er onderzoek uitgevoerd door de universiteiten van Nijmegen, Utrecht en Maastricht. Uw school doet hieraan mee als vergelijkingsschool, dat wil zeggen als school waar de kinderen geen Engels krijgen. We kunnen dan de ontwikkeling van kinderen op de tpo-scholen vergelijken met die van kinderen op scholen met minder of geen Engels.

In het kader van dit onderzoek hebben wij enkele vragen over uw kind en zijn/haar achtergrond. De informatie die wij via deze vragenlijst verzamelen is van onmisbaar belang voor een juiste interpretatie van de onderzoeksresultaten. Wij verzoeken u daarom vriendelijk om deze vragen zo volledig mogelijk te beantwoorden.

De coördinatie van het onderzoek is in handen van KBA Nijmegen. Mocht iets niet helemaal duidelijk zijn, dan kunt u ons maandag – donderdag onder werktijd telefonisch bereiken onder nummer 024-204 2507 of door een email aan b.leest@kbanijmegen.nl te sturen.

Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop **binnen één week** weer inleveren bij de leerkracht van uw kind?

Alvast onze hartelijke dank!

Invulinstructie: kruis het antwoord van uw keuze aan.

1. Welke ouders of verzorgers zijn er in uw gezin?
   Eén antwoord kiezen

1	beide ouders (of verzorgers)
2	alleen moeder (of verzorgster)
3	alleen vader (of verzorger)
4	anders, namelijk .....

2. Wie vult deze vragenlijst in?
   Eén antwoord kiezen

1	moeder (of verzorgster) van het kind
2	vader (of verzorger) van het kind

Deel 1: Contact met het Engels buiten school

3. Hoeveel minuten besteedt uw kind **thuis** gemiddeld genomen aan ...
Aantal minuten invullen en telkens één antwoord kiezen

	aantal minuten *per week*	dit gebeurt …
(Grotendeels) Engelstalige spelletjes of apps op de computer of tablet	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor *Engelstalige* kinderen (bv. Blue Peter, Katie Morag, Junior Vets of andere CBBC of Engelstalige Disney programma's)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor *Nederlandstalige* kinderen (bv. Muzzy, maar *niet* een programma als Dora)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor oudere kinderen of volwassenen (bv. series, films of documentaires)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige verhaaltjes of liedjes (via tv, tablet, cd of met gezinsleden)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Het herhalen van wat uw kind op school heeft geleerd in het Engels (bijvoorbeeld: woorden of andere lesinhoud)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag

Deel 2: Thuistaal en mogelijkheden om Engels te spreken

4. Welke taal **hoort** uw kind het meest …
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
van uzelf?	1	2	3	4	9
van uw partner?	1	2	3	4	9
van broers of zussen?	1	2	3	4	9
van andere gezinsleden?	1	2	3	4	9
van vriendjes of vriendinnetjes?	1	2	3	4	9

Als uw kind thuis een buitenlandse taal hoort, om welke taal (of talen) gaat het?

5. Welke taal **spreekt** uw kind het meest …
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
met uzelf?	1	2	3	4	9
met uw partner?	1	2	3	4	9
met broers of zussen?	1	2	3	4	9
met andere gezinsleden?	1	2	3	4	9
met vriendjes of vriendinnetjes?	1	2	3	4	9

6. Heeft uw kind wel eens contact met mensen buiten het gezin die geen Nederlands, maar wel Engels spreken? Spreekt het kind zelf dan ook Engels?
Kies het juiste antwoord (nee of ja) en vul het aantal weken in.

	contact		weken per jaar	kind spreekt zelf dan ook Engels	
	ja	nee		ja	nee
thuis	1	2		1	2
tijdens vakantie in het buitenland	1	2		1	2
bij bezoek aan familie en vrienden (in Nederland of het buitenland)	1	2		1	2
in andere situaties, namelijk	1	2		1	2

Deel 3: De betrokkenheid van uw kind bij het leren van Engels

7. Komen de volgende gebeurtenissen thuis regelmatig voor, dat wil zeggen gemiddeld minimaal één keer per week?

	ja	nee
uw kind vertelt over de schooldag	1	2
uw kind vertelt over de lessen die in het Engels plaatsvinden	1	2
uw kind laat zien wat het geleerd heeft tijdens de lessen in het Engels	1	2
uw kind oefent thuis Engels	1	2
uw kind vraagt om te helpen met Engels	1	2

8. Wat vindt uw kind van het leren van het Engels?

	helemaal mee oneens	mee oneens	niet oneens, niet eens	mee eens	helemaal mee eens
uw kind wil graag Engels leren	1	2	3	4	9
uw kind is er trots op dat het Engels leert	1	2	3	4	9
uw kind vindt Engels leren moeilijk	1	2	3	4	9
uw kind vindt het leuk om Engels te spreken	1	2	3	4	9
uw kind voelt zich onzeker over het spreken van Engels	1	2	3	4	9

Deel 4: Uw mening over het vroegvreemdetalenonderwijs (vvto)

9. Wat vindt u van het vroegvreemdetalenonderwijs (vvto)?
Met vvto bedoelen we het onderwijs dat op deze school wordt gegeven: vanaf groep 1 enkele uren per week in het Engels.

	helemaal mee oneens	mee oneens	niet oneens, niet eens	mee eens	helemaal mee eens
vvto is nuttig voor kinderen in de onderbouw	1	2	3	4	9
vvto is nuttig voor kinderen van alle achtergronden	1	2	3	4	9
vvto is geschikt voor kinderen met een meertalige achtergrond	1	2	3	4	9
vvto is nuttig voor kinderen in de bovenbouw	1	2	3	4	9
vvto is leuk voor kinderen	1	2	3	4	9
vvto is te moeilijk voor kinderen in de onderbouw	1	2	3	4	9
vvto helpt om het Engels later beter te beheersen	1	2	3	4	9
vvto heeft een negatieve invloed op het vak rekenen	1	2	3	4	9
vvto heeft een positieve invloed op het vak taal	1	2	3	4	9
vvto heeft een positieve invloed op de houding tegenover andere culturen	1	2	3	4	9
vvto heeft geen invloed op iemands latere mogelijkheden op de arbeidsmarkt	1	2	3	4	9
in de toekomst zal een goede beheersing van het Engels net zo belangrijk zijn als een goede beheersing van het Nederlands	1	2	3	4	9
hoe eerder vreemdetalenonderwijs begint, hoe beter	1	2	3	4	9
ik ben tevreden over het vvto-onderwijs op deze school	1	2	3	4	9

10. Wat vindt u van de hoeveelheid Engels die uw kind op school krijgt?
Eén antwoord kiezen

1	mijn kind krijgt voldoende les in het Engels
2	mijn kind zou meer les in het Engels mogen krijgen
3	mijn kind krijgt te veel les in het Engels

11. Waarom heeft u gekozen voor een vvto-school of vvto-klas?
Meerdere antwoorden mogelijk

1	mijn kind ging al naar deze school
2	deze school is de dichtstbijzijnde school
3	ik wil dat mijn kind zo vroeg mogelijk Engels leert
4	ik vind meertaligheid belangrijk
5	andere reden, namelijk:

Deel 5: Uw eigen achtergrond

Als er geen partner is, hoeft u de betreffende vragen niet te beantwoorden

12. In welke land zijn u, uw partner en uw kind geboren?

uzelf:	
uw partner:	
uw kind:	

13. Wonen u, uw partner en uw kind altijd al in Nederland? Als u niet altijd in Nederland hebt gewoond, hoeveel jaar woont u nu dan in Nederland?

	ja, altijd al	nee, het aantal jaar in Nederland is....
uzelf	1	jaar
uw partner	1	jaar
uw kind	1	jaar

14. Wat is het **hoogste** onderwijsniveau dat u heeft gevolgd?

	uzelf	uw partner
geen onderwijs gevolgd	1	2
basisonderwijs	1	2
lager beroepsonderwijs (LBO / VBO / VMBO-beroepsgericht)	1	2
MAVO / VMBO-theoretisch / VMBO-gemengd	1	2
HAVO / VWO	1	2
middelbaar beroepsonderwijs (MBO)	1	2
hoger beroepsonderwijs (HBO)	1	2
wetenschappelijk onderwijs (universiteit)	1	2

15. Wat is uw moedertaal (of moedertalen)? En wat die van uw partner?
Als u en/of uw partner een buitenlandse taal als moedertaal hebben, welke is dat dan?

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	welke buitenlandse taal
uzelf	1	2	3	4	
uw partner	1	2	3	4	

16. Welke taal spreken u en uw partner het meest met elkaar?
Als u of uw partner meestal een buitenlandse taal spreken, welke is dat dan?

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	welke buitenlandse taal
partners onderling	1	2	3	4	

17. In welke mate beheersen u en uw partner de **Nederlandse** taal?
*Het gaat hier **niet** om Fries, streektalen of dialecten. Per regel steeds één antwoord kiezen*

Uzelf	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

Uw partner	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

18. In welke mate beheersen u en uw partner de **Engelse** taal?

Uzelf	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

Uw partner	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

19. Moet u voor u werk soms Engels gebruiken? Zo ja, hoe vaak?

	dagelijks	wekelijks	maandelijks	nooit	n.v.t./werk niet
uzelf	1	2	3	4	9
uw partner	1	2	3	4	9

Dit is het einde van de vragenlijst. Nogmaals hartelijk dank voor het invullen. Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop aan de leerkracht van uw kind geven?

Naam kind :

Naam school :

Leerlingnummer :

Oudervragenlijst vvto

Beste ouders of verzorgers,

In het schooljaar 2014-2015 is op 12 basisscholen het zogenaamde *Tweetalig Primair Onderwijs* (tpo) gestart. Op deze scholen wordt vanaf groep 1 tijdens 30 tot 50% van de onderwijstijd Engels gebruikt. Om na te gaan wat hiervan het effect is, wordt er onderzoek uitgevoerd door de universiteiten van Nijmegen, Utrecht en Maastricht. Uw school doet hieraan mee als vergelijkingsschool, dat wil zeggen als school waar de kinderen geen Engels krijgen. We kunnen dan de ontwikkeling van kinderen op de tpo-scholen vergelijken met die van kinderen op scholen met minder of geen Engels.

In het kader van dit onderzoek hebben wij enkele vragen over uw kind en zijn/haar achtergrond. De informatie die wij via deze vragenlijst verzamelen is van onmisbaar belang voor een juiste interpretatie van de onderzoeksresultaten. Wij verzoeken u daarom vriendelijk om deze vragen zo volledig mogelijk te beantwoorden.

De coördinatie van het onderzoek is in handen van KBA Nijmegen. Mocht iets niet helemaal duidelijk zijn, dan kunt u ons maandag – donderdag onder werktijd telefonisch bereiken onder nummer 024-204 2507 of door een email aan b.leest@kbanijmegen.nl te sturen.

Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop **binnen één week** weer inleveren bij de leerkracht van uw kind?

Alvast onze hartelijke dank!

Invulinstructie: kruis het antwoord van uw keuze aan.

1. Wie vult deze vragenlijst in?
   Eén antwoord kiezen

1	moeder (of verzorgster) van het kind
2	vader (of verzorger) van het kind

Deel 1: Contact met het Engels buiten school

2. Hoeveel minuten besteedt uw kind thuis gemiddeld genomen aan ...
Aantal minuten invullen en telkens één antwoord kiezen

	aantal minuten *per week*	dit gebeurt …
(Grotendeels) Engelstalige spelletjes of apps op de computer of tablet	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor *Engelstalige* kinderen (bv. Blue Peter, Katie Morag, Junior Vets of andere CBBC of Engelstalige Disney programma's)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor *Nederlandstalige* kinderen (bv. Muzzy, maar *niet* een programma als Dora)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor oudere kinderen of volwassenen (bv. series, films of documentaires)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige verhaaltjes of liedjes (via tv, tablet, cd of met gezinsleden)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Het herhalen van wat uw kind op school heeft geleerd in het Engels (bijvoorbeeld: woorden of andere lesinhoud)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag

Deel 2: Thuistaal en mogelijkheden om Engels te spreken

3. Welke taal **hoort** uw kind het meest …
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
van uzelf?	1	2	3	4	9
van uw partner?	1	2	3	4	9
van broers of zussen?	1	2	3	4	9
van andere gezinsleden?	1	2	3	4	9
van vriendjes of vriendinnetjes?	1	2	3	4	9

Als uw kind thuis een buitenlandse taal hoort, om welke taal (of talen) gaat het?

4. Welke taal **spreekt** uw kind het meest …
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
met uzelf?	1	2	3	4	9
met uw partner?	1	2	3	4	9
met broers of zussen?	1	2	3	4	9
met andere gezinsleden?	1	2	3	4	9
met vriendjes of vriendinnetjes?	1	2	3	4	9

5. Heeft uw kind wel eens contact met mensen buiten het gezin die geen Nederlands, maar wel Engels spreken? Spreekt het kind zelf dan ook Engels?
Kies het juiste antwoord (nee of ja) en vul het aantal weken in.

	contact		weken per jaar	kind spreekt zelf dan ook Engels	
	ja	nee		ja	nee
thuis	1	2		1	2
tijdens vakantie in het buitenland	1	2		1	2
bij bezoek aan familie en vrienden (in Nederland of het buitenland)	1	2		1	2
in andere situaties, namelijk	1	2		1	2

Deel 3: De betrokkenheid van uw kind bij het leren van Engels

6. Komen de volgende gebeurtenissen thuis regelmatig voor, dat wil zeggen gemiddeld minimaal één keer per week?

	ja	nee
uw kind vertelt over de schooldag	1	2
uw kind vertelt over de lessen die in het Engels plaatsvinden	1	2
uw kind laat zien wat het geleerd heeft tijdens de lessen in het Engels	1	2
uw kind oefent thuis Engels	1	2
uw kind vraagt om te helpen met Engels	1	2

7. Wat vindt uw kind van het leren van het Engels?

	helemaal mee oneens	mee oneens	niet oneens, niet eens	mee eens	helemaal mee eens
uw kind wil graag Engels leren	1	2	3	4	9
uw kind is er trots op dat het Engels leert	1	2	3	4	9
uw kind vindt Engels leren moeilijk	1	2	3	4	9
uw kind vindt het leuk om Engels te spreken	1	2	3	4	9
uw kind voelt zich onzeker over het spreken van Engels	1	2	3	4	9

Deel 4: Uw mening over het vroegvreemdetalenonderwijs (vvto)

8. Wat vindt u van het vroegvreemdetalenonderwijs (vvto)?
Met vvto bedoelen we het onderwijs dat op deze school wordt gegeven: vanaf groep 1 enkele uren per week in het Engels.

	helemaal mee oneens	mee oneens	niet oneens, niet eens	mee eens	helemaal mee eens
vvto is nuttig voor kinderen in de onderbouw	1	2	3	4	9
vvto is nuttig voor kinderen van alle achtergronden	1	2	3	4	9
vvto is geschikt voor kinderen met een meertalige achtergrond	1	2	3	4	9
vvto is nuttig voor kinderen in de bovenbouw	1	2	3	4	9
vvto is leuk voor kinderen	1	2	3	4	9
vvto is te moeilijk voor kinderen in de onderbouw	1	2	3	4	9
vvto helpt om het Engels later beter te beheersen	1	2	3	4	9
vvto heeft een negatieve invloed op het vak rekenen	1	2	3	4	9
vvto heeft een positieve invloed op het vak taal	1	2	3	4	9
vvto heeft een positieve invloed op de houding tegenover andere culturen	1	2	3	4	9
vvto heeft geen invloed op iemands latere mogelijkheden op de arbeidsmarkt	1	2	3	4	9
In de toekomst zal een goede beheersing van het Engels net zo belangrijk zijn als een goede beheersing van het Nederlands	1	2	3	4	9
Hoe eerder vreemdetalenonderwijs begint, hoe beter	1	2	3	4	9
Ik ben tevreden over het vvto-onderwijs op deze school	1	2	3	4	9

9. Wat vindt u van de hoeveelheid Engels die uw kind op school krijgt?
Eén antwoord kiezen

1	mijn kind krijgt voldoende les in het Engels
2	mijn kind zou meer les in het Engels mogen krijgen
3	mijn kind krijgt te veel les in het Engels

Deel 5: Uw eigen achtergrond

Als er geen partner is, hoeft u de betreffende vragen niet te beantwoorden

10. Moet u voor u werk soms Engels gebruiken? Zo ja, hoe vaak?

	dagelijks	wekelijks	maandelijks	nooit	n.v.t./werk niet
uzelf	1	2	3	4	9
uw partner	1	2	3	4	9

Dit is het einde van de vragenlijst. Nogmaals hartelijk dank voor het invullen. Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop aan de leerkracht van uw kind geven?

Naam kind :

Naam school :

Leerlingnummer :

Oudervragenlijst

Beste ouders of verzorgers,

In het schooljaar 2014-2015 is op 12 basisscholen het zogenaamde *Tweetalig Primair Onderwijs* (tpo) gestart. Op deze scholen wordt vanaf groep 1 tijdens 30 tot 50% van de onderwijstijd Engels gebruikt. Om na te gaan wat hiervan het effect is, wordt er onderzoek uitgevoerd door de universiteiten van Nijmegen, Utrecht en Maastricht. Uw school doet hieraan mee als vergelijkingsschool, dat wil zeggen als school waar de kinderen geen Engels krijgen. We kunnen dan de ontwikkeling van kinderen op de tpo-scholen vergelijken met die van kinderen op scholen met minder of geen Engels.

In het kader van dit onderzoek hebben wij enkele vragen over uw kind en zijn/haar achtergrond. De informatie die wij via deze vragenlijst verzamelen is van onmisbaar belang voor een juiste interpretatie van de onderzoeksresultaten. Wij verzoeken u daarom vriendelijk om deze vragen zo volledig mogelijk te beantwoorden. Alle antwoorden worden anoniem verwerkt en vertrouwelijk behandeld.

De coördinatie van het onderzoek is in handen van KBA Nijmegen. Mocht iets niet helemaal duidelijk zijn, dan kunt u ons maandag – donderdag onder werktijd telefonisch bereiken onder nummer 024-204 2507 of door een email aan b.leest@kbanijmegen.nl te sturen.

Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop **binnen één week** weer inleveren bij de leerkracht van uw kind?

Alvast onze hartelijke dank!

Invulinstructie: kruis het antwoord van uw keuze aan.

1. Welke ouders of verzorgers zijn er in uw gezin?
   Eén antwoord kiezen

1	beide ouders (of verzorgers)
2	alleen moeder (of verzorgster)
3	alleen vader (of verzorger)
4	anders, namelijk .....

2. Wie vult deze vragenlijst in?
   Eén antwoord kiezen

1	moeder (of verzorgster) van het kind
2	vader (of verzorger) van het kind

Deel 1: Contact met het Engels buiten school

3. Ook al krijgt uw kind geen Engels op school, het kan buiten school wel in contact komen met Engels. Hoeveel minuten per week besteedt uw kind **thuis** gemiddeld genomen aan ...
Aantal minuten invullen en telkens één antwoord kiezen

	Aantal minuten *per week*	Dit gebeurt …
(Grotendeels) Engelstalige spelletjes of apps op de computer of tablet	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor *Engelstalige* kinderen (bv. Blue Peter, Katie Morag, Junior Vets of andere CBBC of Engelstalige Disney programma's)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor *Nederlandstalige* kinderen (bv. Muzzy, maar *niet* een programma als Dora)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor oudere kinderen of volwassenen (bv. series, films of documentaires)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige verhaaltjes of liedjes (via tv, tablet, cd of met gezinsleden)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag

Deel 2: Thuistaal en mogelijkheden om Engels te spreken

4. Welke taal **hoort** uw kind het meest …
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
van uzelf?	1	2	3	4	9
van uw partner?	1	2	3	4	9
van broers of zussen?	1	2	3	4	9
van andere gezinsleden?	1	2	3	4	9
van vriendjes of vriendinnetjes?	1	2	3	4	9

Als uw kind thuis een buitenlandse taal hoort, om welke taal (of talen) gaat het?

5. Welke taal **spreekt** uw kind het meest …
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
met uzelf?	1	2	3	4	9
met uw partner?	1	2	3	4	9
met broers of zussen?	1	2	3	4	9
met andere gezinsleden?	1	2	3	4	9
met vriendjes of vriendinnetjes?	1	2	3	4	9

6. Heeft uw kind wel eens contact met mensen buiten het gezin die geen Nederlands, maar wel Engels spreken? Spreekt het kind zelf dan ook Engels?
Kies het juiste antwoord (nee of ja) en vul het aantal weken in.

	contact		weken per jaar	kind spreekt zelf dan ook Engels	
	ja	nee		ja	nee
thuis	1	2		1	2
tijdens vakantie in het buitenland	1	2		1	2
bij bezoek aan familie en vrienden (in nederland of het buitenland)	1	2		1	2
in andere situaties, namelijk	1	2		1	2

Deel 3: Uw eigen achtergrond

Als er geen partner is, hoeft u de betreffende vragen niet te beantwoorden

7. In welke land zijn u, uw partner en uw kind geboren?

uzelf:	
uw partner:	
uw kind:	

8. Wonen u, uw partner en uw kind altijd al in Nederland? Als u niet altijd in Nederland hebt gewoond, hoeveel jaar woont u nu dan in Nederland?

	ja, altijd al	nee, het aantal jaar in Nederland is....
uzelf	1	jaar
uw partner	1	jaar
uw kind	1	jaar

9. Wat is het **hoogste** onderwijsniveau dat u heeft gevolgd?

	uzelf	uw partner
geen onderwijs gevolgd	1	2
basisonderwijs	1	2
lager beroepsonderwijs (LBO / VBO / VMBO-beroepsgericht)	1	2
MAVO / VMBO-theoretisch / VMBO-gemengd	1	2
HAVO / VWO	1	2
middelbaar beroepsonderwijs (MBO)	1	2
hoger beroepsonderwijs (HBO)	1	2
wetenschappelijk onderwijs (universiteit)	1	2

10. Wat is uw moedertaal (of moedertalen)? En wat die van uw partner?
En als u en/of uw partner een buitenlandse taal als moedertaal hebben, welke is dat dan?

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	welke buitenlandse taal
uzelf	1	2	3	4	
uw partner	1	2	3	4	

11. Welke taal spreken u en uw partner het meest met elkaar? Wanneer u of uw partner meestal een buitenlandse taal spreken, welke is dat dan?

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	welke buitenlandse taal
partners onderling	1	2	3	4	

12. In welke mate beheersen u en uw partner de **Nederlandse** taal?
*Het gaat hier **niet** om Fries, streektalen of dialecten. Per regel steeds één antwoord kiezen*

Uzelf	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

Uw partner	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

13. In welke mate beheersen u en uw partner de **Engelse** taal?

Uzelf	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

Uw partner	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

14. Moet u voor u werk soms Engels gebruiken? Zo ja, hoe vaak?

	dagelijks	wekelijks	maandelijks	nooit	n.v.t./werk niet
uzelf	1	2	3	4	9
uw partner	1	2	3	4	9

Dit is het einde van de vragenlijst. Nogmaals hartelijk dank voor het invullen. Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop aan de leerkracht van uw kind geven?

Naam kind :

Naam school :

Leerlingnummer :

Oudervragenlijst

Beste ouders of verzorgers,

In het schooljaar 2014-2015 is op 12 basisscholen het zogenaamde *Tweetalig Primair Onderwijs* (tpo) gestart. Op deze scholen is vanaf groep 1 tijdens 30 tot 50% van de onderwijstijd Engels gebruikt. Om na te gaan wat hiervan het effect is, wordt er onderzoek uitgevoerd door de universiteiten van Nijmegen, Utrecht en Maastricht. Uw school doet hieraan mee als vergelijkingsschool, dat wil zeggen als school waar de kinderen geen Engels krijgen. We kunnen dan de ontwikkeling van kinderen op de tpo-scholen vergelijken met die van kinderen op scholen met minder of geen Engels.

In het kader van dit onderzoek hebben wij enkele vragen over uw kind en zijn/haar achtergrond. De informatie die wij via deze vragenlijst verzamelen is van onmisbaar belang voor een juiste interpretatie van de onderzoeksresultaten. Wij verzoeken u daarom vriendelijk om deze vragen zo volledig mogelijk te beantwoorden. Alle antwoorden worden anoniem verwerkt en vertrouwelijk behandeld.

De coördinatie van het onderzoek is in handen van KBA Nijmegen. Mocht iets niet helemaal duidelijk zijn, dan kunt u ons maandag – donderdag onder werktijd telefonisch bereiken onder nummer 024-204 2507 of door een email aan b.leest@kbanijmegen.nl te sturen.

Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop **binnen één week** weer inleveren bij de leerkracht van uw kind?

Alvast onze hartelijke dank!

Invulinstructie: kruis het antwoord van uw keuze aan.

1. Wie vult deze vragenlijst in?
   Eén antwoord kiezen

1	moeder (of verzorgster) van het kind
2	vader (of verzorger) van het kind

Deel 1: Contact met het Engels buiten school

2. Ook al krijgt uw kind geen Engels op school, het kan buiten school wel in contact komen met Engels. Hoeveel minuten per week besteedt uw kind thuis gemiddeld genomen aan ...
Aantal minuten invullen en telkens één antwoord kiezen

	Aantal minuten *per week*	Dit gebeurt …
(Grotendeels) Engelstalige spelletjes of apps op de computer of tablet	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor *Engelstalige* kinderen (bv. Blue Peter, Katie Morag, Junior Vets of andere CBBC of Engelstalige Disney programma's)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor *Nederlandstalige* kinderen (bv. Muzzy, maar *niet* een programma als Dora)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor oudere kinderen of volwassenen (bv. series, films of documentaires)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Engelstalige verhaaltjes of liedjes (via tv, tablet, cd of met gezinsleden)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag

Deel 2: Thuistaal en mogelijkheden om Engels te spreken

3. Welke taal **hoort** uw kind het meest …
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
van uzelf?	1	2	3	4	9
van uw partner?	1	2	3	4	9
van broers of zussen?	1	2	3	4	9
van andere gezinsleden?	1	2	3	4	9
van vriendjes of vriendinnetjes?	1	2	3	4	9

Als uw kind thuis een buitenlandse taal hoort, om welke taal (of talen) gaat het?

4. Welke taal **spreekt** uw kind het meest …
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
met uzelf?	1	2	3	4	9
met uw partner?	1	2	3	4	9
met broers of zussen?	1	2	3	4	9
met andere gezinsleden?	1	2	3	4	9
met vriendjes of vriendinnetjes?	1	2	3	4	9

5. Heeft uw kind wel eens contact met mensen buiten het gezin die geen Nederlands, maar wel Engels spreken? Spreekt het kind zelf dan ook Engels?
Kies het juiste antwoord (nee of ja) en vul het aantal weken in.

	contact		weken per jaar	kind spreekt zelf dan ook Engels	
	ja	nee		ja	nee
thuis	1	2		1	2
tijdens vakantie in het buitenland	1	2		1	2
bij bezoek aan familie en vrienden (in nederland of het buitenland)	1	2		1	2
in andere situaties, namelijk	1	2		1	2

Deel 3: Uw eigen achtergrond

Als er geen partner is, hoeft u de betreffende vraag niet te beantwoorden

6. Moet u voor u werk soms Engels gebruiken? Zo ja, hoe vaak?

	dagelijks	wekelijks	maandelijks	nooit	n.v.t./werk niet
uzelf	1	2	3	4	9
uw partner	1	2	3	4	9

Dit is het einde van de vragenlijst. Nogmaals hartelijk dank voor het invullen. Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop aan de leerkracht van uw kind geven?

Naam kind :

Naam school :

Leerlingnummer :

Oudervragenlijst: Extra vragen voor deelnemers in Friesland

Invulinstructie: kruis het antwoord van uw keuze aan.

1. Hoeveel minuten per week besteedt uw kind **thuis** gemiddeld genomen aan …
Invullen en telkens één antwoord kiezen

	Aantal minuten *per week*	Dit gebeurt …
(Grotendeels) Friestalige spelletjes of apps op de computer, telefoon of tablet	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Friestalige tv-programma's voor kleuters (bv. Tomke, Bear Boeloe)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Friestalige tv-programma's voor oudere kinderen of volwassenen (bv. series, films, documentaires)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag
Friestalige liedjes (via tv, tablet, cd of met gezinsleden)	☐ min/wk	1 n.v.t. 2 meestal op 1 dag 3 meestal op meerdere dagen per week 4 vrijwel iedere dag

	Aantal minuten *per week*	Dit gebeurt …	
Het lezen van Friestalige boeken of luisteren naar Friestalige verhaaltjes.	☐ min/wk	1	n.v.t.
		2	meestal op 1 dag
		3	meestal op meerdere dagen per week
		4	vrijwel iedere dag
Het herhalen van wat uw kind op school heeft geleerd in het Fries (bv. woorden or andere lesinhoud)	☐ min/wk	1	n.v.t.
		2	meestal op 1 dag
		3	meestal op meerdere dagen per week
		4	vrijwel iedere dag

2. In welke context hoort en spreekt uw kind Fries?
Kies het antwoord dat het meest van toepassing is.

	Fries horen		Fries spreken	
	ja	nee	ja	nee
thuis – van ouders	1	2	1	2
thuis – van oudere broers of zussen	1	2	1	2
bij andere familie	1	2	1	2
met vriendjes/vriendinnetjes	1	2	1	2
op school	1	2	1	2
op de sportclub	1	2	1	2
anders, namelijk: ☐	1	2	1	2

3. Komen de volgende gebeurtenissen thuis regelmatig voor, dat wil zeggen gemiddeld minimaal één keer per week?

	ja	nee
uw kind vertelt over de lessen die in het Fries plaatsvinden	1	2
uw kind laat zien wat het heeft geleerd heeft tijdens de lessen in het Fries	1	2
uw kind oefent thuis Fries	1	2
uw kind vraagt om te helpen met Fries	1	2

4. Wat vindt uw kind van het leren van Fries? *Kruis uw antwoord aan.*

	helemaal mee oneens	mee oneens	niet oneens, niet eens	mee eens	helemaal mee eens
uw kind wil graag Fries leren	1	2	3	4	9
uw kind is er trots op dat het Fries leert	1	2	3	4	9
uw kind vindt Fries leren moeilijk	1	2	3	4	9
uw kind vindt het leuk om Fries te spreken	1	2	3	4	9
uw kind voelt zich onzeker over het gebruiken van Fries	1	2	3	4	9

5. Wat vindt u van het leren van Fries?

	helemaal mee oneens	mee oneens	niet oneens, niet eens	mee eens	helemaal mee eens
het leren van Fries is nuttig voor kinderen in de onderbouw	1	2	3	4	9
het leren van Fries is nuttig voor kinderen van alle achtergronden	1	2	3	4	9
het leren van Fries is geschikt voor kinderen met een meertalige achtergrond	1	2	3	4	9
het leren van Fries is nuttig voor kinderen in de bovenbouw	1	2	3	4	9
het leren van Fries is leuk voor kinderen	1	2	3	4	9
het leren van Fries is te moeilijk voor kinderen in de onderbouw	1	2	3	4	9
het leren van Fries heeft een negatieve invloed op andere vakken	1	2	3	4	9
het leren van Fries heeft een positieve invloed op de houding tegenover andere culturen	1	2	3	4	9
het leren van Fries heeft geen invloed op iemands latere mogelijkheden op de arbeidsmarkt	1	2	3	4	9
in de toekomst zal een goede beheersing van het Fries net zo belangrijk zijn als een goede beheersing van het Nederlands	1	2	3	4	9
in de toekomst zal een goede beheersing van het Fries net zo belangrijk zijn als een goede beheersing van het Engels	1	2	3	4	9
hoe eerder onderwijs Fries begint, hoe beter	1	2	3	4	9

6. In welke mate beheersen u en uw partner de **Friese taal**?
Per regel steeds één antwoord kiezen.

Uzelf	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

Uw partner	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

Dit is het einde van de extra vragenlijst Fries. Hartelijk dank voor het invullen.
Wilt deze vragenlijst samen met de andere vragenlijst in de bijgevoegde envelop aan de leerkracht van uw kind geven?